

Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı

Türkiyat Araştırmaları Yüksek Lisans Programı

**ÜSKÜDAR ŞER'İYYE SİCİLLERİNDE KADIN VE ÇOCUKLARLA
İLGİLİ DAVALARIN ANALİZİ**

OKAN GÜMÜŞDOĞRAYAN

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

ÜSKÜDAR ŞER'İYYE SİCİLLERİNDE KADIN VE ÇOCUKLARLA
İLGİLİ DAVALARIN ANALİZİ

Okan GÜMÜŞDOĞRAYAN

Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

Türkiyat Araştırmaları Anabilim Dalı

Türkiyat Araştırmaları Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

Kabul ve Onay Sayfası

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge**" kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- o Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihinden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. (1)
- o Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihinden itibaren ... ay ertelenmiştir. (2)
- o Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. (3)

26/09/2019

Okan GÜMÜŞDOĞRAYAN

¹"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sisteminde yüklenir

*Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Prof. Dr. Tufan GÜNDÜZ. danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

26/09/2019

Okan GÜMÜŞDOĞRAYAN

ÖZET

Tez çalışmasına konu olan Üsküdar Şer'iyeye Sicillerindeki Kadın ve Çocuklarla ilgili davaların yapılan analizinde, Osmanlı Devleti aile hukuku ile ilgili önemli bilgileri siciller sayesinde görmekteyiz. Elde edilen verilerden öğrendiğimiz kadarıyla kadınların evlilik akdinden doğan mehir miktarının ne olduğu ya da ne olarak verildiği, boşanma durumunda ise nafaka hakkının olduğu, kadınların hukuki anlamda haklarını aradığını ve çeşitli konularda bu hakların mahkeme tarafından korunduğunu Şer'iyeye Sicillerinde çok kez karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmamızın giriş kısmında amaç, kapsam ve yöntemden bahsedildikten sonra Osmanlı toplumunda kadın ve çocuğun konumu incelenmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde Osmanlı döneminde Üsküdar'dan bahsedilmiştir. İkinci bölümde Osmanlı toplumunda kadının konumundan kısaca bahsedildikten sonra Üsküdar Şer'iyeye Sicillerine ait defterlerde kadınların karıştığı davalar türüne göre ayrı ayrı incelenmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise Osmanlıda çocuk olgusu üzerine bir değerlendirme yapılarak çocuğun Osmanlı toplumundaki yeri kısaca değerlendirdikten sonra Üsküdar Şer'iyeye Sicillerinde çocukların bulunduğu davalar yine suç türüne göre incelenmeye çalışılmıştır

Çalışmada incelenen defterler; 16.yüzyıla ait olan Üsküdar Mahkemesine ait defterlerdir. Ayrıca Üsküdar Şer'iyeye Sicilleri dışında İstanbul Mahkemesi, Balat Mahkemesi, Eyüp Mahkemesi Sicilleri ile aynı döneme denk gelen Anadolu'daki sicillerden de yararlanılmıştır. Tez çalışmasında genel itibariyle çalışmaya kaynaklık eden Üsküdar Şer'iyeye Sicilleri ışığında 16.yüzyıla ait Osmanlı toplumunda kadının ve çocuğun sosyal, kültürel, hukuki ve iktisadi konulardaki durumu değerlendirilerek, 16.yüzyıl Üsküdar toplum yapısının genel özellikleriyle Osmanlı Devleti hukuk sisteminin işleyişi ve suç profili çıkarılarak, kadın ile çocukların toplum içerisindeki konumu incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler:

Şer'iyeye Sicili, Üsküdar, Kadın, Çocuk

ABSTRACT

In the analysis of the courts which is about the women and the children in Uskudar Court Records which is the subject of this thesis, we see a lot of the important information about Ottoman law of domestic relations. As we learn in the light of the data we obtain, we have the knowledge of the amount of birth wealth that women have after marriage contract or how much alimony they deserve after divorce and also the custom of women to go after their rights legally which are protected by court records.

The purpose of the introduction part of our study is mentioning about the methodology and scope of the study and also investigating the position of women and children in the Ottoman nation. In the first part the study Uskudar in the period of Ottoman was mentioned. In the second part, the position of women in Ottoman nation was mentioned briefly and then the courts that women involved in Uskudar Court Records were investigated according to the types of crimes. In the last part the study, the notion of child was evaluated and its position in the Ottoman nation was investigated. Later the courts in which children involved in Uskudar Court Records investigated again according to the types of the crimes.

The records which were investigated in this study are the ones which were belong to Uskudar Law Court in 16. cc. Additionally, apart from Uskudar Court Records, also we made use of Istanbul Law Court Records, Balat Law Court Records , Eyüp Law Court Records and the records from Anatolia which were belong to the same period. In the thesis study, by investigating the position of women and children in terms of social, cultural, judiciary and financial in Ottoman nation in 16.cc in the light of Uskudar Court Records, which is the main source, it is aimed that determining the profile of crime of that century and examining the main characteristics of Ottoman Empire's legal system.

Key Words:

CourtRecords,Uskudar,Women,Child.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
GİRİŞ	1
1. OSMANLI DÖNEMİNDE ÜSKÜDAR.....	3
1.1.Tarihi ve Coğrafyası	3
1.2.Nüfus Ve Mahalle Yapısı	4
1.3.İktisadi Hayat.....	7
1.4.İdari Hayat	9
2. OSMANLI TOPLUMUNDA KADIN	10
2.1 ÜSKÜDAR ŞER'İYYE SİCİLLERİNDE KADINLARLA İLGİLİ DAVALAR	15
2.1.1. Evlilik.....	15
2.1.2. Mehir.....	19
2.1.3. Boşanma.....	23
2.1.4. Zina	35
2.1.5. Miras	38
2.1.6. Kadına Yönelik Tehdit, Hakaret ve Darp Eylemleri.....	42
2.1.7. Mala Zarar Verme, Hırsızlık ve Kadına Yönelik İftira Vakaları	47
2.1.8. Kalpazanlık	49
2.1.9. Diğer Davalar.....	51
3. OSMANLI TOPLUMUNDA ÇOCUK	54
3.1.ÇOCUKLARLA İLGİLİ DAVALARIN ANALİZİ	57
3.1.1. Vasi Tayini.....	57
3.1.2. Evlatlık Verme (Tebenni)	63
3.1.3. Çocuk İstismarı	64
SONUÇ	67
KAYNAKÇA.....	70
Ek 1. 421 [39a(2)-3] Numaralı Belge	79
Ek 2. 460 [43b-3] Numaralı Belge.....	80

Ek 3. 306 [50a-2] Numaralı Belge:.....	81
Ek 4. 372 [59b-3] Numaralı Belge.....	82
Ek 5. 1059 [103a-1] Numaralı Belge.....	83
Ek 6. Etik Kurul İzin Muafiyet Formu.....	84
Ek 7. Orijinallik Raporu.....	85
Ek 7. Turnitin Benzerlik İndeksi.....	86
ÖZGEÇMİŞ.....	87

GİRİŞ

Şer'iyeye Sicilleri, kaydedildikleri bölgenin sosyal ve iktisadi durumunu, toplum ve aile yapısını, bu bölgede bulunan kaza ve nahiyeleri, sosyal kurum ve vakıfları ile genel itibariyle Osmanlı'nın hukuki, siyasi, idari, iktisadi ve askeri durumunu yansıtmaları açısından önemli kaynaklardır. Şer'iyeye Sicilleri, mahkeme kayıtları olması ve Osmanlı yönetim anlayışında da kadılık kurumunun taşrada merkeze karşı birinci derecede sorumlu kişi olması sebebiyle bu belgelerin önemini göstermektedir. Şer'iyeye Sicilleri; 15.yüzyılın ikinci yarısından başlayarak 20.yüzyılın ilk çeyreğine kadar gelen Osmanlı Devleti içtimai, iktisadi ve siyasi hayatını yakından ilgilendirdiğinden Türk kültür ve tarihinin temel kaynaklarından birini teşkil etmektedir. Şer'iyeye sicillerinin incelenmesi ile bir bölgenin iktisadi, idari durumu, siyasi, sosyal yaşantısı ve bölge halkının toplumsal yapısı hakkında fikir sahibi olunabilmektedir. Osmanlı Devleti mahkemelerin hukuki ve idari faaliyetlerini belgeleyen kadı sicilleri arasında en düzenli koleksiyonlardan birisi Üsküdar kadılığına ait defterlerdir. Üsküdar kadılığının faaliyetleri sonucu oluşan defterler, Yavuz Sultan Selim döneminden, Cumhuriyetin kuruluşuna kadar geçen sürede Üsküdar'ın tarihini ortaya çıkaran büyük bir hukuk külliyesi olarak göze çarpmaktadır.

Üsküdar Şer'iyeye Sicillerine ait 1074 defter bulunmakta olup bu defterlerin ilki 1513 tarihinde son sicil ise 1923 yılına aittir. Üsküdar Şer'iyeye Sicilleri, İstanbul Müftülüğü Şer'iyeye Sicilleri ile Meşihat Arşivinde muhafaza edilmektedir. Üsküdar Mahkemesine ait defterler TDV İslam Araştırmaları Merkezi tarafından yayınlanmaya başlanmıştır. İlk etapta 1, 2, 5, 9, 14, 17, 26, 51, 56, 84 numaralı defterler yeni harflere çevrilmiştir. Tez çalışmasında 16.yüzyıla ait olan bu defterler incelenmiştir. Bu defterlerin tercih edilmesinde, büyük oranda Türkçe yazılmış olması ile kadın ve çocuklara dair çeşitli dava türü barındırması önemli bir etken olmuştur. Yoğunlukları defterlere göre farklı olmakla birlikte genel olarak defterlerde alacak ve borç, satım akdi, taşınmaz kirası, vakıf kurulması gibi medeni ve borçlar hukukuyla ilgili, hırsızlık, adam öldürme, yaralama, içki içme, hakaret, gasp gibi ceza hukukuyla ilgili kayıtlara rastlanmaktadır. Evlenme, özellikle boşanma ve mehir gibi aile hukuku, vasiyet ve mirasın taksimi gibi miras hukuku meseleleri de sicillerde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Çalışmaya esas teşkil eden 16.yüzyıla ait defterlerde kadın ve çocukların doğrudan ya da dolaylı olarak bulunduğu

davalar çoğunlukla, evlilik akdi-boşanma, alacak-verecek meseleleri, hırsızlık, taksirle/kasten yaralama, içki içme, tehdit-hakaret ve darp konuları ile ilgili davalar bulunmaktadır.

Üsküdar Şer'iyeye Sicillerinde bulunan davalar yeterince tetkik edilmedikçe 15. ve 20. yüzyıllar arasındaki belirtilen bölge kültür ve tarihine dair verilecek bilgiler ve hükümler yetersiz kalacaktır. 16.yüzyıl Üsküdar mahkemesine ait defterler dönemin sosyo-kültürel tarihi için önemli olmasından dolayı teze konu olmuş ve bu defterler ayrıntılı olarak incelenmiş olup kadın ve çocukların doğrudan ya da dolaylı olarak bulunduğu davalar incelenerek, bu davalar konusuna göre tasniflenmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma ile Üsküdar Mahkeme kayıtlarına dayanarak 16.yüzyılda kadın ve çocukların bulunduğu davalar analiz edilerek belirtilen dönemde ve bölgede toplumun genel durumu hakkında bilgilere ulaşma amacı güdülmüştür. Çalışmanın başka bir amacı da Osmanlı Devletinin kadın ve çocukların bulunduğu davalarda nasıl bir yol izlediği ve uygulamada İslam Hukuk prensiplerine ne derece bağlı kaldığı incelenmeye çalışılacaktır.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışma sırasında, Üsküdar Şer'iyeye Sicillerine ait 16.yüzyıla denk gelen defterler detaylı olarak incelenerek kadınların ve çocukların doğrudan ya da dolaylı olarak bulunduğu davalar tespit edilmiştir. Yine aynı döneme ait ancak farklı bölgelerde tutulan Şer'iyeye Sicillerindeki kadın ve çocuklarla ilgili davalar tespit edilerek gerekli sınıflandırma işlemi yapıldıktan sonra çalışmada kullanılmıştır. Bu davalardan hareketle 16.yüzyıl Üsküdar toplum yapısının genel özellikleriyle Osmanlı Devleti hukuk sisteminin işleyişi ve suç profili çıkarılarak, kadın ile çocukların toplum içerisindeki konumu incelenmeye çalışılacaktır.

1. OSMANLI DÖNEMİNDE ÜSKÜDAR

1.1. TARİHİ VE COĞRAFYASI

İstanbul'un Anadolu yakasında bulunan Üsküdar semtinin adının nereden geldiği hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. Üsküdar adının Roma hakimiyeti döneminde deri kalkan kullanan imparatorluk muhafızlarının yerleştiği yeri ifade eden Skutariyen kelimesinden geldiği kabul edilmektedir.¹

Coğrafi şartları tarih boyunca yerleşmeye elverişli olan Üsküdar stratejik bakımdan Boğaziçi'nin önemli bir parçasını oluşturur. En başta hem Asya'nın hem de Avrupa'nın kapısı ve mühim bir geçiş noktası konumundadır. Diğer bir deyişle, Asya'dan İstanbul ve Avrupa'ya karayolu ile taşınan her tür mal Üsküdar üzerinden karşıya geçer. Özellikle İran'dan İstanbul'a gelen ticaret kervanlarının taşıdığı kıymetli mallar önce Üsküdar'a, daha sonra İstanbul'a ulaşırdı. Bu bakımdan Üsküdar, İstanbul Limanı'nın İstanbul-Galata-Üsküdar olmak üzere üç dayanağından biridir. Üsküdar'ın sözü edilen dönemdeki önemli bir özelliği de Kabe'ye giden hacıların oluşturduğu Surre-i Hümayun'un törenle buradan uğurlanmasıdır. Hacı adaylarını ve sultanın Mekke şerifine gönderdiği armağanları taşıyan develerin oluşturduğu uzun konvoyun yola çıkması öncesinde düzenlenen törenler, Üsküdar'a büyük canlılık getirmiştir. Üsküdar, İstanbul'un Anadolu'ya açılan kapısı hükmünde olduğu gibi boğazlar tarafından ikiye bölünmüş olan imparatorluk coğrafyasının Anadolu yakasında kalan stratejik bir merkezi durumundaydı. Ordunun Geçiş Güzergâhı Olarak Üsküdar, doğu ve batı seferlerinde Anadolu ve Rumeli tarafındaki askeri birliklerin karşı yakaya intikallerinde kullanılan en önemli geçiş mevkiydi (Ertaş, 2014, s.143). Osmanlı Devleti'nde Avrupa ve Asya topraklarını ve yol şebekesini birbirine bağlayan iki önemli geçit mevcuttu. Bunlardan birincisi Gelibolu Lapseki arasındaki Çanakkale Boğazı üzerinde kullanılan geçittir. İkinci önemli geçit noktası ise İstanbul'un fethinden sonra öne çıkan Üsküdar Beşiktaş hattıdır.

¹ Bununla birlikte Evliya Çelebi ses yakıştırması yaparak 'Eski Dar' kelimesinden türediğini öne sürmektedir. Keza Farsçada konak anlamında kullanılan 'Askandar' kelimesinden geldiği görüşü de bulunmakla birlikte bunlar ses benzerliklerini zorlamasından başka bir şey değildir.

Üsküdar, ilk yerleşimlerin M.Ö. 1200'lere kadar dayandığı ve tarih boyunca İstanbul kuşatmalarında karargah olarak kullanıldığı bilinmektedir. Pers Kralı Darius (MÖ. 552–MÖ. 485), Makedonyalı Büyük İskender (MÖ 336- MÖ 323) ve Abbasi Halifesi Harun Reşid (786-809) Üsküdar'da bulunmuş önemli isimlerdendir. Üsküdar (Chryzopolis) Bizans döneminde İstanbul'un bir parçası olarak kabul edilmiştir². (İnalcık, 2003 s.14-16). Orhan Gazi döneminde Türklerin eline geçtiği bir yerleşim yeridir. 1329 yılında Orhan Gazi ile Bizans İmparatoru III. Andronikos arasında Gebze sahilinde yapılan Pelekanon savaşı sonrasında yapılan antlaşma ile Hereke, Pendik, Kartal ile birlikte Üsküdar'ın da Osmanlıların kontrolü altına girdiği bilinmektedir. Üsküdarın kontrol altına alınmasıyla birlikte Üsküdar ve çevresi iskan edilmeye başlamıştır. Üsküdar, Osmanlı Devleti ile Bizans arasında sürekli el değiştirmekle birlikte tam manasıyla İstanbul'un fethiyle birlikte Osmanlı idaresine girmiştir.

1.2 NÜFUS VE MAHALLE YAPISI

Üsküdar'ın Osmanlı toprağı olması ile birlikte Müslüman halkın buraya yerleşimi de sağlanmış ve Yıldırım Beyazıt dönemine gelindiğinde Müslüman halkın işlerini ve davalarını yürütmek üzere Üsküdar'a bir kadı görevlendirilmiştir (Bostan, 2012, s.365). II. Mehmed dönemiyle birlikte büyük bir kaza statüsündeki Üsküdar'da cami, çeşme, tekke, medrese, türbe, han, hamam inşa edilmiş ve Anadolu'daki Türkmen aileler iskan politikası gereğince buraya getirilerek yeni kurulmaya başlanan mahallelere yerleştirilmiştir. İstanbul'un fethinden sonra, Üsküdar nahiyesine tabi bölgelerde yaşayan halkla ilgili bilgi veren ilk arşiv kayıtları II. Mehmed dönemine aittir. Vakıf Defterinden oluşan bu kayıtların kesin tarihi belirtilmemekle beraber 1453-1481 tarihleri arasındaki bir tarihe denk geldiği bilinmektedir. M.Hanefi Bostan'ın tespitlerine göre; 22 ayrı yerleşim biriminden yalnız Çamlıca, Çengelköy ve Kartal köylerinin nüfusu ile ilgili bilgi bulunmaktadır. Bu dönemde Çamlıca'da 12 Müslüman hane, Çengelköy'de 23 gayrimüslim hane, Kartal'da da 24 gayrimüslim hane olmak üzere toplam 59 haneden oluşan bir nüfus yaşamaktaydı. Bunlar da yaklaşık 300 kişilik bir nüfusa tekabül etmekteydi.

İstanbul'un fethinden sonra imar edilmeye başlanan Üsküdar'ın tam manasıyla mamur bir kent haline gelmesi Kanuni Sultan Süleyman döneminde gerçekleşmiştir. Bu dönemde Üsküdar'da selatin camileri, saraylar ve vakıf eserleri inşası hız kazanmıştır. Yine bu dönemde, doğudan gelen elçiler İstanbul'a gelmeden önce burada karşılandığı bilinmektedir. Üsküdar'da karşılatılan heyetin büyük bir kısmı yine Üsküdar'da konaklatılır ve küçük bir grup İstanbul'a gönderilirdi. (Uzunçarşılı, 2011, s. 348).

XVI. yüzyılda Üsküdar nahiyesinin yerleşim yerleri hakkında bilgi veren ilk defter yine Vakıf Defteri olup, bu defter 1523 tarihlidir. Bu defterden hareketle; Çamlıca köyünde 2 hane Müslüman, Çengelköy'de 57 hane ve 18 mücerred (yetişkin bekar erkek) Müslümana karşılık, 13 hane ve 6 mücerred gayrimüslim olmak üzere toplam 70 hane ve 24 mücerredten oluşan bir nüfus ikamet etmekteydi. Kartal köyünde de 40 hane ve 11 mücerred gayrimüslim yaşamaktaydı. Bir önceki defterde yer almayan Heregedun diğer adıyla Kadıköy'de 10 hane ve 1 mücerred Müslüman, 55 hane ve 9 mücerred gayrimüslim, İstavroz köyünde 20 hane ve 7 mücerred Müslüman, 46 hane ve 6 mücerred gayrimüslim, Reislü köyünde de 22 hane, 5 mücerred ve 1 muaf hane Müslümandan meydana gelmekteydi. Bunların dışında köy olmamakla birlikte İbrahim Ağa Zaviyesi adıyla anılan zaviyede 7 hane Müslümanın kaydı bulunmaktaydı. Nahiyenin kırsal kesim nüfusu 1530'da %52'si Müslümanlardan oluşurken, XVI. yüzyılın ortalarında gayrimüslimlerin yöreye yerleşmesinin teşviki sonucu Müslüman nüfus oranı %44'lere düşmüştür. (Bostan, 2008, s.366)

1530 yılında Üsküdar nahiyesine bağlı köylerde toplam 3100 kişiden teşekkül eden nüfus 1561 yılında 4500 kişiye yükselerek %45 oranında artmıştır. Nüfusun yükselmesine neden olan faktörlerin başında köy yerleşim birimlerine dışarıdan yapılan iskanın büyük bir etkisi bulunmaktadır. Nüfusun artmasına neden olan faktörlerin başında köylere yapılan iskanın büyük bir etkisi bulunmaktadır. Nitekim 1561 tarihli vakıf tahrir kayıtlarına göre İstavroz ve Kuzguncuk köylerinde ikamet eden 110 hane ve 44 mücerred gayrimüslim nüfusun 56 hane ve 21 mücerredinin olduğu, 15 hane ve 6 mücerredin Kuzguncuk köyüne göç ederek yerleştiği, 39 hane ve 17 mücerredin İstavroz köyüne dışarıdan gelip yerleştiği belirtilmektedir. Kartal köyündeki 57 hane ve 27 mücerredten ibaret nüfusun 23 hane ve 9 mücerredinin olduğu ifade edilmektedir. Kadıköy'deki toplam 97 hane ve 59 mücerredten oluşan gayrimüslim nüfusun 44 hane ve 13 mücerredi

olduğu kaydedilmektedir. Maltepe köyündeki toplam 55 haneden meydana gelen gayrimüslim nüfusun 29 hanesi ortakçı kullardan oluşmaktaydı.

1513-1521 tarihli kayıtları ihtiva eden 1 Numaralı Üsküdar Şer‘iyye Sicilinde Davud Paşa Camii, Bulgurlu, Selman Ağa Mescidi ve Mehmed Paşa Camii mahallelerinin adı yer almakla birlikte nüfusla ilgili bilgi yoktur. 1523’te Üsküdar’ın merkezi hariç bugün ona bağlı olan Çamlıca, Reisli, İstavroz ve Kuzguncuk birer köy olarak ifade edilir. 1530 tarihli Şer‘iyye Sicilinde Üsküdar’da toplam 8 mahalle kaydedilmiştir. Bunlar İmaret-i Mehmed Paşa, Kepçe, Salacak, Hamza Fakih, Davud Paşa, Geredeli, Bulgurlu, Selman Ağa mahalleleridir. 1561 yılı tahrir kayıtlarında günümüzdeki Üsküdar ilçesi sınırları içinde şehrin dışındaki bir zaviye ile birlikte on dokuz mahalle ve yine altı köyün olduğu belirtilmiştir. Bu yerleşim yerlerinde 903 hane ve 276 bekar erkek olmak üzere yaklaşık %59’u kasabada yaşayan 4800 kişiden ibaret bir nüfus mevcuttu. Kasabada yine hiç gayrimüslim hane kaydedilmemişti. İstavroz-Kuzguncuk’ta yaklaşık 1450 kişiden meydana gelen bir gayrimüslim topluluğu varlığını sürdürüyordu. Üsküdar kasabasında bir önceki tahrirden otuz yıl sonra 10 yeni mahallenin (Emirahur, Gülfem Hatun, Hasan Ağa, Hacı Mehmed, Evliya Hoca, Abdullah Hoca, Toygar Hamza, Hayreddin Çavuş, Camii Sultaniye ve Solak Sinan Bey) kurulması büyük bir yerleşim yeri olduğunu göstermektedir. Aynı zaman diliminde kasaba nüfusu %146 oranında artarken civardaki köylerde artış oranı %59 civarında kalmıştı. Bu durum XVI. yüzyılda kasabanın fiziki yönden büyük gelişme gösterdiğine işaret eder. XVII. yüzyılın başında kasabada 375 hâne ve otuz beş bekar erkek, köylerde ise 265 hane ve 111 bekâr erkek olmak üzere tahminen 3350 kişi bulunmaktaydı Söz konusu nüfus rakamları bir önceki tahrirle oranla düşüşe işaret eder (1450 kişi, %30 azalma) Üsküdar nüfusunun azalmasının Celali isyanlarından kaynaklandığı düşünülebilir. Ancak kasabanın bu yüzyılın ortalarında ve son çeyreğine doğru yeniden büyük bir gelişme gösterdiği Evliya Çelebi’nin verdiği bilgilerden anlaşılmaktadır. Seyahatnamede, Üsküdar’ı 9000 kadar bağlı bahçeli, yalılı evleri bulunan, imaretlerle süslü bir şehir diye nitelenir. Belirtilen sayının abartılı olma ihtimali varsa da nüfus yoğunluğunun arttığına işaret ettiği söylenebilir.

Tez çalışmasına esas teşkil eden 16.yüzyıl sonlarına doğru Üsküdar’daki toplam mahalle sayısı 18 olmuştur. F.Braudel XVI. yüzyılın sonuna doğru nüfusun 700 bin olduğunu tahmin etmektedir (İnalçık, 2009, s.128). Üsküdar, İstanbul’un imar ve iskan faaliyetlerine paralel olarak gelişimini her dönem sürdürmüştür. Artan nüfusla birlikte

Üsküdar'daki mevcut mahallelere yenileri eklenmiştir. Evliya Çelebi, Üsküdar şehrinde 70 Müslüman mahallesi, 11 Rum ve Ermeni mahallesi, bir Yahudi mahallesi bulunduğunu seyahatname adlı eserinde belirtmiş ancak bu mahallelerin isimlerini belirtmemiştir. Şer'iyye Sicillerinden hareketle Müslüman mahallelerin Üsküdar'da bir hayli fazla olduğu görülmektedir. Buna göre, Üsküdar'da, Boğaziçi sahillerine başta padişah olmak üzere birçok üst düzey görevlilerinin kendi adlarına kurdukları camiler, merkez cami veya hamam, çeşme, medrese gibi yapılar olmak kaydıyla Müslüman mahallelerinin burada toplanmasını sağlamıştır. Salacak, Rum Mehmet Paşa, Ahmet Çelebi, Gülfem Hatun, Sultaniye, Selman Ağa, Kefçe, Hacı Hesna Hatun, Hayrettin Çavuş, Hacı Mehmet, Solak Sinan, Toygar Hamza Evliya Hoca mahallelerin hemen tamamı Müslüman olmakla birlikte göçler ve nüfus artışı gibi sebeplerle bu mahallelerde de zamanla gayrimüslimlerin yerleştiği anlaşılmaktadır. 16. yüzyılın ikinci yarısında, Üsküdar çevresindeki köylerde gayrimüslim ahalinin daha yaygın olduğunu görüyoruz. Hem sicil kayıtlarında zikredildiği ve hem de konu ile alakalı diğer eserlerde belirtildiği üzere zimmilerin Üsküdar köylerindeki dağılımı şu şekildedir. Çengelköy'de Rumlar çoğunluk olmak üzere az miktarda Yahudiler, Kuzguncuk'ta başta Yahudiler ve sonra Rumlar, Kadıköy'de ve İstavros'da daha çok Rumlar ve Yahudiler, 2 Adalar Nahiyesine bağlı Pendik, Kartal, Maltepe, Akkilise ile Boğaziçi'nde Üsküdar'a bağlı adalardan Kızılada, Heybeli, Burgaz da Rum, Ermeni ve Yahudiler yaşamaktaydı. Bunların dışında daha uzak Tuzla, Şile, Kandıra, Yoros, Gençlü gibi nahiyeler de gayrimüslimlerin meskun olduğu yerlerdi. Müslümanların yaşadığı köyler ise, Merdivenköy, Bulgurlu, Samandıra, Soğanlık, Dudullu, Anadolu Hisarı, Sekbanlu, Kılıçlı gibi köylerdi. İncelenen defterlerde kadın ve çocukların bulunduğu davaların büyük çoğunluğunda olayın yaşandığı mahalle belirtilmemiştir. Bu nedenle mahallelere göre dava türü ve sayısı yönünden bir istatistik yapmak doğru sonuçlar vermeyecektir. Ancak belgelerde belirtilen mahalleler arasında Mamura Mahallesi hem sayı olarak hem de farklı dava türü bulunması yönünden öne çıkmaktadır.

1.3 İKTİSADİ HAYAT

16. yüzyılın ilk çeyreğinde Üsküdar nahiyesine tabii köy yerleşim yerleri ile ilgili bilgi veren tahrir kayıtları vakıf köylerine ait verilerdir. II. Mehmed'in İstanbul'un fethi ile

birlikte daha önce Türkler tarafından fethedilen Üsküdar'a bağlı köylerden vakıf statüsünde olan köylerin bu statülerini olduğu gibi onayladığı anlaşılmaktadır. Nitekim Orhan Bey tarafından Gebze Camii'ne vakfedilen Kartal köyünün vergi geliri Fatih döneminde de sürdüğü görülmektedir. II. Mehmed döneminde görülen 3 vakıf köyünden başka bu dönemde de İstavroz, Kadıköy ve Reislü köyleri vakıf köyü statüsündeydi. İstavroz köyü, Sultan II. Bayezid tarafından Bostancıbaşı Abdullah Ağa'ya temlik edilmiş, o da bu köyün vergi gelirlerini mescitlerine ve çeşmelerine vakfetmiştir. Yavuz Sultan Selim'in Kadıköy ve Reislü köylerini İstanbul'da olan cami ve imaretine vakfettiği kayıtlardan ortaya çıkmaktadır. 16. yüzyılda Üsküdar nahiyesine bağlı vakıf köylerinde bağcılık ve bahçecilik yapıldığı görülmektedir. Özellikle Kadıköy, İstavroz, Çengelköy, Kartal ve İbrahim Ağa Zaviyesinde zirai faaliyetler dışında hayvancılık, arıcılık ve balıkçılığın yapıldığı da görülmektedir. Sanayi ürünü olarak keten üretiminin yapıldığı, sanayi işletme olarak bölgede 8 göz değirmenin olduğu, bu değirmenlerin yıllık 1400 akçe vergi geliri olduğu anlaşılmaktadır. 1561'de 11119 akçe çayır resmi alınması hayvancılığın bölgede etkin olarak yapıldığını göstermektedir. Hayvancılık faaliyetlerinin daha çok Büyükbaşlı, Bulgurlu, Çamlıca, Çengel, Kadıköy, Nerdubanlu, Salihlü, Dudullu, Soğanlu, Yakacık ve Yenice köylerinde yapıldığı alınan vergilerden anlaşılmaktadır. Üsküdar nahiyesi köylerinden Büyükbaşlı, Bulgurlu, Çamlıca, Çengel, İlisuluk, Nerdubanlu, Samandıra, Dudullu, Viran, Soğanlu ve Yakacık'ta çok sayıda kovan bulunmakta ve bunlardan öflr-i kovan adıyla vergi alınmaktaydı.

1561 yılında Üsküdar'da vergi gelirinin yaklaşık %8'i iskele, bazar ve kervansaraylarda yapılan ticaretten alınan vergilerden oluşuyordu. İskeleler Çengelköy, İstavroz-Kuzguncuk, Kadıköy, Kartal ve Viran köyde, bazarlar ise Samandıra ve Bulgurlu'da, kervansaraylar da Büyükbaşlı ve Samandıra köylerinde bulunuyordu (Bostan, 2008, s. 369). Üsküdar'ın 16.yüzyıldan itibaren gelişmeye başlamasında İstanbul için bir pazar konumuna gelmesi önemli bir etkidir. Ortaya çıkan bu durum Osmanlı Devleti dönemindeki Üsküdar'da nüfusun artıp yeni mahallelerin kurulmasına yol açmıştır (Yağcı, 2014, 268). XV, XVI ve XVII. yüzyıllarda Üsküdar nahiyesine tabii yerleşim birimlerinde yaşayan halk genelde çiftçilik, bağcılık ve hayvancılıkla geçimini temin etmekteydi. II. Mehmed dönemine ait vakıf tahrir kayıtlarında yer alan bilgilere göre toprak tasarruf edenlerin tamamı bir çift miktarı toprak işliyordu. Nitekim Çamlıca köyünde 9, Çengelköy'de 15 ve Kartal köyünde de 19 çift bulunmaktaydı. Bu tarihlerde

Çamlıca'nın vergi hasılı 485 akça, Çengelköy'ün 6555 akça, Kartal köyünün 2855 akça olduğu kaydedilmektedir (Barkan, 1943, s.33.).

1.4 İDARİ HAYAT

İstanbul fethedildiğinde tek bir kadı ve onun emrindeki semt naibleri eliyle yürütülmek istenen idari işler, nüfusun artışı ve şehir sınırlarının genişlemesi üzerine, kadılıklara bölünmüştür. İstanbul surlarının içi ile surun deniz kıyısındaki iskele ve limanları İstanbul Kadılığının bölgesi, Eyüp, Çekmece, Çatalca, Silivri bölgeleri Eyüp Kadılığının görev alanı, Boğazın Rumeli yakası Galata Kadılığının bölgesi, Anadolu yakası da Üsküdar Kadılığının bölgesini oluşturuyordu (Yurt, 1984, s.3822). Üsküdar kadılığının idari durumunda meydana gelen değişmeler kadılığın yargı bölgesini de etkilemiş ve değiştirmiştir. Üsküdar Şer'iyye sicillerinden izlenebildiği kadarıyla 16. yüzyılda Üsküdar kadılığının yargı bölgesi boğaz tarafında Anadoluhisarı ve Şile'ye kadar uzanıyor, Marmara denizi yönünde ise adalarla beraber Kartal ve Pendik'i içine alıyordu. II. Mehmed döneminde İstanbul'un yerleşim yerlerinin yönetsel bakımdan 4 kadılığa ayrılması ve bunlardan birinin Üsküdar'da bulunması bu bölgeyi her bakımdan geliştirmiştir.

Osmanlı yargı sisteminde Üsküdar Kadılığı, Galata ve Eyüp ile birlikte Bilad-ı Selase diye adlandırılan üç önemli kadılık arasında yer almaktadır. Bilad-ı Selase kadıları İstanbul'un asayişi, sosyal ve ekonomik düzeni için İstanbul kadısı ile sıkı iş birliği yaparlar ve zaman zaman ortak toplantılar düzenleyerek çeşitli meseleleri görüşürlerdi. Üsküdar, Galata, Eyüp gibi Bilad-ı Selase kadılıklarından birisi olarak Osmanlı idare teşkilatı içerisinde alan Gebze, Beykoz, Kartal, Soğanlık ve Kadıköy'den müteşekkil bir kaza iken 1583 tarihinde Şile ve Kandıra Üsküdar Kadılığına bağlanması ile statüsü mevleviyet kadılığına çevrilmiştir (Uzunçarşılı, 1988, s.96). Meslekte tecrübe kazanmış kişilerin Üsküdar kadılığı görevine getirilirdi. Evliya Çelebi Seyahatnamesine göre XVII. yüzyılda Üsküdar kadılığına bağlı beş naib bulunuyordu. Kartal, Pendik, Gebze, Şile ve Anadolu Kavağı, Üsküdar kadısı tarafından tayin edilen bir naib tarafından idare ediliyor; Üsküdar kadılığı sınırları içinde yer alan Beykoz kazası ise, müneccimbaşılara bağlı bulunduğu için, buranın naibi müneccimbaşı tarafından görevlendiriliyordu. Üsküdar kadılığında bir de bab naibi bulunmaktaydı. Muhzır, mübaşir, muavin, mukayyit ve

katipler de mahkeme personelini oluşturmaktaydı (Baykara, 1990, s.303.) İstanbul'un asayışı, sosyal ve ekonomik düzeni için Bilad-ı Selase kadıları İstanbul kadısı ile sıkı iş birliği yaparlar ve zaman zaman ortak toplantılar düzenleyerek çeşitli meseleleri görüşürlerdi. Bilâd-ı Selase kadılarının resmi kadılık daireleri olmayıp oturdukları evlerin bir kısmını bu işe ayırırlardı. Katip ve diğer görevliler konağa giderler ve divanhane kısmında çalışırlardı. Kadı değiştiğinde ise yeni kadının konağında çalışmaya devam ederlerdi. Bilad-ı Selase kadılıklarına ait defterler günümüze kadar gelen sicillerden en eskilerindedir. Üsküdar mahkemesinin 1513-1923 yıllarına ait 801, Galata mahkemesinin (1495-1923) yıllarına ait 1040, Eyüp kadılığının ise (1570-1923) yıllarına ait 629 Şer'iyeye Sicili bulunmaktadır.

Üsküdar Sicilleri ihtiva ettiği belge türlerine göre hüccet, ilâm, vakıf, kısmet sicili gibi çeşitli adlarla kataloglara kaydedilmiştir. Bunlar arasında hüccet ve ilâm sicilleri kadıların faaliyetleri ile idari faaliyetlerine ait şeri belgeleri ihtiva eder. Kadıların yargı faaliyetlerinin dışındaki idari görev ve yetkilerine ait kayıtlardan bir kısmı da hüccet ve ilâm sicillerinden bağımsız olarak muhtelif defterlerde toplanmıştır. Vakıf muhasebe ve muameleleri Üsküdar kadılığınca kayda geçirilen vakıflara ait kayıtlarda da Üsküdar mahkemesinin önemli bir faaliyet alanını belgelemektedir (Tak, 2008, s.20). Üsküdar sicilleri arasında İsfendiyar Çelebi, Süleyman Ağa, Mehmed Paşa, Mustafa Ağa, Çakırca Hasan Paşa, Solak Sinan, Cafer Ağa, Bali Çavuş, Elhac Mehmed Ebubekir, S. Hatun, Elhac Murad, Torbalı, Hüsrev Ağa, Hüseyin Çelebi ve Fatma Hanım'a ait vakıf sicil defterleri diğer Osmanlı mahkemelerinde vakıf tarihine ait malzeme teşkil etmektedir

2. OSMANLI TOPLUMUNDA KADIN

Türk tarihi boyunca kadının toplumdaki konumu yadsınamaz bir şekilde önemli bir nokta olmuştur. Elçilerin kabul edilip ağırlandırılmasında ve devlet idaresinde kadının da göz ardı edilmemesi Türk toplumunda kadının siyasi ve idari konumunu belirtmektedir. Sultan ile birlikte seferlere katılan Hatun eski Türklerde olduğu gibi yönetimde söz sahibidir. Aralarında, devlet siyasetine yön veren verenler, devlet reisliği yapanlar ve naip olarak devleti idare edenler vardı (Kafesoğlu, 2007,s.270). İslamiyet'in kabulüyle birlikte eski Türk Devletlerinde kadına verilen önem de devam etmiştir. Kurulan Türk devletlerinde kadınlar, Türk töresinden gelen haklarını devam ettirir. Aşıkpaşazade, Tarih-i Ali Osman

adlı eserinde “Anadolu Selçukluları devrinde Türkmenler arasındaki sosyal zümreleri Gazıyan-ı Rum, Ahiyan-ı Rum, Abdalan-ı Rum ve Bacıyan-ı Rum” olarak dörde ayırmıştır. Bacıyan-ı Osmanlı Devletinin zuhuru sırasında bu teşkilata mensup Türkmen kadınların da uç bölgelerde aktif olduğu Osmanlı Kronikleri tarafından belirtilmektedir (Bayram,2002 s.611). Osmanlı Devletinde geleneksel aile yapısı içinde en önemli üye kadındır. Osmanlı kent kadınının yaygın görüntüsü ev kadını statüsünde olup, ailenin yaşatılma ve sürdürülmesinde en etkili rol sahibi olduğu söylenebilir. Kadın, çocuk bakımı ve terbiyesinde çok bireyli geniş Osmanlı ailesinin en etkin kişisidir (Doğan, 2009, s.82).

Osmanlı toplumunda kadınların, ekonomik yaşamın içerisinde bulunulmasına karşı çıkmamıştır. Osmanlı toplumunda kadın taşınır ya da taşınmaz mal sahibi olabilmiş, ekonomik yaşama katılarak ticari faaliyetlerde bulunmuştur. Mülk sahibi olan kadın, mülkünün kullanım hakkı kendisinde olmuş ve bu mülkünü Müslim-Gayrimüslim fark etmeksizin istediği kişiye satabilmiştir. Kadının izni olmadan aileden hiç kimse kadının malını üzerinde bir tasarrufta bulunamazdı ve kiralama ya da malı geçici süre ile kullanamazdı. Kadının mülkünün isteği dışında satılması durumunda da bu satış iptal edilirdi (Dulum,2006, 16). Osmanlı Devleti’nin kuruluş yıllarından itibaren kadınının ekonomik hayatta aktif olarak yer aldığı ve ticaretle uğraştığı görülmektedir. Örneğin, “Kanuni döneminde kadınlar çamaşırhane işletip köle ticareti yaparlar. Kadınlar borç para alıp, borç para verebilirdi” (Faroqhi,2003, s.222).

Taşra kesimindeki kadınlar ekonomide kanunlar ve toplumsal normların izin verdiği kadarıyla tarımsal faaliyetlerde, el sanatları ile ilgili atölyelerde aktif olarak görev alarak ekonomik açıdan aileye yardımcı olmuşlardır. Kentlerde ise kadınlar dokumacılık yaptıkları gibi bazı yerlerde dokuma tezgahına da sahip olmuşlardır. Dokumacılık konusunda kadınlar esnaf loncalarına üye olmaları konusunda zorluklarla karşılaşmışlardır. İmalathane sahibi olarak lonca teşkilatına üyeliği bulunan kadın sayısı yok denecek kadar azdır. Babasından kadına miras kalan lonca üyeliklerini satmaları için bile kadınlara baskı yapılmış olup kadınlar da çoğunlukla baskılara dayanamayarak miras kalan bu hisseleri satmışlardır. Osmanlı Devletinde lonca üyeliği konusunda zorluklarla karşılaşan kadınlar, imal ettikleri malların satışında da aynı şekilde zorluklarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Erkek lonca üyeleri tarafından kimi zaman haksız rekabete neden olmaları ile suçlanarak kadınlar mahkemeye verilmiştir. İncelenen belgelerde buna

benzer bir davaya rastlanılmamıştır. Osmanlı Devletinde kadınlar, üretimini gerçekleştirdikleri dokuma ürünlerini ikamet ettiği yerde bulunan çarşı ve pazarda satarak ticarete bulunmuşlardır. 17. yüzyılda dokumacılıkla uğraşan ve Gaytancı olarak adlandırılan 8 kadın haksız rekabete yol açtıkları için ipek tüccarlarının loncasına mensup Kazazlar tarafından şikayet edilmiştir Osmanlı Sultanının, rahatsız edilmeden şehirde dolaşabilecekleri ve diledikleri gibi imal ettikleri ürünlerini satabileceklerine dair fermanla yola çıkan mahkeme, Gaytancılara mallarını serbestçe satma imkanı tanımıştır. Ancak lonca üyeleri bunu engellemek amacıyla kadınların lonca üyesi olan esnafın pazarında haksız bir şekilde satış yaptığını belirterek, kadınların da loncanın vergi yükünü aynı şekilde ödemesi gerektiğini ileri sürerek mahkemeye verdiği bilinmektedir. Kadınların toplumda, daha aktif olarak yer almasını destekleyen ve sosyal açıdan bir gelişim süreci olan II. Meşrutiyet dönemi çalışma hayatı ve kadın arasındaki ilişkide birtakım yeniliklerin başlangıcı olmuştur. Bu yeniliklerin ortaya çıkmasında birçok faktör etkili olmuştur. Çalışan erkek nüfusunun savaşa gitmesi, savaş maliyetleri bir hayli fazla olması ve tüm bunlar sonucu ortaya çıkan işgücü kaybı sebebiyle ekonomik durum zayıflamıştır. Cephe gerisinde bulunan kadınlar da zayıflamış ülke ekonomisine yardımcı olabilmek ve günlük ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çalışma hayatında aktif olarak yer almıştır. Savaşların uzamış olması sebebiyle emek arzı sınırlı kalmış, erkeklerin cephede bulunmasından dolayı kentlerde ve taşrada ortaya çıkan işgücü kaybı sonucu Osmanlı toplumunda kadın çalışma hayatı içerisine çekilerek daha aktif rol alması zorunlu hale gelmiştir. Tüm bu gelişmelerin sonucu olarak kadınlar atölyelerde işçi oldukları gibi, yol yapımı gibi daha önceden çalışmadıkları birçok farklı alanda çalışmaya başlamıştır (Dulum, 2006, s.57-59). Ayrıca Tereke Defterlerinde kadınların tarımsal faaliyetler ile meşgul olduğuna dair bilgiler de mevcuttur. Örneğin; Konya’da Şerife isimli kadının 1000 kuruş değerinde eşcar-ı müsmire, 24 kuruş değerinde bir keçiye sahip olması, Fatma isimli kadının toplam 700 kuruş değerinde 3 tarla ve 200 kuruş değerinde iki inek sahibi olması ve Amasya’da yaşayan Ayşe Hatunun 1500 kuruş değerinde bir bağa sahip olması, Ankara’da Havva isimli kadının 450 kuruş değerinde 2 bağ ve 400 kuruş değerinde bir bahçeye sahip olması kadınların tarım ve hayvancılık ile de ilgili olduğunu göstermektedir

Osmanlı Devletinde kadının toplum içerisindeki konumunu etkileyen uygulamalardan birisi de taaddüt-ü zevcat yani çok kadınla evliliğidir. Osmanlı Devleti’nde çok eşlilik ile

ilgili birçok araştırma yapılmıştır. Bu araştırmaların sonuçlarına bakıldığında çok eşli evlilik yapıldığı bilinmekte olup bu tür evliliklerinin sayılarının sınırlı olduğu görülmektedir (Akyılmaz, 2002, s.667). Osmanlı Devletinde da çok eşliliğin yaygın olmadığını incelenen siciller aracılığıyla da görmekteyiz. Anadolu'yu gezmiş batılı seyyahlardan Lady Mantagu'nun çok eşlilik konusunda, "yasaların Türk erkeklerine dört kadınla evlilik hakkı verdiğini ancak bu durumdan yararlanan ne erkeğin olduğunu ne de bu duruma katlanan bir kadın örneği bulunmadığını" belirtir (Mantagu, 2004, s.45). Osmanlı toplumunda maddi durumu iyi olan kadınların kocalarının ikinci bir eş ile evlilik yapmasına karşı çıkmış ve mahkemeye gidererek boşanma isteğinde bulunduğu Şer'iyye Sicilleri aracılığıyla görülmektedir. Örneğin "M.1546 tarihli Kayseri sicilinde, varlıklı bir kadın üzerine başka bir kadın getirilmesini kabul etmediği için mahkemeye giderek Kocam Hızır Bali benim üzerime bir kızla evlenmiştir. Ben üzerime evlenmeyi kabul etmem, beni boşasın" diyerek boşanma isteğini dile getirir. Osmanlı Devletinde genç kızlar evli erkeklerle evlenmeyi düşünmemişler, hatta nişanlı kızlar bile nişanlı oldukları erkeğin bir başka kadınla evli olduğunu öğrendikleri zaman nişanı bozmuşlardır (Kurt,1999,401).

İstanbul, Bursa, Ankara ve Anadolu'nun muhtelif şehirlerine ait tereke kayıtları incelenerek varılan sonuçlar da birbirine yakındır. Şer'iyye Sicilleri kullanılarak yapılan bir araştırmada 16. yüzyılda Bursa'da 939 evli erkekten 22 kişi (%2.3) iki evli, 2 kişi (%0.2) üç kadınla evlidir. Dört kadınla evli yoktur. Dolayısıyla geriye kalan 915 kişi 1 kadınla evlidir (%97.5). Toplumda çok eşliliğin hoş karşılanmaması kişilerin tek kadınla aile hayatlarını sürmelerinde etkili olmuştur. Çok eşlilik Osmanlı toplumunda saygıyla karşılanmıyordu. Kabul edilen bir yaşam biçim değildi. Ayrıca ailenin huzur ve saadetini zedeleme korkusu kişileri ikinci evlilik konusunda daha dikkatli davranmalarını gerekli kılıyordu (Öztürk, 2002, s.694).

Zina konusu tüm geleneksel toplumlarda olduğu gibi Osmanlı toplumunda sert bir şekilde karşı çıkılarak, zina yapan kişilere karşı, caydırıcı olma düşüncesi ile şiddetli bir şekilde cezai yaptırım uygulandığı bilinmektedir. İslam hukukuna göre zina yaptığı tespit edilen kadına recm cezası uygulanırdı. Zina Osmanlı Devletinde bir istisna dışında genel anlamda para cezasına çevrilmiştir. Bilinen tek recm cezası 1680 senesinde uygulanmıştır. I. Selim Kanunnamesinde zina suçunu işleyen bir kişinin cezasının nasıl para cezasına çevrildiği görülmektedir.

Eğer bir kimesne zina itse dahi üzerine sabit olsa zina iden evlü olsa gani olsa bin akçaya kadir olsa dört yüz akça cürm alına vasitü'l-hal olsaiki yüz akça alına fakirü'l-hal olsa yüz akçe alına fakirü'l-hal olsa elli ve yahud kırk akçe alına. Eğer zina eden ergen olub gani olsa cürm yüz akçe alına vasitü'l-hal olsa elli akçe alına fakirü'i-hal olsa elli akçe alına fakirü'l-hal olsa otuz akçe alına eğer zinayı kız oğlan itse anın cürmü gılman erkek gibidir eğer zinayı avret itse eri cürmin vire gani olsa ve kabul iderse akçe köfteharlık vire vasitü'l-hal olursa elli akçe fakirü'l-hal olsa otuzakçe vire ve eğer kulve cariye zina itse hürr ve hüre cürmin virmeye nısfı alalar.

Bu kanunnameden de anlaşılacağı üzere zina cezaları paraya çevrilirken de kişilerin maddi durumu cezanın miktarının belirlenmesini etkiliyordu. İlginç olan başka bir konu da zinayı kadının yapması durumunda cezayı eşinin ödemesidir. Osmanlı toplumunda kadının iffetinin korunmasından kocasının sorumlu olması bu cezanın gerekçesidir (Karadeniz,1999,s.454-455). Çok evliliğe özenen kimselerin büyük oranda, evlerinde huzursuzluk, husumet olmakla birlikte aile düzeni de bozuktur. Osmanlı Devletinde “polygamie” adı verilen çok eşli evlilik; ne gayri ahlaki ne de gayri kanuni bir durumdur ki zaten hoş da karşılanmadığı görülmektedir (Ortaylı,2000 s.75). Osmanlı toplumunda köylerde şehirlere oranla çok eşliliğin daha az görüldüğü görünmektedir. Osmanlı Devletinde çok eşliliğin birçok sebebi vardır. Bunlar arasında sosyal statü, erkek çocuk sahibi olma arzusu öne çıkanlarıdır. Çalışmamıza konu olan Şer’iyye Sicillerinin yapılan incelenmesinde çok eşli bir erkeğe rastlanılmamıştır.

Şer’iyye Sicillerinde genel anlamda kadınların miras ve boşanma hakkına sahip olduğu, ticari anlamda anlaşmalar yaptığı, vekalet-vasiyet konularında söz sahibi olduğu, malı üzerinde özgür tasarrufta bulunabildiği, çocuklar üzerinde vasi tayin edilmesi gibi farklı konularda erkekler ile eşit haklara sahip olduğu anlaşılmaktadır. Şer’iyye Sicilleri üzerinde daha önceden yapılan araştırmalarda ve bu çalışmaya konu olan belgelerin incelenmesinde görülmektedir ki, kadın Osmanlı toplum hayatının dışında kalmamıştır.

Osmanlı Devletinde Müslim, gayrimüslim, köle ve azatlı kadınlar erkekler gibi istedikleri zaman mahkemeye başvuru da bulunabiliyorlardı. Herhangi bir konudaki şikayetlerini ifade etmek için müşteki konumunda ya da suçlandıkları zaman kendilerini savunmak amacıyla şüpheli olarak mahkemede bulunurlardı. Evlenirken özgür iradesi ile eşini seçebilmesi, ölen eşinin ya da babasının mallarına mirasçı olabilmesi gibi hukuki hakları belirli prensiplere bağlanmıştır. Osmanlı toplum yapısı içerisinde kadının önemli bir

yerinin olduğu görülmüştür. Kadın, ekonomik ve ticari hayatın birçok safhasında yer almıştır. Hukuki yapı içerisinde kanunların kendisine verdiği hakları mümkün olduğunca kullanmaya çalışan kadınların varlığı incelenen siciller aracılığıyla görülmektedir.

Tez çalışmasına konu olan mahkeme defterlerinin incelenmesinde kadınların içerisinde bulunduğu 214 dava bulunmaktadır. Bu davaların ekseriyetini boşanma ile ilgili davalar oluşturmaktadır. Boşanma nedenleri belirtilen ve deftere işlenen davalar arasında eşler arasındaki geçimsizlik en sık görülen boşanma sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak deftere kaydolunan boşanma davalarının büyük bir bölümünde sebep belirtilmemiştir.

2.1. ÜSKÜDAR ŞER'İYYE SİCİLLERİNDE KADINLARLA İLGİLİ DAVALAR

2.1.1 Evlilik

Ailenin oluşmasında ilk adım olarak görülen nişanlanma süreci İslam hukukunda nikahın bir mukaddimesi sayılmıştır (Savaş, 1992, s.504). Evlenmenin ilk basamağı olan nişan geleneğinin Türklerde çok eskiden beri mevcut olduğu kaynaklardan anlaşılmaktadır. Dede Korkut Hikayelerinde geçen adaklı ibaresi bu anlamda kullanılmıştır (Ergin, 1986, s.41). Osmanlı toplumunda evlilik akdi öncesindeki süre büyük çoğunlukla aileler arasında yapılan ve adına namzedlik denilen nişan uygulaması ile başlamaktaydı. Yapılan nişanın nikah akdinde olduğu gibi mahkeme aracılığıyla kayda geçirilmesine gerek duyulmadığı görülmektedir. Ancak Şer'iyye Sicillerinde nişanlı kalma geleneğinin sürdüğü görülmektedir. H.956/M.1549 tarihli 17.defterde bulunan 175 numaralı kayıтта Yakacık karyesinden Ali oğlu Mustafa, yine aynı karyede yaşayan Ayni adında bir kız için mehir olarak vermek niyetiyle bazı eşyalar gönderdiğini, kızın zaman içinde başka biriyle evlenmesi nedeniyle bu eşyaları geri istediğini mahkeme huzurunda dile getirmiştir. Olaya tanıklık eden İlyas oğlu Hebi'nin de Mustafa'nın beyanını onaylaması üzerine mahkeme mehir olarak verilen esbabin iadesine karar vermiştir. Yine bu konu ile alakalı 1630 tarihli Manisa Şer'iyye Siciline ait bir başka kayıтта Hüseyin oğlu Ali'nin, İlyas oğlu Sefer'in kız kardeşi ile nişanlanıp on iki kuruşluk bir bedel ödediği

belirtmiştir. Kızın başkasına nikahlanması üzerine mahkemeye başvuran Ali ödediği parayı geri istemiştir. Sefer ise kendilerinin de bir gömlek ve iki makrame alıp Ali'ye gönderdiklerini belirterek, bu hediyeler iade edilirse kendisinin de parayı geri vereceğini söylemiştir (Yakut, 2015, s.3).

Üsküdar Şer'iyye Sicillerinde nişanlılık dönemi ile ilgili birkaç dava örneği mevcuttur. Örneğin H.964/M.1557 tarihli kayıta Nişanlılık döneminde Mustafa b. Abdullah'ın nişanlısına bir sandık içinde bir feraceye bir dolama ve bir gümüş sarık 500 akçelik ve 25 altın gönderdiği belirtilir. Bahsi geçen kayıta geçen kız tarafına hediye gönderme durumu günümüzde de birçok bölgede devam etmektedir. Bu husus diğer bölgelere ait sicillerde de karşımıza çıkmaktadır. Konya Şer'iyye Sicillerine kayıtlı olan davada, Abdülaziz Mahallesi sakinlerinden Osman oğlu Hasan mahkemeye başvurarak, on dört yaşında olup, bulûğa ermiş bulunan Mehmet kızı Fatıma ile kızın babası hayatta iken onun izniyle nişanlandıklarını belirtmiş, kızla halen evlenme niyetinde olmasına rağmen kızın bu duruma muhalefet ettiğini söylemiştir. Mahkeme nişanlı kızın evlenmeye zorlanamayacağını belirterek, Hasan'ı davadan men etmiş ve Fatıma'nın dilediği kimseyle evlenebileceği yönünde karar vermiştir (Erten, 2001, s.210).

Sosyal hayatın vazgeçilmez bir unsuru olan aile müessesesinin oluşmasını sağlayan en önemli adım nikâhtır. İslam hukuku evlenecek tarafların muayyen bir yaşı doldurmuş olmasını zorunlu kılmıştır. Yaşı küçük olup da evlenme niyetinde olanlar mahkemeye müracaat ederek baliğ olduğunu beyanla evlenmesine müsaade isteyebilirdi. Hakim uygun görürse izin verirdi ancak kızlar için velinin de oluru ayrıca alınırdı.

Osmanlı toplumunda nikah akitlerinin bir bölümünü mahkemelerde kıyıldığı, bunun için de evleneceklerin mahkemeye başvurdukları anlaşılmaktadır. Osmanlı Devletinde genel olarak uygulanan evlenme ve nikah sözleşmeleri şu şekilde yapılmaktadır: Evlilik akdi yapacak erkek ve kadın aileleri arasında anlaşılma kararı verilmesi sonrası mahkemeye gelerek nikâh akitleri şahitler önünde gerçekleştirilir ve bu nikâh sicillere kaydedilirdi (Çimen, 2008, s.240). Bu durumda tarafların evlenme ehliyetine sahip olma durumu ile aralarında evlilik akdi yapılmasına bir engelin olup olmadığı araştırılarak tüm şartların olumlu olması halinde nikah kıyılarak mahkeme defterine kaydedilirdi. Mahkemeye nikah için başvuramayanların nikahı ise genellikle mahallenin imamı tarafından kıyılmaktadır. Ancak imamlar her istendiğinde hemen nikah kıyamazlar, kız ve erkek

ikamet ettikleri yerde bulunan mahkemeden nikah için gerekli oluru alıp, din adamına hitaben yazılmış bir izin kağıdı yani izinname getirdiklerinde nikahı kıyıyorlardı (Aydın, 1985, s.89). Türklerde imamın her özel durum için ayrı bir izinname olarak nikah akdetmesi usulü yerleşmiştir.

Osmanlı Devletinde Kanuni Sultan Süleyman zamanından itibaren nikah işlemlerinde izinname alma usulünden bahsedilmektedir ³ (Düzdağ, 1972, s.37). İzinname imamlara hitaben ve evlenecek kişilerin nikahlarının kıyacak olan mahkeme tarafından yazılan resmi evraktır. İzinname, devletin evlenmeye ilk müdahalesini teşkil eder. İzinname almak için mahkemeye müracaat eden kadın ve erkekler, talep ederlerse mahkemede evlenme iradelerini beyan edebilmekteydi. Mahkeme bu isteği tespit eder ve bir akidname düzenleyerek defterine kaydederdi. Mahkeme dışında köyde evlenecek kimselerin nikahı ise hakim bu konudaki izinname verdiği, imam, öğretmen, muhtar veya nüfus memuru tarafından gerçekleştirilmiştir. Belirtilen kişilere yetki verilmesinin sebebi büyük ihtimalle bunların okuryazar olmalarından dolayıdır. Nikâhtan sonra bir akidname düzenlenecek ve nüfus idaresine gönderilecektir. Okuryazar olmayan birisi bu işi yapamayacaktır (Cin, 1974, s.272-298).

Gayrimüslimlerin nikahında ise; nikahı akdedecek olan ruhani memur, evlilik durumunu mahalli mahkemeye en geç bir gün öncesinden bildirmek zorundadır. Mahkeme evliliğin yapılacağı yere belirtilen gün ve saatte bir memur tayin ederdi. Bu görevli nikah akdini deftere tescilini sağlardı. Görevli aracılığıyla nikah akdinin bu şekilde deftere kaydedilmesi önemlidir. Çünkü mahkemenin tayin etmediği herhangi bir görevli olmadan nikah akteden eden ruhani memur bir aydan altı aya kadar hapis cezasına çarptırılırdı. (Cin, 1974, s.299).

M.1564 tarihli dava Müslüman kız ile gayrimüslim erkek arasındaki evlilik ve daha sonrasında nikahın düşmesi ile ilgili dikkat çekici bir örnektir. Belirtilen örnekte, gayrimüslim erkeğin İslam'ı kabul etmemesinden dolayı Müslüman kadın ile aralarındaki

³ Hakim marifetsiz nikah ol, unmaya deyu emr-i padişah-i varit olmuş iken, hakim marifetsiz nikah olur mu ? Elcevap; Olmaz, meğer niza ve husumet olmaya, Hind izn kaydı yok iken birkaç kimse huzurunda Kızım Zeynebi sagireyi, kardeşim Amr'ın oğla Bekr-i sagire verdim deyip Amr, Bekir için Zeyneb'i alıp kabul ettim derse nikah olur mu ? Elcevap; İzni hakim lazım olur. Bu surette zeyd sonra hakimden izin almak diledikde hakim izin vermeyip nikahı feshe kadir olur mu? Elcevap; Veli akrebi izni ile Hindin rızası olacak Kadı feshe memur değildir. Bir garaz-i fasid için imtina ederse azle müstahak olur". Şeyhülislam Ebusuuad Efendi'nin fetvalarından anlaşılacağı üzere Kanuni evlilik akdi için kadından izinname alınmasını emretmiştir (Düzdağ, 1972, s.37).

nikah akdinin fesh olunduğunu gösterir. Müslüman kadın ile Gayrimüslim erkek arasındaki nikâhın fesh olmasından sonra kadının başka bir erkekler tekrar evlenmiş olmasına rağmen mahkeme tarafından kadına miktarı yazmasa da nafaka tayin edildiği görülmektedir.

Nikah kayıtlarında özellikle eksik ehliyetli ve ehliyetsizlerin, velileri tarafından evlendirildikleri görülmektedir. Bazen tam ehliyetli kızlar da velileri tarafından evlendirilmektedirler. Bilindiği gibi baba ve dedelerinin haricindeki velileri tarafından evlendirilenler erginliğe eriştiklerinde buluş muhayyerliği hakkını kullanmakta ve dilerlerse nikahlarını feshettirmektedirler (Aydın, 1985, s.96). Zenbilli Ali Efendi'nin fetvalarında buluş çağındaki kadınların veli izni olmaksızın evlenebileceklerini belirttiğini görmekteyiz.⁴ Aynı tarihlerdeki Şer'iyye Sicili kayıtlarında da buluşa eren kadınların velilerinin izni belirtilmeksizin nikah akdettiklerine dair kayıt örnekleri mevcuttur. M.1618 tarihli İstanbul Şer'iyye Sicilindeki bir kayıta, Mihrimah Sultan Mahallesi'nde yaşayan Mahmud kızı Emine Hatun'un meclis-i şer'i şerifte hazır bulunarak kendisini Ramazan oğlu Mustafa ile üç bin üç yüz akçe mihri müeccel karşılığı nikahladığı belirtilmiştir (Yakut, 2015, s.7). Nikah akitlerinde veli izni aranması uygulamasının ilerleyen tarihlerde daha az dikkate alınmasının önemli nedenlerinden biri savaşlar ve ölümler nedeniyle velisi olmayan kızların evliliği probleminin ortaya çıkmış olması muhtemeldir (Cin, 1974 s.282).

Üsküdar Şer'iyye Sicilinde 1 numaralı defterde bulunan 332 numaralı kayıta H.926/M.1529 tarihinde nikahın yenilenmesi açısından önemli bir örnektir. Bahse konu davada Servi isimindeki kadının eşinin Rebiyülevvel 1519 tarihinde vefat ettiğini ve 1519 Recep ayında başka bir erkekle evlendiği belirtilmiştir. Kocasını ölen kadının iddet süresi eğer hamile değilse kocasının ölüm tarihinden itibaren 4 ay 10 gündür. Davada şahitler aracılığıyla iddet süresinin bitmesine 10 gün kala yeni bir nikah akdi yaptığından dolayı nikahlarının geçersiz olduğu ve bekleme süresi sonrası nikahın tekrar yapılacağı konusunda taraflar ilgilendirilerek deftere kaydedilmiştir.

M.1529 tarihli 1 numaralı deftere ait başka bir davada, eşini öfkeyle boşadığını beyan eden bir erkeğin mahkeme huzurunda nikah yenilediğini görmekteyiz. Mahmud

⁴ Ayrıntılı Bilgi için; Zenbilli Ali Efendi, Muhtârât mine'l Fetâvâ (Seçme Fetvalar), (Çeviren ve Sadeleştiren: M. Ali Sarı, İbrahim Sarı), İstanbul, 1996.

ismindeki şahsın mahkemede verdiği ifade de öfke ile bir kez boş ol dediğini ama üç talak ile boşadım demediğini beyan etmiş ve üç talak ile boşadım demediğine yemin ettirildikten sonra yenilenen nikahın deftere kaydedildiğini görüyoruz. Bilindiği üzere şeri hukuka göre koca nikah akdi yaptığı kadını en fazla iki defa boşayıp tekrar evlenebilirdi. Aynı kadını üç defa boşadığı takdirde artık o kadın ile yeni bir nikah akdi yapması haramdır (Aktan, 1990, s.402). Evlenme hakkında söylenmesi gereken bir başka nokta ise köle olan bir kişinin hür biriyle evlenip evlenemeyeceğidir. Buna göre Osmanlı erkekleri azat ettikleri kadınlarla evlenebildikleri gibi Osmanlı toplumunda kadınlar ise azat ettikleri köleleriyle evlenebilirlerdi (Üçel, 2010, s.122). 26 numaralı defterde Buna benzer bir örnek bulunmaktadır. H.971/M.1564 tarihli kayıta, Bosnalı bir cariye azat edildikten sonra sahibi tarafından Mehmet Çelebi adlı kimseyle evlendirildiği, ardından talak üzere boşanması üzerine itknamesi'nin talep edildiği yazılmıştır. Şer'iyye Sicilleri, mahkemelerde kadılar tarafından kıyılan nikâhların örneğini içerse de nikâhların yüzde kaçının mahkemelerde akdedildiği konusunda tam bir tespit yapılabilmesi oldukça güçtür. Ayrıca nikâh akitlerinin düzenli olarak defterlere kaydedilmediğinin önemli göstergelerinden biri, sicillerde bulunan boşanma kayıtlarının sayı olarak, evlenme kayıtlarından çok daha fazla olmasıdır.

2.1.2 Mehir

Nikah akdi sebebiyle erkek tarafından bizzat kadına verilen ve onun için ekonomik güvence özelliği taşıyan para veya mala mehr adı verilmektedir. İslam hukukuna göre, mehirin muhakkak verilmesi gerekiyordu (Ortaylı, 1980, s.35). Herhangi bir Müslüman ile evlenen kadın gayrimüslim dahi olsa mehir adı verilen malı almaya hak kazanırdı. Mal ile mübadelesi kabil olan herhangi bir şey de mehir olarak kabul edilebilirdi. Osmanlı toplumunda ödeme biçimlerine göre mehrin iki şekilde verildiği görülmektedir. İlki nikâhtan önce verilen ve mehri muaccel adı verilen şekilde olmaktadır. İkinci ise nikâh sonrası veya vefat durumunda terekenin pay edilmesinden önce eşe ödenen mehri müecceldir. Mehri müeccelin nikah akdi sırasında defterlere kaydedildiği görülmektedir. Osmanlı Devleti döneminde kıyılan nikâhların bazılarında hem mehir hem de kalın-başlık adıyla bir ödemenin erkek tarafından yapıldığı görülmektedir. Mehir hukuki, kalın-başlık da sosyal bir müessese olarak Osmanlı devletinde yan yana varlıklarını devam

ettirmişlerdir. Kalın başlığın hukuki bir bağlayıcılığı olmamasından dolayı incelenen defterlerde mehir konusu ile alakalı birçok kayıt bulunurken kalın başlık adı hiç geçmemiştir.

Mehrin konusunda şüpheye düşüldüğü durumlarda ya da miktarı hususunda anlaşmazlık olduğunda evlenecek kızın emsallerine bakılarak mehire ve miktarına karar verilir. Buna “mehr-i misl” adı verilmektedir. Özellikle eşin vefatı durumunda terekenin taksiminde öncelikle başvuru olan işlemdir. Buradan da anlaşılacağı üzere Osmanlı hukuku mehir konusunda bir anlaşmazlığa düşüldüğünde takdirde kararı evlenecek kızın lehine olarak vermiş olup ve mehir konusunda kızın babası, erkek kardeşi veya yakın akrabaların müdahalesini engellemek amacıyla bazı önlemler almıştır (Ortaylı, 2000, s.57). “25 Şaban 1291 tarihli bir irade ile mehrin maksimum miktarı, tarafların mali, sosyal durumlarına göre 1000 akçe, 500 akçe ve 100 akçe olarak tespit edilmiş ve bunun dışında evlenme sırasında hediye verilmesi yasak edilmiştir” (Cin, 1974 s.287).

Nikahın, erkekler üzerinde başta mehir olmak üzere bazı mali yükümlülükleri vardır. İslam hukukuna göre Müslüman bir erkekle evlenen kadın mehir almaya hak kazanır. Mehr mal olabileceği gibi mal ile değişimi olan bir menfaat de olabilir. Nikâh sırasında mehir zikr edilsin ya da edilmesin her halükarda gereklidir (Solak, 2016 s.993). Evlilikte erkek mehir vermek zorundayken; kadında çeyiz hazırlamak zorundaydı. Osmanlı toplumunda kadın, kız çocuğu doğar doğmaz çeyiz hazırlıklarına başlardı. Kızın çeyizinin çok olması aileyi şereflendirirdi. Kızın evlenecek yaşa gelmesiyle biten bu çalışmalar sonucu, 30-40 kat iç çamaşır ve çeşitli ev eşyalarının yanında, süslü entariler ile ince keten, ipek, ipek atlas ve kadife kumaştan çeşitli kıyafetler dikilirdi. Nikâh kıyılınca sıra kız çeyizinin kız evinden oğlan evine nakline gelirdi. Çeyizi kız evinden, erkek evine evliliğin duyulmasını sağlayan gösterişli, şenlikli bir çeyiz alayı ile götürülürdü. Alayda gelin de bulunuyorsa gelin alayı, düğün alayı diye tabir edilirdi. Çeyiz erkek evine gösterişli develerle taşınırdı. Kız evinde develerin boynuna toparla kumaş asılır ve deveciye de sırma işlemeli mendil veya oymalı yazma verilirdi (Büyükşahin, 2013, s.24).

1 numaralı defterde bulunan 305.sırada M.1515 tarihli davada, evlilikten sonra ödenecek olan yani mehr-i müeccelle ilgili örnek bir mahkeme kayıdır. 1515 senesine ait kayıta mehir olarak 200 akçe eşine borcu olduğunu söylemiş ve aynı davada evin içindeki iki

sandık, bir kazan, bir balta, bir çapa ve bir ökçe dışında geri kalan eşyaların eşine ait olduğunu belirtmiştir.

H.991/M.1583 tarihli kayıta, Zeyni isimli kadının eşi Şaban ile nikah akdi sırasında 1500 akçe mehri müeccelin olduğunu ancak mehir miktarı konusunda eşi ile anlaşamadığını ve 200 akçe karşılığında diğer kalan mehir hakkından vazgeçtiğini şahitler huzurunda belirtmiş ve bu şekilde deftere işlenmiştir. 1583 tarihine ait bu davada mehir miktarının daha sonradan kadın tarafından düşürülebileceği konusunda önemli bir örnektir.

Bey, vezir, gibi Osmanlı toplumunda saygınlığı bulunan ailelerin kızlarının evlilik akitleri de büyük çoğunlukla Şer'iyye Sicillerine kaydedilmiştir. Örneğin; “Karaman Beylerbeyi'nin kızı Zeliha Hanım ile İbrahim oğlu Mehmed Bey'in, M.1590 tarihinde vekilleri aracılığı ile akdettikleri nikah, Üsküdar Kadı Sicilleri içinde yer alan 84 numaralı defterde kayıtlıdır. Bu kayıta aynı zamanda on bir bin sultani altının mehri müeccel olarak tezvic ve tezevvüc eylediklerine dair” beyanlar da deftere kaydedilmiştir.

56 numaralı defterde 102.sırada bulunan M.1583 tarihli kayıt mehirin daha sonra verilip deftere işlendiğine dair önemli bir örnektir. 1583 senesine ait kayıta Mamure mahallesinde ikamet eden Alime isimli kadının vekili aracılığıyla nikah akdinde mehir için belirlenmiş olan iki bin akçesini aldığını ve eşinin zimmetine nikaha bağlı olarak bir nesne haklarının kalmadığı deftere kaydedilmiştir. Yine 56 numaralı defterde bulunan 163.sıradaki H.990/M.1582 tarihine denk gelen bir davada Ayşe isimli kadının eşinden boşandığını ve boşanma sonrasında 500 akçelik mehrini vekili aracılığıyla talep ettiğine dair bir örnektir. Çalışmamıza konu olan defterlerde buna benzer birden çok dava örneği bulunmaktadır. Ancak dava sonucunda paranın ödenip ödenmediği konusunda bir malumat bulunmamaktadır.

Eşleri vefat eden kadınların mahkemeye müracaat ederek kocalarının terekelerinden talep etmiş oldukları mehr-i müeccel haklarının, eğer talepleri haklı ise, mahkeme tarafından ölen kişinin terekesinden ödenmesi yönünde karar çıktığını görülmektedir. İncelenen belgelerde, bazı kadınların alacağı mehrine karşılık ölen eşin mirasının paylaşılmasından önce bu şekilde mülk alındığı görülmüştür. H.971/M.1563 tarihli dava da ölen kocasının mirasından nikâhta alamadığı mehrini alınmak istemesiyle ilgilidir. Kamer isimli kadının kocasının ölümü ardından terekenin taksim edilmesinden önce 900 akçelik mehri müeccelini almak için mahkemeye müracaat etmiş ve belirtilen miktarı tereke

taksiminden önce almıştır. Kadının mahkemeye müracaatı sırasında nikâh akdi sırasında bulunan şahitlerin de olduğu ve mehir miktarı konusunda bir kez daha tanık olarak geldikleri görülmektedir. Yine M.1563 tarihli Üsküdar Şer'iyeye Siciline ait bir kayıta, Abdullah kızı Hüma Hatun ölen kocasının yetimlerinin vasisinden iki bin akçelik mehr-i müeccelini şahitlerle ispatlanarak kadına mehir miktarının ödenmesi şeklinde alınan karar kayıtlara geçirtmiştir. Yine aynı konuyla alakalı başka bir dava 97 numaralı Kayseri Şer'iyeye Sicilinde de karşımıza çıkmaktadır ve kadınlar ölen kocalarının mirasının taksiminden önce mehirlerini aldığı görülmektedir.

Kadılar, kadınların mehir haklarına yapılan her türlü müdahaleyi önlemeyi çalışmış, mehirle ilgili davalarda genelde kadınların lehine karar verilmiştir. Nikah akitlerinde alınan mehirlerden bazı durumlarda kadının boşanma bedeli olarak vazgeçtiğini görüyoruz. Böyle durumlara özellikle kadının boşanmayı talep ettiği davalarda rastlanılmaktadır. Mahkeme kayıtlarında kadınların belirli bir bedele karşılık eşlerini boşanmaya razı ettikleri bilinmektedir. Hul yolu ile boşanma denilen bu boşanma şeklinde kadın kocasından belirli bir bedel karşılığı ayrılabilir. Kadın evlilik süresinde ve evlilik sonrasında mehri üzerinde her türlü tasarruf hakkına sahip olduğu görülmektedir (Büyükşahin, 2013, s.30). Ayrıca 16.yüzyıl Bursa Şer'iyeye sicilinde karşımıza çıkan bir davada Fatma isimli kadın, mehri-i müeccel eşyasını kendisine vermediği için, kocası Hasan'ın 60 gün hapiste kalmasını sağlamış olması, kadının güvencesi olan mehire ne kadar önem verildiğini göstermektedir (Kurt,1999, s.445).

Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan gayrimüslimlerin özel hukukla ilgili her türlü uygulaması kendi dinlerinin uygun gördüğü kaideler içinde gerçekleştirilmiştir. Ancak gayrimüslim kadın ya da erkek istedikleri takdirde, İslâm hukuku kurallarına göre evlenip, boşanma, gibi haklara da sahip olmuşlardır. Özellikle kendi inançlarında boşanmanın son derece zor ya da imkânsız olduğu din ya da mezheplerde erkeklerin İslâm hukuku kuralları çerçevesinde nikâh akdettikleri dikkat çekmektedir. Bu konu ile alakalı bir kısmı dava da kadı sicillerine kaydedilmiştir. M.1676 tarihli İstanbul Şer'iyeye Siciline ait bir başka kayıta, Samadis kızı Gül ile Kirkor oğlu Kızıl adlı Ermeni kadın ve erkeğin şer'i kaideler çerçevesinde altı bin akçe mehr-i müeccel karşılığı nikahlandıkları deftere kaydedilmiştir. Tez çalışmasına konu olan defterlerin yapılan incelemesinde mehir konusuyla alakalı olarak 32 ayrı davaya rastlanılmıştır. Aynı döneme ancak farklı illere

ait Şer’iyye Sicilleri de incelenmiş ve ödenen mehir miktarlarının neredeyse birbiri ile denk olduğu görülmüştür.

2.1.3 Boşanma

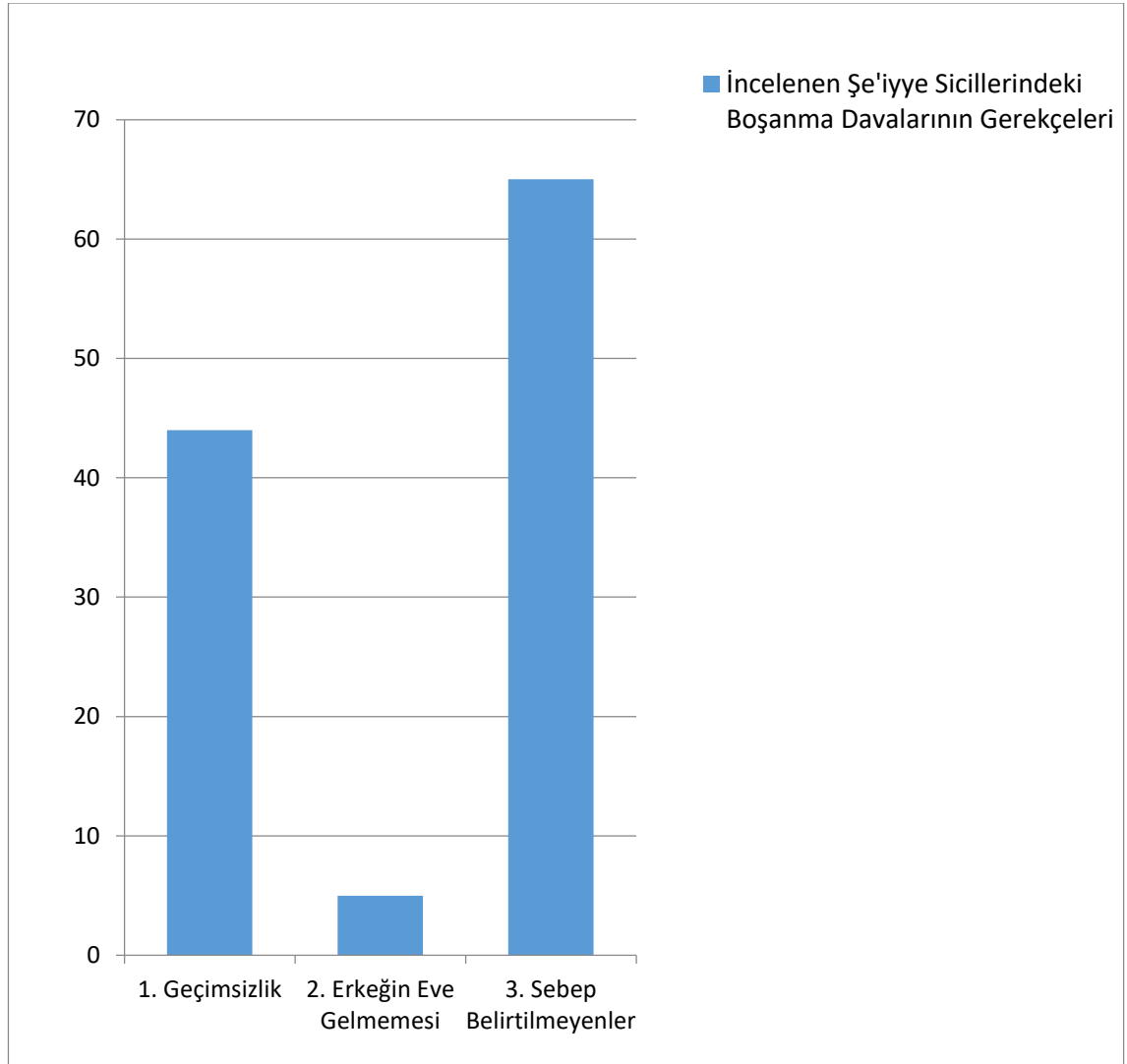
Sözlükte “serbest kalmak/serbest bırakmak, bağından kurtulmak/bağını çözmek anlamındaki talâk kelimesi fıkıh terimi olarak belli lafızlarla nikâh akdinin bozulmasını ifade eder”. Talak’ın Türkçe karşılığı ise boşanmadır (Acar,2010 s.496). Boşanma, sözlü, isimli, okunaklı olmak şartıyla yazılı olarak vaki olur. Kocanın bizzat boşanma iradesini izhar etmesi caiz olduğu gibi bu konuda başkasını vekil tayin etmesi, boşama iradesini havi bir mektup yazıp kadına göndermesi ve kadına boşama yetkisi vermesi caizdir (Akgündüz, 1986, s.196). Osmanlı aile hukukunun kaynağı olan İslâm hukukuna göre boşama hakkı erkeğe ait bir hak olarak görülmüştür. Erkeğin karısından boşanma isteğini tek taraflı olarak söz ile bildirmesi bile boşanma hadisesi için yeterli görülmüştür. 1 numaralı defterde bulunan 794 numaralı M.1526 tarihli kayıta, Abdullah kızı Kumru’nun vekili mahkemeye gelerek, Kumru’nun kocası tarafından boşandığını belirtmiş ve gereğinin yapılmasını talep etmiştir. Kumru’nun ayrıldıklarını ileri sürdüğü eşi Babacık ise durumu, Hatunum Kumru hul üzre bir çuval, bir tepsi ve bir gömlek ve bir kuşak benim olanı alıp benden boş ol var Mısır’a sultan ol dedim, bain boş olsun demedim sözleriyle inkâr etmiştir. Şahitlerin, Babacık’ın karısına bain talak verdiği yönünde şahadet etmeleri üzerine karı-kocanın “talak-ı bainle” boşanmış oldukları kayıtlara geçirilmiştir. Deftere kaydolunan örnekte şahitler aracılığıyla erkeğin bain talak verdiği ve buna dayanarak tarafların talak-ı bain ile boşandıkları görülmektedir.

Tablo 1: İncelenen Defterlerde Görülen Boşanma Türleri

<u>Boşanma Şekli</u>	<u>Sayısı</u>
Şartlı Talak	39
Bain Talak	11
Muhalaâ	49
Toplam	99

Kadı sicillerinde rastlanan şartlı talakların çoğunda boşama eyleminin belli bir süreye bağlandığını görülmektedir. Özellikle çalışmak için ya da başka amaçlarla bulunduğu yerden başka bir yere giden koca, yola çıkmadan ortaya koyduğu süre ile “şu kadar süre içinde geri dönmezse” karısından boşanacağını belirtmiştir. Bu söz karı-koca ve şahitler arasında sarf edilip, kayıtlara geçirilmeyebilmiştir. Koca gerçekten gittiği yerden belirttiği süre içinde dönmezse, kadın mahkemeye başvurarak şartlı boşanmanın gerçekleşmesini talep etme hakkına sahiptir. 17 numaralı defterde bulunan 911.sıradaki M. 1549 tarihli bir kayıta, Minnet kızı Naalpaşa mahkemeye başvurarak kendi evinde kalan Minnet kızı Huri'nin kocasının “kâfire gidip, üç ayda gelmezsem, üç talak boş ol” demesine rağmen iki yıldır dönmediğini belirtmiş ve şartlı talak üzerine gereğinin yapılmasını talep etmiştir. Huri, muhtemelen kız kardeşi olan Naalpaşa'nın sözlerini inkâr etmiştir. Huri'nin ardından dinlenen tanıklar ise şartlı talakla ilgili söylenen üç aylık sürenin gerçek olduğunu belirtmişlerdir. Mahkeme sonucunda Huri'nin bir buçuk yıldır boşanmış olduğuna hükmedilmiştir (Yakut, 2015, s.14).

Tablo 3: İncelenen Defterlerde Belirtilen Boşanma Sebepleri

Osmanlı toplumunda boşanma erkeğin iradesinde olan bir hak olmakla birlikte zaman zaman kadınların da boşanma hadisesi için mahkemeye müracaat ettiği görülmüştür. “Osmanlı hukukunda erkeğin iradesinde olan talak, kadının isteği sonucu gerçekleşen boşanma olan muhalaa ve hâkimin çeşitli sebeplerle evlilik birliğini sonlandırması anlamına gelen tefrik” olmak üzere başlıca üç çeşit boşanma görülmektedir. Yalnızca erkeğin iradesiyle boşama sayısının, tarafların ortak beyanıyla gerçekleşen muhalaaya göre daha düşük olduğu görülmektedir. Talak genel anlamda “kocanın tek taraflı bir irade beyanıyla evlilik birliğine son vermesi” olarak tanımlanır. Bu anlamda talakın meydana gelebilmesi için esas itibarıyla bir mahkeme kararına ihtiyaç yoktur, kocanın boşanmak için söyleyeceği söz yeterli görülmektedir (Aydın, 1985, s.109). Şer’iyeye Sicillerinde bu tip talakların çeşitli örnekleri bulunmaktadır. Talak-ı selase ile boşanmalarda kadınların

da mahkemeye müracaat ederek, boşanmayı tescil ettirdikleri nadiren de olsa görülmektedir. Burada amaç, boşanmanın getirdiği yükümlülükleri yerine getirmeyen kocaları dava etmek ve kadınların eski kocalarıyla aralarında herhangi bir evlilik bağının bulunmadığını mahkeme huzurunda ilan etmek ve kayıtlara geçmesini sağlamak isteğidir. Örneğin İstanbul Kadı Sicillerine ait bir kayıтта Mehmed kızı Safiye mahkemeye başvurarak, kendisini talak-ı selase ile boşayan eski eşi Mehmed oğlu Hüseyin'den alacağı olan iki bin akçelik mehr-i muaccelini aldığını, iki bin akçelik mehr-i müeccelinden ve iddet nafakasından ise vazgeçtiğini, ne kendisinde ne de eski eşinde mahkeme tarihi itibariyle alacak-borç ilişkisi bulunmadığını şahitler huzurunda kayıtlara geçirmiştir.

İslam hukukunda başka sonuçlar doğuran iki farklı türde boşanmanın olduğu bilinmektedir. Birincisi Talak-ı Rici olarak bilinen cayılabilir boşanma diğer ise Talak-ı Bayin yani kesinleşmiş boşanmadır. Talak-ı Rici'de evlilik tamamen sona ermez, bekleme zamanı içinde kadın ve erkek birbirlerinin karı kocasıdır bundan dolayı bekleme süresi içinde erkek kadını doyurmak ve barındırmakla yükümlüdür. Erkek bu süre içerisinde boşanmadan caydığı takdirde evlilik durumu yeniden meydana gelir. Boşanan kadın artık kesin olarak ayrılmış olur ve yeniden birlik kurulmak istenmesi durumunda beklemem zamanının bitmesi beklenmektedir (Üçok, 1976, s.90). “Kur'an-ı Kerim'de talak ile boşanmanın en fazla 2 kez olabileceği, üçüncü talaktan sonra erkeğin, boşadığı eşiyle yeniden nikah akdi gerçekleştirebilmesi için kadının önce başka bir erkekle bir evlilik yapması ardından da onunla da boşanmış olması gerektiği” bildirilmektedir. Şer'iyeye Sicillerinde çok fazla rastlanılmayan ve Hülle adı verilen bu uygulamanın Osmanlı toplumunda çok fazla uygulanmadığını göstermektedir. Böyle bir durumda kadının başka biriyle evlenmeden eski kocasıyla evlenememesi, eşinden boşanmayı düşünen erkekler için caydırıcı olmuş ve bu sebepten aynı anda üç talak hakkını birden kullanan erkeklere Şer'iyeye sicillerinde fazla rastlanmamaktadır. İddet evliliğin sona ermesinin ardından kadının yeniden evlenebilmek için, beklemesi gereken süreyi belirtmektedir. İddet süresi bitmeden evlenen kadınların nikâhlarının feshedilmekte olup nikâhı kıyanlarda cezalandırılırdı. İddeti bekleyen kadınların nafakasının koca tarafından ödendiği belirtilmektedir (Aydın, 1985, s.121). Evlilik akdini bitirmenin bir diğer şekli ise kadın ya da erkeğin genellikle de kadının mahkemeye müracaat ederek boşanma talebinde bulunmasıydı. Talepte belirtilen boşanma sebeplerinin tespiti durumunda

mahkeme, tarafların ayrılmasına hükmederek evlilik akdi sona ermekteydi. İslam hukukunda boşanma konusunda kadına esneklik tanıyan ayrılma türü, “tefrık yani adli/kazai boşanmadır” (Akyılmaz, 2000, s.47). Osmanlı Devletinde boşanma durumunun mahkemeye bildirilmesi şart değildir. Ancak Şer’iyye Sicillerinde çok sayıda boşanma belgesinin mevcut olması, Osmanlı Devletinde boşanma işlemlerinin mahkeme aracılığıyla yapılarak deftere kaydedildiği görülmektedir (Maydaer, 2007 s.300). Boşanma talebi kadından gelirse onun için de kısıtlı olmakla birlikte boşanmaya imkan sağlanmıştır. Buna göre nikah esnasında kadın eğer talep ederse boşanma hakkını elinde bulundurmayı şart olarak öne sürebiliyordu (Karaman, 1996, s.353).

Boşanma hadisesinin ardından en sık karşılaşılan sorunun nafaka ile alakalı olduğu görülmektedir. Nafakayla ilgili mahkemeye yapılan başvuruların fazla olması, nafakanın bozulan aile birliğinden kalan en önemli sorunlardan birisini teşkil ettiğini göstermektedir. Çocukların bakımı bir masraf gerektirmekteydi. Nafaka olarak belirtilen bu masraf hayatta ise çocuğun babası, hayatta değilse kalan mirastan ya da büyükbaba ve amca gibi yakın akrabalar tarafından karşılanmaktaydı (Araz, 2013 s.61). Kadın nafakasını alamadığı durumlarda eski kocasını mahkemeye şikayet edebilir ve bunun sonucunda da erkek borcu ödemeye mecbur bırakılırdı. M.1576 tarihinde İstanbul’un Sultan Mahallesi’nde oturan Ahmed kızı Fatıma adlı hamile kadın mahkemeye müracaat ederek kocasından kendisi ve müşterek iki çocuğu için nafaka talebinde bulunmuş ve Mahkeme Fatıma’ya günlük beş akçe, çocukları Havva ve İsmail’e ise günlük dörder akçe yani toplam on üç akçe nafaka tayin etmiştir. Boşanan eşlerin çocuklarının yiyecek, giyim ve ev masraflarından oluşan nafakasını baba sağlamakla yükümlüdür. Erkek çocuk kendi çalışmalarıyla hayatını kazanıncaya kadar, kız çocuk ise evleninceye kadar baba nafaka vermeye devam eder. Çalışamayacak kadar hasta, fakir ve reşit olan erkek çocuğun giderleri yine babaları tarafından karşılanır. Fakir ve reşit olan kız çocuklarının da evleninceye kadar nafakaları babaları tarafından temin edilirdi (Yakut, 2015, s.19). Nafaka, erkeğin evin tüm ihtiyaçlarını karşılama sorumluluğu olarak tanımlanabilir. Kadının mali durumu ne kadar iyi olursa olsun, erkek nafakayı sağlamak zorundadır. Nafakanın temini öncelikle erkeğe, onun bulunmadığı durumlarda en yakın erkek akrabalarına baba, erkek kardeşler üzerine düşen bir sorumluluktur (Aydın, 1985, s.107). Şer’iyye Sicillerindeki kayıtlarda pek çok kadın, kocası nafaka bırakmaksızın uzak yerlere gidip geri gelmediğinde mahkemeye başvurarak kendilerine nafaka tayin

ettirmiştir. Hatice Sultan Mahallesi'nde oturan Abdullah kızı Ayşe, M.1576 tarihinde mahkemeye başvurarak, Ebubekir adlı eşinin nafaka ve nafaka cinsinden bir şey bırakmadan kaybolduğunu belirtmiş ve bununla ilgili yemin etmiştir. Hakim tarafından günlük altı akçe nafaka alması karara bağlanmış ve bu parayı kocası adına borçlanabileceği, kocası döndüğünde de ona rücu edebileceği belirtilmiştir.

Osmanlı toplum yapısında boşanma hadisesi evlilik akdi kadar doğal karşılanmış ve kadınlar için de muhalaa yöntemi ile mahkemeye boşanma isteği ile başvurulması her zaman açık tutulmuştur. İncelenen sicillerde en çok karşılaşılan boşanma türü kadının alacağı mehirden ve iddet nafakasından vazgeçmesi karşılığında kocasından boşanmasıdır. Muhalaa adı verilen bu tarz boşanmaların da mahkeme huzurunda olması şartı bulunmamakla birlikte sicillerinde sıklıkla karşılaşılan bir dava türü olmuştur. Sicillerde sıklıklar karşımıza çıkma sebebi erkeklerin daha sonradan mehir ve iddet nafakası vermemek için konunun mahkeme tarafından kayda alınma istemesi en makul sebep gibi durmaktadır. Muhalaa yoluyla boşanma ile ilgili çok sayıda belgenin olması, geçimsizlik sebebiyle evliliğini sürdürmeyeceğini anlayan kadının, kocasından boşanma yolunu seçmesidir (Yakut, 2015, s.15). Muhalaa konulu kayıtlarda kadınların kocalarını boşanmaya ikna edebilmek için “mehr-i müeccel, iddet nafakası ve meunet-i sükna” gibi evlilik akdi sırasında kazanmış oldukları haklarından vazgeçtikleri görülmektedir. Erkeklerin bazı durumlarda kadının vazgeçmiş olduğu haklarından vazgeçtiği meblağ ile yetinmediği ve boşanmak için ayrıca bir bedel talep ettiği görülmektedir. “Muhalaa bedeli” olarak adlandırılan bu ödeme boşanan tarafların maddi durumlarına göre farklı miktarlarda olabilmekteydi. 16. yüzyıla ait İstanbul Şer’iyye Sicillerinde incelenen kayıtlar arasında yer alan muhalaa yolu ile ayrılıkların büyük bir bölümünde kadın “mehr-i müeccelinden ve iddet nafakasından” feragat ederek evlilik akdinin sona ermesini istemiştir. İncelenen sicillerde birkaç kayıta ise vazgeçilen mehir ve iddet nafakasına ek olarak, evlilik içinde doğan çocukların 7 ya da 9 yaşına kadar nafakaları anneleri tarafından üstlenildiği görülmektedir. Hatta kadınlar, zaman zaman muhalaaya eşlerini razı edebilmek için bazı özel eşyalarından da fedakarlık edebilmişlerdir. Örneğin; M.1535 tarihinde mahkemeye gelen Abdullah kızı Şahi, boşandığı eşi Abdullah oğlu Karaca’da iki kaftanı, bir kuşağı ve bunun dışında bazı esbabları olduğunu söyleyerek bu eşyaları eski eşinden talep etmiştir. Karaca ise sözü edilen eşyaların muhalaa bedeli olarak, Şâhi tarafından kendisine verildiğini şahitler yoluyla ispatlayarak kayıtlara geçirtmiştir.

Muhalada, kadının sürdürmek istemediği bir evlilikten kurtulmasını sağlamış olmaktadır. Kadın, bu talebini bazı durumlarda tayin ettiği vekil aracılığıyla da mahkemeye iletebiliyordu (Kurt, 2012:400). Örneğin H.956/M.1549 tarihli belgede karye-i Samandıra'dan Hasan b. Süleyman(karısına) eğer mihrinden ve nafaka-i iddetinden ve sair davadan vazgeldiği üzere hul iderim, şeklindeki ifadelerden sonra kadın mehir ve nafakadan vazgeçtiğini beyan ediyor ve boşanma hadisesi gerçekleşiyordu. Ayrıca kayıtlarda buna benzeyen boşanmalar sıhhat-ı hul olarak da ifade edilmiştir. Örneğin, Her iki tarafın sadır olan ikrârları bi-hasbiş'şer mu'teber görülüb sıhhat-ı hul mukarrer olub hükm olundu gibi. Bahsi geçen kayıta kadın "mehr-i müeccel ve nafaka-i iddet'den vazgeçtiğini ve sadece bedel-i hul denilen bir miktar para veya mal kocası tarafından kadına verildiği" belirtilmektedir. Başka bir örnekte ise Toygar Mahallesi'nden Aişe binti Abdullah Mihr-i müeccelden ve sümün hissemenden 700 Osmaniye sulh idub ben de bedel-i hulu kabul ve kabz ettim diyerek boşanmaya rıza gösterdiğini ifade etmiştir. Eşlerin anlaşarak yapmış olduğu boşanmalarda genellikle zindegane olamama tabiri kullanılmaktaydı. Bu talep bazen erkek bazen de kadın tarafından mahkemeye taşınmıştır.

Muhalaa ile ilgili sicile eklenen kayıtlarda nadiren de olsa eşlerin ayrılık nedenleri de belirtilmiştir. Bu nedenlerin başında kadın ve erkeğin birbirine şüphe duyması sonucu oluşan nifak, kadının erkeğinden kaçması, çeşitli hastalık alametleridir. Karısının sadakatsizliğinden şüphelenen eşin bazı durumlarda muhâlaa yoluyla ayrılmayı tercih ettiği görülmüştür. Bu şekilde boşanma yolu seçilmesindeki amaç, talak yoluyla boşanmada erkek tarafından kadına ödenmesi zorunluluğu olan mehr-i müeccel ve iddet nafakasından kurtulmaktır. M.1579 tarihine ait bir kayıta, eşinden izin almadan, İstanbul'a gidip bir gece yatan, Ayşe'nin muhalaa yolu ile ayrılığında söz edilmektedir. Olayda sadece kocanın küçük bir şüphesinden hareket edilmediği, mahallede yaşayan komşuların da Ayşe'nin namahrem kişilerle görüştüğü konusunda tanıklık ettikleri görülmektedir. Bu tanıklardan biri olan Hüseyin, Kefçe Mahallesi'nde yaşadığını söyleyerek, adı geçen hatunu akşam namazı vakti kendi ahırının yanında gördüğünü belirtmiştir. Hatuna orada ne aradığını sorduğunu, Ayşe'nin ise Veli isimli kimseyi aramakta olduğunu söylediğini anlatmış, bu durum muhalaa davasından önce farklı bir dava ile kayıtlara geçmiştir.

Muhalaa da olduğu gibi kadın bain talakta söz sahibi değildir. Muhalaada mehr ve nafaka gibi haklardan kadının vazgeçmesi mümkündür ancak bu durum ileride anlaşmazlıkların

doğmasına sebep olmaktadır. Çünkü, erkek, muhalaa sonucu alacağı olduğuna öne sürerek bazı mallara el koyabilmekteydi. Aynı şekilde kadın da muhalaa'yı inkar edip kocasından nafaka ve mehr-i müeccel isteyebiliyordu. Belgelerde muhalaa'nın sıklıkla karşımıza çıkma sebebi, eşlerin boşanma hadisesinin kayıtlara geçmesini ve daha sonradan herhangi bir sorun yaşamak istememesi olabileceği gibi toplumda bu şekilde boşanmaların gerçekten de diğer boşanma türlerine göre fazla olması olarak da değerlendirilebilmektedir (Maydaer, 2007 s.302). M.1516-1518 yıllarına ait davalarda kadınların alacağı mehirden ve nafakadan vazgeçerek boşanmak istemeleri ile alakalıdır. Ancak her iki kayıta da boşanmaya dair sebep belirtilmemiştir. İncelenen belgelerde görüldüğü gibi muhalaa davaları, Osmanlı toplumunun her kesiminde uygulanan ve kadına müracaat etmesi durumunda evlilik akdini sona erdirme olanağı sağlayan bir boşanma şekli olarak sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Siciller üzerinden hareketle Osmanlı ailesinde muhalaa'nın diğer bir ifadeyle anlaşmalı boşanmanın en önemli nedeni sicillerde “hüsn-i zindegani ve musafat olmamağla” olarak belirtilen eşler arasındaki geçimsizliktir.

Muhalaa ile ilgili kayıtlarda, muhalaa bedelinden vazgeçilmesi konusu dışında karşılaşılan bir başka konu da kadın ve erkeğin evlilik akdi sonrası ortaya çıkan müşterek haklarından vazgeçtiklerini bildirmesi ve birbirlerinin zimmetlerini mahkemede ibra etmeleridir. İleride maddi anlamda herhangi bir sorun yaşanmaması için tarafların, mahkeme aracılığıyla birbirini ibra ettiği düşünülmektedir. Bu tür kayıtlarda kadının boşanma yolunu seçmesine neden olan soruna dair bir açıklama yapılmamıştır. Ancak az sayıdaki belgede “beynimizde hüsn-i zindeganemiz olmadığı ecilden, beynimizde hüsn-i muaşeret olmayub hul'a talib olduğum ecilden” gibi ifadelerle karşılaşılmıştır. Bu açıklamadan hareketle eşler arasındaki şiddetli geçimsizliğin muhalaa yoluyla boşanmanın temel sebebi olduğu söylenebilir. Çünkü Hanefi mezhebi eşler arasındaki geçimsizliği evlilik akdini sonlandıracak bir gerekçe olarak görmediğinden, kadının kocasından ayrılmak istemesi durumunda muhalaa'dan başka bir seçeneği bulunmamaktadır. Bu noktada akla; “Acaba erkek karısından ayrılmak istediği halde maddi külfet altına girmekten çekinip, karısı için hayatı çekilmez hale getirerek, boşanma talebinin karşı taraftan gelmesini mi sağlıyordu” sorusu da gelebilir. Erkeğin olası bir boşanma durumunda eşine ödemek zorunda olduğu “mehr-i müeccel, iddet nafakası ve meanet-i süknanın” yanı sıra, yeniden evlilik akdi yapmak istediğinde yeniden bir mehir

vereceği düşünülduğünde, bu yöntemin mümkün olabileceği anlaşılacaktır (Maydaer, 2007, s.314).

1 numaralı defterde 137.sıradaki M.1520 tarihli bir davada iddet süresinde nafaka verildiğini gösterir bir örnektir. Bahse konu davada mahalle ismi belirtilmemiştir. Nefise adındaki kadının boşanmış olduğu kocasından vekili aracılığıyla bekleme nafakasını alması için mahkemeye başvurması ile alakalıdır. Dava neticesinde kadın boşandığı eski kocasından üç ay on gün için 150 akçe aldığı deftere kaydolmuştur. Dava miladi 1520 senesine denk gelmektedir ve üç ay için verilen nafaka dönem şartları ve aynı tarihlerde diğer illere ait defterler düşünülduğünde makul sayılabilmektedir.

Nafaka ödenmesiyle ilgili mahkeme kayıtlarına geçen önemli konulardan birisi de, maddi sebeplerin gerekçe gösterilerek nafaka miktarının düşürülmesinin talep edilmesi olmuştur. 5 numaralı defterde 113.sıradaki M.1523 tarihli kayıta bu konuya dair önemli bir örnektir. Davada boşandığı eşine günlüğü iki akçe nafaka ödenmesinin mahkeme tarafından takdir edildiği ancak ödeme gücü olmadığından nafaka miktarını aydan aya 35 akçe olarak ödenmesi için müracaat ettiği görülmüş ve mahkeme tarafından şahitlerin de ifadesine başvurulduktan sonra nafaka miktarı 35 akçe olarak düzenlenerek deftere kaydedilmiştir. Tarafların maddi durumunun dikkate alındığı ve boşanma sonrasında da olsa nafaka miktarlarının düşürüldüğü görülmektedir.

M.1524 tarihli dava örneği eşler arasında geçimsizlikten dolayı boşanmanın gerçekleştiğini göstermektedir. İki tarafında görüşü alınmış ve eşler arasındaki büyük husumetler olduğu anlaşılacak erkeğin kadına 600 akçe vermesi sonucu evlilik akdi sona ermiştir. Çalışmaya konu olan boşanma davalarının büyük çoğunluğunda sebep belirtilmemiş ve deftere bu haliyle kaydedilmiştir.

Muhalaa ile ilgili davalarda eşler genellikle mahkemede kendileri hazır olduğu gibi bazı muhalaa davalarında ise vekil tayin edilerek davanın görüldüğü incelenen sicillerde sıklıkla karşılaşılan bir durumdur.17 numaralı defterde bulunan 172.sıradaki M.1549 senesine denk gelen dava boşanmayla ilgili vekil tayin edildiğini göstermesi açısından örnek bir davadır. Davada Mürüvet isimli kadının eşinden boşanmak üzere Hamza isimli şahsı vekil tayin ettiğini ve vekili aracılığıyla eşinden boşandığı deftere kaydedilmiştir. Yine 17 numaralı defterdeki başka bir kayıta M.1549 tarihli bir dava 7 yıl çocuklara nafaka vermeden yalnızca karınlarını doyurma şartı ile boşanmaya onay verilen bir

örnektir. Davada hamile kadının, doğacak çocuklarının yedi yıl boyunca karınlarının doyurulması karşılığında eşi İsmail'den boşandığını ve bu duruma iki erkeğin kefil olduğu kefil olanların sadece isimleri geçtiği başka herhangi bir açıklama yapılmadığı ayrıca davada şahit olarak 13 farklı isimin geçtiği görülmektedir. Bu şekilde bir dava örneği incelenen defterler arasında tektir ve bir benzerine daha rastlanılmamıştır.

Müslüman bir erkeğin ile ehli kitap olarak tabir edilen ve bir semavi dine inanan kadınla evliliği mümkün olmuştur ancak Müslüman bir kadının ehli kitap erkek ile evliliğine izin verilmemiştir. Müslüman kadının yalnızca Müslüman bir erkekle evlenmesine izin verilmiştir. Müslim bir kadının gayrimüslim bir erkekle evlenememesinin sebebi, yabancı evlilik yapan Müslim kadının kaybedildiği düşüncesidir. Din ayrılığından doğan geçici evlilik akidlerinde koca İslamiyet'e davet edilir ve bu davete uyarsa her iki tarafta Müslüman olduğundan evlilik muteber olarak devam eder. Koca İslamiyet'e daveti reddederse kadın evlenmeyi fesheder. Ancak Müslüman olan koca ise evlilik feshedilmeden sürdürülmektedir. Zira, "Müslüman erkekle ehli kitap kadının evlenmesi hukuken muteber ve dinen de caizdir" (Cin, 1974 s.114). 26 numaralı Şer'iyye Sicilinde bulunan 848 numaralı davada miladi 1564 senesinde Müslüman olan kadının gayrimüslim erkek ile olan nikâhının düşmesiyle ve az önce belirtilen konu ile alakalı dikkat çekici bir örnektir. Kayıтта, Ayşe'nin şer vekili olan Hacı Behram oğlu Hüseyin meclis-i şer'e Mihal'i çağırıp adı geçen hatun eskiden adı geçen Mihal'in nikahlı karısı olup Müslüman olduktan sonra adı geçen Mihal İslam'a gelmeyip nikahı hükümdar fesh ederek adı geçen hatunun nafaka müddetini talep ederim deyip, adı geçen Mihal'e sorulunca adı geçen hatun benim nikahlı karımdı Müslüman olup bana da İslam arz olununca gelmeyip nikah fesh olup, süreden sonra zevcem başkasına nikahlandı, dedikten sonra adı geçen Mihal'den nafaka müddeti hükmolunup talepten sonra sicile kaydedildi. Müslüman ile gayrimüslim arasındaki nikah akdinin feshi konusu için örnek bir davadır.

Boşanma yalnızca eşler arasındaki geçimsizlik ya da erkeğin seferlerden uzun süre dönmemesi ile alakalı olmamıştır. Örneğin; Kocanın içki içmesi kadın tarafından istenmemiş ve bu konu mahkemeye taşınmıştır. Kadın anlaşmazlığa neden olan bu durumu mahkemede kaydettirerek aile huzurunu sağlamaya çalıştığı görülmektedir. M.1558 tarihli bir belgede Hacı b. Ali zevcesi Ayşe Hatun bt. Mehmed'e; Bugünden sonra hamr içecek olursam mezbure Ayşe üç talak boş olsun diyerek yemin ettiği görülmektedir. Yine içki içmeyle alakalı başka bir kayıтта Abdullah kızı Fatıma kadı

huzuruna çıkararak, kocası Ebubekir'in bir süre önce eğer içki içerse kendisini üç talakla boşayacağını şart ettiğini, bu şartın ardından da içki içmeye devam ettiğini belirtmiş ve şart nedeni ile kocasından üç talakla boşanmasının gerçekleştirilmesini istemiştir. Ebubekir ise cevabında koymuş olduğu şartı ve içki içtiğini kabul etmiş, fakat içkiyi karısını boşamış olduğu ve iddet süresinin tamamlandığı bir dönemde içtiğini, bu nedenle şartın geçerli olamayacağını söylemiştir. Mahkeme, Fatma'ya yemin teklif etmiş, Fatma olayın anlattığı gibi olduğuna, hiç bir hileyi şeriyye bulunmadığına dair yemin etmiştir. Mahkeme Ebubekir'den tanık göstermesini istenmiş fakat Ebubekir hazırda dinletecek tanığı olmadığını beyan etmiş ve bunun üzerine mahkeme, Fatma'nın lehinde karar vererek, şartlı talak ile boşanmayı onaylamıştır.

Eşlerin boşanması sonucu ortaya çıkan çocukların bakımı meselesiyle ilgili M.1580 tarihli dava 2 kız çocuğuna babaları tarafından günlük ikişer akçe verileceği ile alakalıdır. Burada nafakayı anne talep etmiştir ancak ödemenin ne kadar süreyle devam edeceği ve çocukların kaç yaşında olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır.

84 numaralı defterde bulunan 639.sıradaki M.1591 tarihine ait davada, Fati isimli kadının boşandığı eşi Mehmed'ten nikah bedeli ve nafaka müddetinin mahkeme aracılığıyla aldığını gösterir. Ayrıca kadının hamile olmasından dolayı günlük 2 akçe hamilelik durumu sona erene kadar kadına verilmesi takdir edilerek dava bu şekilde kaydedilmiştir. Kadının haklarının gözetilip korunması bakımından önemli bir örnektir.

84 numaralı defterde bulunan 828.sıradaki M.1592 tarihli davada kocasının 3 yıldır eve gelmemesiyle ilgili kadının nafaka için mahkemeye müracaatı görülmektedir. Nesli isimli kadın mahkemeye müracaat ederek kocasının 3 yıldır eve gelmediğini nereye gittiğini bilmediği beyan etmiş ve nafaka ve kıyafet talep etmiştir. Tanıklar da mahkemece dinlenerek kadının beyanı doğrulanmış ve İsa isimli kocasının malından günlük 3 akçe nafakanın Nesli isimli kadına verilmesi takdir edilmiş olup bu şekilde deftere kaydedilmiştir. Osmanlı Devleti'nin şeri hukuk anlamında uyguladığı resmi mezhebi olan Hanefî mezhebine göre bir kadın için, eşinin savaşta ya da yolculukta kaybolmuş olması, evlilik akdinin sonlandırılması için sebep olarak görülmüştür. Kadınlar eşlerinin ölümüne dair bir haber almazsa emsallerinin ölümüne kadar kocaları ile olan nikah akdi sonlanmıyordu. Kadınlar fizyolojik ve psikolojik anlamda zora soktuğu gibi ekonomik yönden de kadınların mağdur olmalarına sebep olmaktadır. Ortaya çıkan mağduriyetin

giderilmesi için Osmanlı kadıları Şafii mezhebinden naibler tayin ediyorlardı. Örneğin; “terzilik yapan kocası Hasan’dan dört buçuk yıldır haber alamayan bir kadın, maddi açıdan zor durumda olduğunu söyleyerek ayrılma talebiyle Bursa kadısına başvurduğunda, kadı davayı boşanma işini gerçekleştirmek üzere Şafii bir kadıya havale etmiştir. Zira Şafii mezhebine göre kocası kaybolan kadınlar, belli bir sürenin geçmesinden sonra hakim tarafından tefrik edilebiliyorlardı. Ancak bu uygulama 1537 yılında bir fermanla yasaklanmıştır. Fermana yasaklanma gerekçesi olarak, kaybolan kocaların henüz durumlarının ne olduğu tam anlaşılmadan, hanımlarının boşanıp başka bir erkekle evlenmek için nafaka ihtiyacının bahane ettikleri gösterilmektedir. Kocaları seferde ya da uzak bir seyahatteyken ondan ayrılıp başka biriyle evlenen bir kadının ilk kocası geri döndüğünde ortaya büyük sorunlar çıkabiliyordu. Örneğin, ilk kocasının öldüğüne dair bir haber aldığı için Sultan Mehmed Han Mahallesi’nden Mehmed Çelebi bin el-Hac Piri ile evlenen Fatma, daha sonra ilk kocasının sağ olduğuna dair bir haber almıştır. Bu yüzden de ikinci kocasıyla bir araya gelmekten kaçınmaktadır. İkinci koca da bu durumdan rahatsız olduğu için mahkemeye başvurmuştur. Mahkeme de ‘Zevc-i evvelin vefatı haberi mücerred istima ile olub, biaynihi meyyitini gördüm, yahut cenazesinde hazır oldum, deyu kimse ihbar etmiş olmamağla kütüb-ı fıkhiyye-yi muteberde takrir olduğu üzere nikah-ı saninin adem-i sıhhatine hükmolunub” diyerek nikah akdinin hukuki anlamda bir geçerliliğinin olmadığına dair hüküm vermiştir (Maydaer, 2007, s.308). Bu olay M.1598 yılında yani 1537 tarihinde çıkarılan fermanın sonra gerçekleşmiştir. Ölümü tespit edilemediği sürece kadının eşinden boşanmasının mümkün olmayacağı hükmü verilmiştir. Bu sorun yalnızca Müslüman tebaanın bir sorunu olmamış ve Gayrimüslimlerin de aynı şekilde sorunlar yaşadığı görülmüştür

Osmanlı Devletinde boşanma konusundaki kurallar toplumun ihtiyaçları gözetilerek devlet tarafından düzenlenmiştir. Boşanmayla alakalı olarak verilmiş fetvaların mevcut sorunlara çözüm üretmek için olduğu düşünülmektedir. Örneğin “seferlerin yoğun olduğu dönemlerde kocanın gaibliğinin kadın açısından sorun oluşturduğu görülünce, ilgili davalara Şafii kadı naiblerince bakılması yoluna gidilmiştir”. İlerleyen dönemde buna benzer hadiselerin birtakım problemlere neden olduğu anlaşılınca bu kez de Hanefi mezhebine mensup olanlar için Şafii mezhebine mensup kadılara hüküm verdirilmesi yasaklanmıştır. Bu yasak ile birlikte evliliklerinde sıkıntı yaşayan kadınların boşanabilme ihtimalinin ortadan kaldırıldığı görülmektedir (Maydaer s.319). Osmanlı Devleti,

toplumda huzur ortamını sağlayabilmek için ailenin kuruluşu gibi sonra erişini de birtakım hukuki düzenlemeler ile gerçekleştirmiştir. Osmanlı yönetimi boşanma hadisesine hassasiyet göstermiş ve toplumu yakından ilgilendiren aile hukukunun unsuru olan boşanmaya izin vermiştir. Şer’i hukuk kuralları çerçevesinden hareketle boşanma hadiselerinde özellikler kadının mağdur olmamasına özen gösterilmiş ve nafaka konusuna dikkat edilmiştir.

2.1.4 Zina

Osmanlı Devleti, aile yapısı İslam aile yapısının bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı Devleti kanunnamelerinde zina suçunun tanımı kesin olarak yapılamamıştır. Genel hatlarıyla İslam hukukuna göre zina suçu: “bir kimsenin hukuki bir akit olmaksızın karşı cinsten bir şahıs ile cinsel ilişkide bulunmasıdır” tanımıyla özetlenebilir (Acar, 2002, s.150). Geleneksel toplumlarda görüldüğü gibi 16. yüzyıl Osmanlı Devletinde de evlilik dışı ilişkiler ve “neseb gayr-ı sahih çocuk doğurmak” tepkiyle karşılanıyordu. İslam hukukuna göre zina suçunu işlediği tespit edilen kadına recm cezası uygulanırdı. Zina suçunun sabit olunması için dört erkek şahidin gerekliliği ve kocasının zina isnadına rağmen kadın, yemin ve inkar yoluna sapsa bu ceza uygulanmazdı. Zina suçunu işleyen bir kadının recm ile cezalandırılması Osmanlı tarihinde taassubun hüküm sürdüğü bir dönemde bir kez uygulandığı ancak bunun hiç hoş karşılanmamasından dolayı bir daha recm cezası ile karşılaşılmamıştır.⁵(Ortaylı, 2000, s.68).

Tablo 5: “Kanunnamelere Göre Zina Yapan Şahıslardan Alınan Para Cezaları” (Akkaya, 2005, s.251)

EVLİ						BEKAR			
Kanunname	Zengin	Orta Halli	Fakir	Çok Fakir	Daha Çok Fakir	Zengin	Orta Halli	Fakir	Çok Fakir

⁵ “Miladi 1680 yılında, İstanbul Aksaray’da kocası seferde olan bir kadının, ipeççilikle geçinen bir zımni gen. İle zina halinde yakalandığı iddia edilmiş ve mahkeme sonucu kadının recm edilmesine erkeğin ise idamına karar verilmiştir. Karar Rumeli Kazaskeri tarafından tasdik olduktan sonra uygulanmıştır”.

Fatih	300 Akçe	200 Akçe	100 Akçe	50 Akçe	40 Akçe	100 Akçe	50 Akçe	40 Akçe	30 Akçe
I.Selim	400 Akçe	200 Akçe	40Akçe	30 Akçe		100 Akçe	50 Akçe	30 Akçe	
Kanuni	300 Akçe	200 Akçe	100 Akçe	50 Akçe	40 Akçe	100 Akçe	50 Akçe	30 Akçe	
II.Selim	300 Akçe	250 Akçe	200 Akçe			200 Akçe	150 Akçe	100 Akçe	

Zina suçu ve cezasının belirlenmesinde kadın ve erkek açısından bir ayırım yapılmamıştır. Muhsan kişinin zina cezası recm ve muhsan olmayanın zina cezası ise yüz kırbaç olarak belirlenmiştir. Ancak Osmanlı Devletinde zina suçu belirlenirken İslam hukuku esas alınmış olmasına rağmen zina suçunun cezası recm ya da kırbaç olarak cezalandırmak yerine para cezasına çevrilmiştir (Can,2008, s.197). Kanunnamelerde, zina suçunu işleyenlerin cinsiyet, gelir durumu, evli bekar olması gibi birtakım özelliklerine bakılarak farklı cezaların takdir edildiği görülmektedir. Örneğin; “Bekar bir erkek ile bekar bir kızın zina suçları için takdir edilen ceza aynıdır. Evli bir kadın zina ettiğinde, mali durumuna göre değişen para cezaları takdir edilmiştir. Zengin ise evli erkeğe uygulanan para cezasına, fakir veya orta halli ise derecesine göre bekarlara uygulanan para cezasına çarptırılacağı belirtilmiştir”⁶(Acar, 2002, s.151). Kanunnameden anlaşılacağı üzere zina cezaları paraya çevrilirken suçu işleyen kişinin maddi durumunu cezanın miktarını etkilemiştir. Mali anlamda bu şekilde bir düzenlemenin yapılmış olması, cezanın uygulanabilirliğini bakımından değerlendirilebilir. Ayrıca zina suçunu işleyen şahıs kadının cezasının eşi tarafından ödenmesi, Osmanlı Devletinde kadının iffeti konusunun önemsenmesi ve kadının iffetinin korunmasından kocasının sorumlu tutulmuş olmasıdır. Kanunnameler ile zinaya teşebbüs halinin de zina suçu ile eşdeğer bir cezaya hükmedilmesi sağlanmıştır.1 numaralı defterde bulunan 166.sıradaki M.1514 tarihli davada zina maksadıyla bir kadınla yakalanan erkeğe para cezası verilmesiyle alakalı

⁶ Yavuz Sultan Selim kanunnamesinde “bir kişinin zina yaptığı şer’an sabit olursa o kimsenin geliri bin akçe veya daha fazla olursa daha önce işlemiş olduğu bir suçu da yoksa bu kimselerden dört yüz akçe, orta halli birisinden iki yüz akçe, fakir olanlardan kırk akçe daha yoksul olanlardan ise otuz akçe alınır. Zinayı evli kadın yaparsa ceza ücretini kocası verir. Eğer kadın zenginse ve kocası zina yapmışsa köftehorluk kınlığı adı altında zengin olandan yüz akçe, orta halliden elli akçe, fakir olandan ise otuz akçe alınır” (Tuncer, 1987, s. 11-12).

örnek davadır. Hasan oğlu Calabverdi İstanbul'da bir kadınla basıldıktan sonra cezasını suç için ödenen bir çeşit kefalet aldıkları duyulduktan sonra Üsküdar subaşısı da ödemeyi aldım diye deftere kaydedilmiştir. Örnekte de belirtildiği üzere suça teşebbüs halinde de ceza verilmiştir.

İslam hukukuna göre zina suçu, tanık ifadesi ya da şüpheli şahısların suçu itirafı etmesiyle ispatı mümkün olabilmekteydi. Şöyle ki bu suçun ispatı için iki şahit yeterli görülmemekte ve dört erkeğin şahitliği zina suçunun işlendiği anı gördüklerine şahitlik etmeleri gerekmektedir. II. Bayezid döneminde tanzim edilen kanunnameye kadar zina suçu ve bu suç sonrasında verilecek cezayı ilişkin hükümler bölümünde, gayrimüslimler için herhangi madde ya da özel bir uygulama bulunmamaktadır. “Fatih Sultan Mehmet’in halefi olan II. Beyazıt’ın Kanunnamesine zinaya ve diğer cinsel suçlara ilişkin düzenlemelere bakıldığında, Fatih Kanunnamesinin benzeri olduğu görülmektedir. Buna göre, Müslüman’la denk suçu işleyen gayrimüslim, aynı maddi kategoride bulunan Müslüman’ın mahkum edildiği cezanın yarısına mahkum edilecekti. II. Beyazıt Kanunnamesinin diğer maddelerine bakıldığında, Fatih Kanunnamesinin evli erkeğin zinasını düzenleyen birinci maddesinde eğer bir kişi zina kılsa denilirken, II. Beyazıt Kanunnamesinde evli erkeğin zinasını düzenleyen cümlede, bir Müslüman zina kılsa” ifadesinin yer aldığı görülmektedir. Gayrimüslimlerin cinsel suçlarla ilgili, Müslümanlara verilen cezaların yarısının verildiği ve cezalandırılmaları konusunda farklı bir uygulamaya dahil edildikleri, kanunname metninde açıkça ifade edilmektedir (Osmanoğlu, 2008, s.132). 5 numaralı defterde 586.sıradaki M.1529 tarihli bir davada Nergis isimli kadının leventleri eve almasıyla alakalıdır. Mahalle sakinlerinin şikayeti üzerine bu durum mahkemeye intikal etmiş ve Nergis isimli kadının yaşanan bu durumu kabul etmesiyle tazir cezası ile cezalandırılmasıyla son bulmuştur. Ayrıca bu davada kadın suçunu itiraf etmiş olmasına rağmen mahallede ikamet eden 3 erkek şahıs da tanık olarak mahkemece dinlenmiştir.

17 numaralı defterde 113.sıradaki M.1549 tarihli farklı bir davada Hurşide isimli kadının pezevenklik yaptığı iddiasıyla deftere kaydedilmiştir. Kadın isnat edilen suçlamaları kabul etmemiş ve konu ile ilgili şahit de mevcut olmadığından mahkemece suçun sübuta ermediği düşünülerek herhangi bir ceza verilmediği görülmektedir. 16.yüzyıl ortalarında meydana geldiği düşünülen başka bir davada Mehmed isimindeki erkeğin içki içip tanımadığı leventlerden 30-40 akçe alarak evine getirdiği ve eşini bu erkeklere para

karşılığı tasarrufta bulunduğu ile alakalı dikkat çekici bir kayıttır. Kadın, verdiği ifade de cebren ve kahren levendi getirip zina ettirdi demiş ve 4 erkeğin şahitliği ile Mehmed'in şarap içip eşini para karşılığı yabancı erkeklere tasarrufta bulundurduğu sicile kaydedilmiştir. Defterlerde yapılan araştırmada bu davanın akibeti ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak teoride Osmanlı Devletinde fuhuşu meslek edinenlerin recmedilmesi emredilmiştir. Ancak Fatih Sultan Mehmet'ten itibaren zina ile ilgili davalarda yapılan cezalandırmalarda, kanunnamelerdeki maddelerin esas alındığı görülmektedir. Ayrıca Şeyhülislam Ebu Suud Efendinin de fetvalarında da zina suçunun karışığının recm olduğu belirtilmişse de büyük çoğunlukla bu dönemde de para cezasına çevrildiği görülmektedir⁷.

Ayrıca Osmanlı Devletinde zinanın önüne geçebilmek için birtakım önlemler alındığı görülmektedir. Dul kadınlar subaşının gözetimine bırakılmış ve büyük yerleşim yerlerine çalışmak maksadıyla gelen bekar erkekler işyerlerine yakın bekar hanlarında konaklatılması gibi uygulamalar gayri ahlaki eylemleri önlemeye yönelik olmuştur. Zina durumunun gerçekleşmiş olması ya da teşebbüste kalması durumunda, mahallede ahlaksızlığı görülen kadının mahallenin ahlaki yapısını bozduğu düşünüldüğünde mahallelice talep edilmesi durumunda bulunduğu yerden sürüldüğü ya da işlemiş olduğu suçtan dolayı cezaya çarptırıldığına dair bir dava çalışmamıza konu olan sicillerde görülmemiştir.

2.1.5 Miras

Miras hukukuyla alakalı davalar, Osmanlı hukuk sistemindeki farklı yaklaşımları ortaya koyan alanlardan birisidir. Bilindiği üzere Osmanlı hukuk sistemi tıpkı kendisinden önceki Türk devletlerinde olduğu gibi ikili bir yapıya sahip olmuştur. Bunlardan ilki “şer ya da ahkam-ı şeriyye” olarak adlandırılan İslam Hukuku, diğeri de “örf ya da kavanin-i örfiye” olarak ifade edilen ve Osmanlı padişahları tarafından uygulanmak üzere yürürlüğe konulan hukuk kurallarından oluşan örfi hukuk kurallarıdır. “Osmanlı Hukukunun birinci parçasını Kur'an, Sünnet, icma ve kıyasa dayanan ve fıkıh kitaplarında tedvin edilmiş

⁷ “Bir taife bir karye gezip avretlerine ve kızlarına ve cariyelerine zina ettirmeyi adet edinseler Şer'an ne lazım olur ? el cevap: Cumhuru ile fevkal-hadd darb-ı şedidden sonra salahları zahir oluncaya dek zindandan çıkarılmayıp zinası sabit olan avretler cemian recm olunmak lazımdır” (Düzdağ, 2012, s.159).

bulunan normlar manzumesinden ibaret olan İslam Hukuku oluşturur". Osmanlı hukukunun diğer bir parçasını da örfi hukuk oluşturmaktadır. Osmanlı Devleti, miras ile ilgili mahkemeye intikal eden davalarda şer'i ve örfi hukukun etkili olduğu ve her ikisinin de uygulandığı görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nde tüm mülk menkul ve gayrimenkul mallar İslam miras hukuku hükümlerine göre paylaştırılmıştır (Akyılmaz, 2007, s.473). İslam hukuku kadına mirastan pay alabilme hakkı vermiş, Kuran-ı Kerimde de kadına tanınan bu hak ayetlerde belirtilerek kadının erkeğin yarısı kadar miras hakkına sahip olduğu ifade edilmiştir.⁸ Osmanlı toplumunda mirasın dini farklılıklara göre taksim edildiği bilinmektedir. Müslüman bir ailede kadına verilen hisse erkeğe verilen hissenin yarısıdır. Ancak kadının nafakası ile mehiri önceden ödenmemişse terekeden mehir ve nafaka parası ayrıldıktan sonra taksimat yapılırdı. Koca ölürse çocuğu varsa kadın mirasın sekizde birini, çocuğu yoksa dörtte birini alırdı. Kadın ölürse çocuğu varsa koca mirasın dörtte birini, yoksa yarısını alır. Çocuklar arasında; oğullar mirastan ikişer, kızlar birer hisse alırlar (Taşçıoğlu, 1958 s.9). Çok sık görülmesi de bazı durumlarda şer'i hukukun dışına çıkılarak kararlar verildiği görülmektedir. Örneğin 16.yüzyıla ait bir kayıтта Raziye ile erkek kardeşinin babalarından kalan mirası eşit olarak aralarında paylaşıldığını göstermesi bakımından önemlidir. Zira şeri hukuka göre göre Raziye'nin mirastan erkek kardeşinin yarısı kadar pay alması gerekmektedir

Osmanlı Devletinde kadınların miras ve mülkiyet hakları şer'i hukukla garanti altına alınmıştır. Kadının mallarının mahkemeler aracılığıyla devamlı olarak korunduğu görülmektedir. Kadının izni olmadan ne kocası nede diğer akrabaları kadının malı üzerinde herhangi bir tasarrufta bulunamazdı. Kadına ait taşınmaz bir malın isteği dışında satılması durumunda mülkün kadına ait olduğu ispat edilir ise satış iptal edilirdi. Osmanlı Devleti'nde kadınlar evlilik akdi sonrası mehir, hibe ve miras yollarıyla mülk edinebilmişlerdir. Ancak kadınların mülk ediniminde genel bir eğilim göze çarpmaktadır. Bu da Osmanlı Devletinde kadınlarının mal varlıkları büyük oranda taşınır mallardan oluşmasıdır. Nitekim bu konuda bize yol gösterebilecek temel kaynaklardan birisi olan Şer'iyye Sicillerinde yer alan farklı yüzyıllarda, farklı sosyal statülerde, farklı dinlere mensup ve Osmanlı İmparatorluğunun farklı bölgelerinde yaşayan kadınların tereke

⁸ Nisa Suresi: 7, 11 ve 12. Ayet

kayıtları incelendiği zaman, terekelerin büyük kısmının taşınır mallardan oluştuğu görülmektedir. Örneğin Üsküdar Şer'iyye Sicillerine ait 2 numaralı defterde bulunan ve M.1519 tarihli bir terekede Abdullah kızı Menekşeye ait tamamının taşınır mallardan oluştuğu görülmektedir. Tereke kayıtlarında taşınmaz sahibi kadınlar da bulunmaktadır ancak, genel olarak erkeklerin terekelerinde taşınmaz malların daha fazla olduğunu söylemek mümkündür. Yoksul kadınlar ve yoksul erkeklerin terekelerinde taşınmazların yer almaması doğal görülebilir. Ancak belli bir düzeyde servete sahip olanlara bakıldığında erkeklerin terekelerinde ev, bağ, bahçe, arazi gibi taşınmazlar yer alırken, kadınların servetleri daha çok kişisel eşya ve diğer taşınır mallardan oluşmaktadır. Kadınlara ait tereke kayıtlarında listelerinin büyük bir bölümü gömlek, pantolon, elbise, çarşaf, kemer gibi kişisel kıyafetleri içermekte olup, bu eşyaların bir kısmı altın, gümüş işlemeli, bir kısmı ipek katkılıdır. Bu tür kişisel eşyaların ardından yastık ve kırlentler, yorganlar, döşekler, sandıklar, kaşıklar, tabaklar, ibrikler, fincan ve kahve takımları, havlu gibi ev, mutfak ve hamam eşyaları terekelerde yer almaktadır (Akyılmaz, 2017, s.335). Osmanlıda vefat eden kişinin mirasçılarının istekleri ya da devletin mirasçı olma durumunda, kadılık kurumu, vefat eden kişinin mal ve nakit varlığını, alacaklarını tespit eder, değerlendirir, borçlarını öder, korumaya alır ve tereke defterine muhasebe kayıt düzenine göre kaydını yapardı. Kadının sorumluluğunda olan, varlıkların saptanması, değerlendirilmesi, vefat eden kişiden alacaklı olanların ve varislerinin bulunması zaman alacak işlerdir. Kadı bütün bu işleri yardımcıları ile birlikte yapacak ve tereke işlemlerinin tamamlanmasını sağlayacaktır. Kadı, tereke işlemleri tamamlanınca, daha sonra hukuki sorunlar ortaya çıktığında, bu sorunları çözmek amacı ile tereke kayıtlarını, yani tereke defterini korumak ve saklamak zorunda kalacaktır. Osmanlı Devletinde tereke defterleri, hukuki tasniflerde Şer'iyye Sicilleri içinde yer almaktadır. Bu siciller, Osmanlı Devletinde faaliyette bulunan mahkemelerde dava sonucunda verilen hükümler ve bu hükümlerin bulunduğu kayıtların toplandığı defterlerden oluşmaktadır (Ertaş, 2012, s.203).

İstanbul Üsküdar Mahkemesinde M. 1514 tarihine ait Koçu'nun oğlu Cafer'in vefatı dolayısı ile düzenlenen tereke defter kaydı şu şekildedir: Terekedeki sıralama önce giyecek, ev eşyası gibi varlıklar, sonra alacaklar, sonra taşınmazlar olarak sıralanmaktadır. Hakların ise önce borçlar, sonra tereke masrafları ve sonra da mirasçılara düşen pay şeklinde sıralandığı gözlenmektedir. Bu örnekte başka varisler de bulunduğu

için vefat edenin karısına 1/8 pay verildiği, bekar kızına 4/8 pay verildiği, vefat edenin babasına ise 3/8 pay verildiği dikkati çekmektedir. Farklı yüzyıllar ve farklı coğrafyalardaki tereke kayıtları incelendiğinde belli bir düzeyde servete sahip kadın ve erkek mirasçılarının terekelerinde kadınların aleyhine olacak şekilde önemli farklar ortaya çıkmaktadır. Örneğin M.1530'de Üsküdar'da hayatını kaybeden Şahcihan isimli kadının terekesinin toplam değeri 7321 kuruş gibi kayda değer bir meblağdadır. Ancak tereke kaftan, gömlek, terlik, çizme, kuşak gibi kişisel eşyalar, altın zincir, altın yüzük, gümüş yüzük gibi mücevherler, yorgan, yastık, döşek, bohça, minder, halı, kilim, sahan, tepsi, tencere, baklava tepsisi, sini, kepçe, maşrapa, ibrik, hamam taşı gibi ev ve mutfak eşyaları gibi taşınır mallardan oluşmaktadır Şer'iyeye Sicillerindeki tereke kayıtları bize muris kadınsa geride bıraktığı malvarlığında taşınmazlara rastlama ihtimalinin az olduğunu göstermektedir. Kadınların taşınmaz mallarını nakite dönüştürme nedeni belki malvarlıklarını korumanın daha kolay olacağı düşüncesidir. Çünkü başta arazi olmak üzere gayrimenkuller koca ve erkek akrabaların iştahını kabartmış ve bir şekilde kadınların elinden alınmıştır (Akyılmaz, 2017, s.338). Şer'iyeye Sicillerindeki kayıtlar bize Osmanlı kadınlarının taşınmaz mallarını bu şekilde muhafaza etmek yerine satarak tasarruflarını ellerinde para şeklinde muhafaza etmeyi tercih ettiklerini göstermektedir (Faroqhi, 2014, s.230). Ayrıca Şer'iyeye Sicillerinin yapılan incelemesinde kadınların mülkiyet haklarını korumak için hukuksal mücadele verdikleri görülmektedir. Bu bilgiler bize Osmanlı Kadınlarının hukuken sahip oldukları bir hakkı kullanmakta güçlük çektiklerini, sık sık mülkiyet haklarına müdahale edildiğini ve hukuki düzenlemelerle uygulamada farklılık olduğunu göstermektedir. Bu süreçte kadınlar haklarını öncelikle Şer'iyeye Mahkemelerinde aramışlar, istedikleri sonucu alamazlarsa şikâyet dilekçeleri yazarak padişahın adaletine sığınmışlardır. Osmanlı Devletinde yaşayan gayrimüslimler evlenme ve boşanma konularında olduğu gibi miras taksimi yaptırma veya mirasla ilgili anlaşmazlık davalarında da kendi cemaat mahkemeleri yerine şer'i mahkemelere başvurabiliyorlardı. İslam hukuku hükümlerinin miras konusunda çoğunluğun menfaatine daha uygun olması zimmileri şer'i mahkemeye yönlendirmektedir (Karataş, 2009 s.92). 1 numaralı defterde bulunan 763.sıradaki M.1519 tarihli bir davada mirası maliye hazinesine aktarılan Tanrıvermiş isimli erkeğin, karısının mahkemeye başvurarak ölen eşinden kalan mirasın kendisine verilmesi ile alakalı olmuştur. Mahkeme kadının beyanını haklı bulmuş ve şahitler aracılığıyla konuyu netleştirip mirasın kadına ve kızına

pay edilmesine karar vermiştir. Bu kayıttan da anlaşılacağı üzere kadının zor duruma düşmemesi için hakkı gözetilerek karar verilmiştir.

Osmanlı Devletinde mülk olarak tanımlanan taşınır ve taşınmaz malların paylaşımında miras taksimine uyulduğu görülmektedir. Kadınların da hem muris hem de mirasçı konumunda olduklarında, İslam miras hukuku hükümlerine göre taksimat yapıldığı görülmektedir. Osmanlı hukukunda şer’i ve örfi intikalde kadının mirasçı olma durumu farklı düzenlemelere yol açmıştır. Daha önce ifade edildiği gibi kadınlar bazı durumlarda kendileriyle aynı konumdaki erkek mirasçılar kadar hisse almışlardır. Ayrıca, tamamıyla örfi hukukun uygulandığı miri arazi, gayrisahih vakıflar, icareteynli vakıfların kullanım hakkının intikali konusunda ise İslam Miras Hukuku hükümlerinin tersine, zaman içinde cinsiyetler arası eşitlik temeli üzerine şekillenen hukuki düzenlemeler ortaya çıkmıştır.

2.1.6 Kadına Yönelik Tehdit, Hakaret ve Darp Eylemleri

Şer’iyye Sicillerinde, erkeklerin eşlerine karşı hakaret edip şiddet uygulamalarına dair dava örneklerine az da olsa rastlanmaktadır. Kadına karşı şiddet durumlarında, mahkemenin kadınların haklarını koruduğu ve erkeklere uyarılarda bulunduğu bilinmektedir. Evlilik sırasında eşlerinden kötü muamele gördüğü gerekçesiyle mahkemeye müracaat eden kadınların şikayeti delil yolu ile ispat edilememiş olsa bile kötü muamele ile ilgili kadınların iddiaları ciddi olarak incelenerek kadınlara gerekli destek verilmiştir. Örneğin, “nafakasını temin etmediği gibi kendisini dövüp, söven kocasından şikayet eden Hacılar Mahallesi sakinlerinden Fatma Hatun mahkemeye verdiği dilekçesini şahitlerle teyit edememesine rağmen, eşine mahkeme tarafından gerekli uyarı yapılmıştır. Osmanlı Devleti uygulamasında dikkati çeken nokta, kadınların dövülmesi ile ilgili mahkemeye intikal eden az sayıdaki olaylarının hiçbirinde kocalar mahkemede mazur görülmemiş, tekrarlanmayacağına dair kefil göstermek suretiyle teminat alınmış ya da tazir cezası verilmiştir” (Akyılmaz, 2002, s.668). Kadının şiddet gördüğü evlilikten kurtulma yollarından birisi şartlı boşanmadır. Ancak evlilik akdinin sona erdirilmesi yine erkeğin iradesine bağlıdır. Şartlı boşanmada, erkeğin boşanma iradesini gelecekte olma ihtimali bulunan karı koca arasındaki olaya bağlamasıyla son bulmasıdır (Kurt, 1999, s446). Kocasından şiddet gördüğü gerekçesiyle evini terekeden kadının eve dönüşünü sağlamak için, erkeğin, eşini bir daha dövmesi halinde, evlilik

akdinin sona ereceğini vaat etmesi mümkündür. Eşi tarafından verilen vaad tutulmadığı takdirde, kadın yine şiddet görmesi halinde mahkemeye başvurarak evliliğini sona erdirmeye isteğini talep edebilirdi. Erkek mahkeme huzurunda bir daha eşine şiddet uygularsa evliliğin boşanmayla biteceği konusunda şartlı talak beyanında bulunduğu görülmektedir.

2 numaralı defterde bulunan M.1521 tarihli davada gayrimüslimlerin müracaatı üzerine hakaret ve darptan işlem yapılmış ancak daha sonradan müştekinin şikayetinden vazgeçmiş olması ile alakalı bir örnektir. 2 numaralı defterde 194.sıradaki M.1521 senesine denk gelen bir kayıta karısına vurarak onun yere düşüp yaralanmasına sebebiyet veren erkeğin suçu şahitler ile ispat edilmiş ve mahkeme sonucu erkeğe tazir cezası verilmiştir. Tazir cezasının içeriği hiçbir davada belirtilmediğinden cezanın ne şekilde olduğu ile ilgili herhangi bir malumat bulunmamaktadır. Tazir yoluyla cezalandırılma durumunda mahkemeye büyük bir takdir hakkı bırakılmıştır. Mahkeme suçun mahiyetine göre uygun görmesi halinde suçluya yalnızca öğütte bulunup azarlar ya da suçu sübuta eren şüpheliyi hapsedirip, sürgüne yollatırdı. Bunlar dışında kişiyi teşhir ettirmek amacıyla yüzünü boyayıp bıraktığı ve sopa attığı da verilen tazir cezaları arasında olmuştur. Tazir suçunun cezası tamamen mahkemenin vereceği karara bırakılmış ve uygulaması da bu şekilde olmuştur. Tazir cezalarında sınır had miktarının en azına ulaşılmaması olmuştur (Akbulut, 2003, s.179). 16. yüzyılın sonlarına denk gelen bir kayıta, boşanma sonrası ortaya çıkacak nafaka sorununun önüne geçmek için muhalaa yolu ile boşanmaya zorlanan Hatice isimli kadın ile alakalıdır. “Kocası Mehmed ‘Muhalaa-i sahih ile muhalaa eylemezsen seni darb-ı şedid ile darb iderim.’ diye eşi Hadice’yi tehdit etmiştir”. Davada kadına karşı uygulanan fiziki bir şiddet olmamıştır. Ancak, nafaka ve mehir vermemek için erkek tarafından tehdit edilen kadın, muhalaa yoluyla boşanmaya zorlanmıştır

1 numaralı defterde bulunan 793.sıradaki M.1520 tarihli kayıta karısı Nefise Hatun’u darp ettiği iddiasıyla mahkemeye çıkarılan Demirci Ali’nin karısını darp etmediğini söylemesi ve Kur’an-ı Kerim üzerine yemin etmesinden sonra beraatına hükmolunduğu ile alakalı bir örnektir. Kadınlar mahkemelerde yalnızca müşteki olarak bulunmamışlardır. Örneğin; 2 numaralı defterde bulunan 194.sıradaki M.1531 tarihli başka bir kayıta kadın şüpheli sıfatıyla mahkemeye çıkarılmıştır. Davada Ayşe isimdeki kadının balık çengeli ağacıyla Şaban isimli erkeğe vurmasıyla alakalıdır. Kadın darp

iddiasını inkar etmiş ancak 2 kadının darp ettiği yönündeki yeminli şahitliklerinin ardından Ayşe isimli kadının suçu onaylanmış ve Tazir cezası verilmesine karar verilmiştir. Kadınlar mahkemelerde şahit olarak da bulunmuş ancak kadınların şahitlikleri erkeklere oranlara sınırlı kalmış, çalışmaya konu olan sicillerde çok az belgede kadınların şahit olarak mahkemede bulunduğu davalara rastlanılmıştır. Kadınların tanık sıfatıyla mahkemede bulunması aynı döneme ait sicillerin incelenmesinde de çok az rastlanılan bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; Leslie Peirce’de 1540-1541 yılları arasındaki Ayıntab tutanaklarında ulaşılmış, tutanaklar arasında sadece 4 olayda kadınların tanıklık görevini üstlendiği görülmüştür. Her durumda hatta davayı açanın kadın olduğu durumlarda bile Müslüman erkeğin tanıklığına öncelik tanınmıştır (Pierce, 2005, s.194).

İncelenen sicillerde kadına karşı şiddet olayına rastlanılmış, bunlardan hiçbirisi kadının ölümü ile sonuçlanmış olaylar değildir. Ancak 16.yüzyıla ait Galata Siciline ait bir davada Fatma isimli kadının eşi tarafından dövülerek ölümüne sebebiyet verildiği iddiasıyla alakalı üzücü bir kayıt mevcuttur. Belgede, “Fatma’nın babası Hüseyin’in evine giden Kadı Mevlana Süleyman Efendi’ye, babası şahitlerin huzurunda, 26 gün önce vefat etmiş olan kızı Fatma’nın vefat sebebi olarak şunları söylemiştir: Yirmi altı gün önce İstanbul’da Kantarcılar içinde menziline iken, kocası Abdurahman odun ile vücuduna vurup yara bere etmiştir. Bu yara ve berelerden dolayı Fatma’nın vefat ettiğini söylemekte ve bunun ile ilgili olarak incelemenin yapılmasını kadından istemektedir. Evde bulunan Fatma’nın kardeşi İbrahim ve İsmail ile birlikte Hamire, Zeynep ve Ayşe adındaki kadınlar da Fatma’nın vücudunda vurmaktan dolayı, yara ve morlukların olduğunu ve bundan dolayı vefat ettiğini birbirlerine haber verdiklerini söylemektedirler. Kayıta bir cinayet vakasının yaşandığı ve bu suçun şahitlerin vermiş olduğu ifadelerle onaylandığı görülmektedir. Kadının cinayeti ile ilgili belgenin yapılan incelemesinde, Galata mahkemesine intikal eden bir vakanın nasıl soruşturulduğuna dair bilgileri de öğrenmekteyiz. Kadının ölümü ile sonuçlanan bu şiddet olayında kocanın neden böyle bir suç işlediği ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Ortaya çıka başka bir sorun ise olay anında cinayete doğrudan şahitlik edebilecek kimsenin olmayışıdır. Yeniden kayda dönecek olursak babanın ifadesindeki önemli ayrıntılardan biri, babanın ispatlamaya yönelik olarak ifadesinin sonunda söylemiş olduğu incelemenin yapılmasını istemesidir. Burada baba olayın üzerinin kapatılmasından endişelenmekte ve bir an önce keşfin yapılmasını arzulamaktadır. Belki de kızının böyle vefat etmesinin vermiş olduğu acı ile

cezasının bir an önce verilmesini istemektedir. Keşif ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Babanın ifadesinin bittiği yerde sözü kardeşi ve orada bulunan kadınlar almaktadır. Kadınların Fatma ile herhangi bir akrabalığının olup-olmadığı konusunda bir bilgi mevcut değildir. Kardeşi ve kadınlar Fatma'nın vücudunda vurmadan dolayı yaralar ve morluklar gördüklerini söylemektedirler. Babayı destekleyen ifadeler vermekte ve olaya şahitlik etmekteydiler. Fatma'nın neden bu kadar şiddete maruz kaldığı ile ilgili olarak herhangi bir bilgi verilmemektedir. Burada Fatma'nın eşi Abdurrahman'ın ifadesinin olmaması ve mahkemenin sonucu ile ilgili olarak hiçbir bilginin bulunmaması suçlamanın doğru olup olmadığı konusunda bir değerlendirme yapılmasını engellemektedir. Abdurrahman'a herhangi bir cezanın verilip verilmediği ile ilgili de bir bilgi mevcut değildir. Gerçek olan şudur ki; Fatma vefat etmiş ve bunun sebebinin şiddet olduğu, en büyük şüphelinin, suçlanan kişinin ise eşi Abdurrahman olduğudur” (Akbel, 2016, s.212). Şiddetin kadının ölümüyle son bulduğu vakalarda genellikle kadının ailesi olayı mahkemeye yansıtmıştır. Bu durumda Kadı tarafından ölenin yakınlarına kan bedeli ödenmesine hükmedildiği ve şüpheli olana da hapis cezası verildiği görülmektedir. Örneğin, Harput Şer'iyye Sicillerinde bulunan bir kayıтта Pertek kazasından Şerife ve Tahir birbirlerine nikahlandığını, nikâhtan sonra Tahir, Şerife'nin kendi evine gelmesini ister. Şerife bunu kabul etmeyince Tahir karısını Fırat nehrine atarak boğar. Bunun üzerine Şerife'nin varisleri Tahir'den diyet parası olarak beş bin dirhem para isterler. Mahkeme sonucunda bu para kendilerine ödenmiş ve şüpheli konumdaki Tahirin de hapsedildiği görülmektedir (Yılmazçelik, 1987, s.12)

İncelenen Sicillerde dikkat çeken durumlardan birisi kadına karşı şiddetin sebebinin belirtilmemiş olmamasıdır. Burada olayların hepsinin bilinmediği gibi bir durumun söz konusu olması oldukça zor görünmektedir. “Leslie Peirce, ‘Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı’da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet’ isimli eserinde kadına karşı şiddet konusunun üzerinde durmakta ve kadınların tutucu bir tutum izlediklerini” ifade etmektedir. Kadınların böyle bir yaklaşımla hareket etmesinde aile ve özellikle kadının itibarının korunmasını önemseyerek hareket ettiği söylenebilir. İncelenen dönemde özellikle Osmanlı toplumunda, merkeze uzak bölgelerde şiddet içeren davalara daha çok rastlanmıştır (Faroqhi, 2010, s.27). Aile içi şiddet hemen hemen her dönemde karşılaşılan ve Osmanlı toplumunun ile Osmanlı idaresinin hiçbir şekilde onaylamadığı bir gerçektir. Sicillerdeki kadına karşı şiddetle alakalı belgelerde kadınların hafif yaralanması ile

sonuçlandığı görülse de bazı durumlarda kadınların hayatlarını kaybetmesiyle sonuçlanabilmekteydi. Şiddet uygulayanları kanunlara göre cezalandırılmakta ve bu yöntem ile suç işleme oranının düşürülerek, verilen cezanın insanları caydıracağı düşünülmekteydi. Ancak çalışmaya konu olan sicillerin yapılan incelemesinde kadınlara karşı şiddet uygulayanların hangi cezaları almış olduklarına dair kesin bilgiler bulunmamaktadır.

Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslimler evlilik akdi ve boşanma konularında olduğu gibi darp konusunda da kendi cemaat mahkemeleri yerine şer'i mahkemelere başvurabiliyorlardı. Konu ile alakalı 2 numaralı defterde bulunan 379.sıradaki M.1539 tarihine denk gelen belgede; Trandofilo mahkemede Yorgi'yi çağırıp maksadını şöyle ifade edip, sen benim karımı dövdün diyerek dövmedim ama elimle ittim diye ifade verdikten sonra tazir olup deftere kaydedilmesi ile alakalıdır. 9 numaralı defterde bulunan 265.sıradaki M.1544 tarihli davada gayrimüslimler arasında meydana gelen ve hakaret içerikli tartışmayla alakalı bir örnektir. Yani mahkemede Frenk oğlu Yani'yi sen bana ve karıma orospu ve pezevenk dedin diye suçlamış, ancak Yani bunu inkâr ettiği gibi iki de şahit göstererek bu vakadan suçsuzluğunu savunmuştur. Mahkeme Yani'nin şahitlerine itibar ettiğine göre onun suçsuzluğunu da kabul etmiş oluyordu. Bununla birlikte suç isnad eden Yani'ye ne ceza verildiği hususunda bir bilgi bulunmamaktadır.

26 numaralı defterde bulunan 611.sıradaki M.1564 tarihli belgede Fatma ve kızı Ayninin, Hızır kızı Ayni'ye işkence etmesi ile alakalı dikkat çekici örnektir. Bahsedilen işkence avret yerine mum sokulması olarak belirtilmiş olup, davada 3 kadın ve 1 erkeğin tanık olarak dinlenerek Fatma ile kızı Ayni arasında geçen konuşmalara şahit olduklarını ve iddianın gerçek olduğunu beyan etmişler ancak mahkeme sonucu verilen ceza ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca konu sicile kaydedildikten sonra alt kısmına 'Derkenar: Bu sicilin sureti verilmeye' şeklinde not düşülmesi konunun ehemmiyeti açısından oluğu düşünülmektedir. Genel olarak kadına karşı şiddet olayları evli karı koca arasında yaşansa da, kadınlar her zaman şiddet mağduru konumunda olmamış, bazen de bizzat olayın şüphelisi konumunda olmuşlardır. Şiddet uyguladıkları kişiler bazen bir erkek bazen de hemcinsleri olmuştur. 14 numaralı defterde bulunan 274.sıradaki M.1547 tarihli belge Turcihan Hatunun Ayşe isimindeki kadın tarafından darp edildiği iddiasıyla ilgilidir. Davada Ayşe suçlamayı inkar etmiş ancak herhangi bir şahit gösterememiş ve

mahkemenin yeminle inkar teklifini reddetmesi üzerine tazire hükmedilip deftere bu şekilde kaydedilmiştir.

2.1.7 Mala Zarar Verme, Hırsızlık ve Kadına Yönelik İftira Vakaları

Hırsızlık suçunda İslam hukukunda değeri 10 dirhem gümüş bedelini geçen malları çalanın cezası elinin kesilmesiyken, Osmanlı Devleti kanunnamelerinde bazı durumlarda bir had cezası olduğu halde bu el kesmeden hiç söz edilmeden çalınan malın değerine de bakılmaksızın tazir şeklinde sopa cezası verilmiş ve çoğu zamanda bu para cezasına çevrilerek her sopa başına 1'er akçe alınmıştır (Çağatay, 1988, s.634). Hırsızlık uygulamasında, had cezasını gerektiren suç grubu içerisinde bulunmaktadır. Ancak suç unsurlarından birisinin eksik olması suça verilecek cezayı etkilemektedir. Böyle bir durumda hırsızlık had suçu değil de tazir suçu olmakta ya da suçun mahiyetini değiştirip başka bir suç oluşturmaktadır. Örneğin; “malın nisap miktarından daha düşük bir değerde olması suçu had suçu olmaktan çıkarıp tazir suçu yaptığı gibi, gizlice almayı alenen ve zorla alma da hırsızlık suçu olmaktan çıkarıp gasp suçu yapmaktadır” (Aydın, 2012, s.186)

Osmanlı Devletinde mal varlığına karşı işlenen suçların cezası unsurlarına ve zaman dilimine göre farklılık göstermiştir. Örneğin hırsızlık suçunun gece vakti işlenmiş olması ağırlaştırıcı sebep olarak görülerek cezası da artırılmıştır. Ayrıca şüphelinin suçu daha önce işlemiş olması yine ağırlaştırıcı sebepler arasında gösterilmektedir. Örneğin; Hırsızlık suçunun Osmanlı hukukunda uygulanmasında kıyafet değiştirerek geceleyin hırsızlık yapan üç Müslüman hakkında siyaseten katl cezası verilmiştir (Avcı, 2004, s.250). Hırsızlık yapmayı alışkanlık haline getirenlerin mahkeme kararıyla mahalleden uzaklaştırıldığı bilinmektedir. İncelenen sicillerde buna benzer bir belgeye rastlanılmamıştır. Ancak 16.yüzyıla ait belgede hırsızlık yapmayı alışkanlık haline getiren Aliye Hatun'un, mahalle ahalisinin birçok kez hırsızlık yaptığını mahkemede beyan etmesi üzerine mahalleden ihracına karar verilerek deftere bu şekilde kaydedildiğini görmekteyiz (Özharat, 2014, s.683). Hırsızlık suçlarında genellikle para cezasına çevrilmiş ve bu şekilde bir ceza yöntemi tercih edilmiştir. Ayrıca sicillerde karşımıza çıkan ve hırsızlık şüphelisi ile mağdur olan arasında uzlaşmaların da olduğu görülmektedir. Bu konuyla ilgili bir örnek Ramazan ayının ilk günü 1 numaralı defterde

bulunan 168.sıradaki M.1514 tarihinde deftere kaydedilmiştir. Kadınların yapmış olduğu hırsızlık ile alakalıdır. İstematın evinden gümüş kadeh çalan kadınlar daha sonra İstemat isimli zimmiyle 30 akçe karşılığı uzlaşarak, herhangi bir dava ve şikayet olmadan sulh sağlanmış ve deftere bu şekilde kaydedilmiştir.

İncelenen defterlerde iftira suçlarıyla ilgili kayıtların mevcut olduğu da görülmektedir. Yavuz Sultan Selim kanunnamesine göre iftira suçunun karşılığı şu şekilde belirtilmiştir: “Eğer bir kadın bana filan kimse tecavüz etti dese o kimse de bunu inkar etse o zaman şahit dinletilir. Kadının yalan söylediği tespit edilirse o zaman kadın iftira ettiğinden dolayı sopa cezasına çarptırılır ve sopa başına bir akçe alınır” (Tuncer, 1987, s.12). 1 numaralı defterde bulunan 85.sıradaki M.1544 tarihli iftira konulu kayıt gayrimüslimlerle alakalıdır. Mahkemeye başvuran Rus Yani'nin kendisine hırsız diye ithamda bulunan eski karısı Erine'den şikayetçi olmuştur. Mahkeme Erine'den şahit istemiş ancak herhangi bir şahit sunulmadığı için eski eşi Yani'ye iftira attığı gerekçesiyle Erine'ye tazir cezası verilerek deftere kaydedilmiştir.

Şahitlerin mahkeme tarafından dinlenmesi incelenen birçok sicilde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Konya'ya ait olan Şer'iyye sicillerinde de iftira konusu dahil bir çok konuda şahitlerin dinlenmesine önem verilmiş ve mahkemenin karar vermesinde şahitlerin vermiş olduğu ifadeler belirleyici olmuştur. 84 numaralı defterde bulunan 788.sıradaki M.1563 tarihli evrakta Kefçe Mahallesi'nde ikamet etmekte olan Derviş isimindeki erkeğin aynı mahallede ikamet eden Hatice isimli kadına fahişe diyerek rencide ettiği iddiasıyla alakalıdır. Mahkeme Kefçe mahallesinde bulunan 6 erkeğin bilgi sahibi olarak beyanını dinlemek üzere mahkemeye çağırılmış ve bu mahalle ahalisi meclis-şer'de ‘gerçekten Derviş kendi halinde dindar ve düzgün bir kimsedir hayli süredir mahallemizdedir, biz onun kötülüğünü görmedik’ diye ifade vermiş ve bu şekilde deftere işlenmiştir. Ancak sonuçla ilgili bilgi bulunmamaktadır. Mahallede ikamet edenler birbirini yakından tanıdığından dolayı buna benzer durumda üzerinde suçlama olan birinin akibeti için mahalle sakinlerinin, vereceği ifade önemlidir. Bu nedenle bir davada değerlendirme yapılırken şüphelinin mahallesinde nasıl bilindiği de mahalle sakinlerine sorularak araştırılmaktaydı (Ergenç, 2012: 203). Yine iftira konulu başka bir kayıt ise mahkemeye vekil aracılığıyla başvuran Fatma isimli kadının kendisine sen fahişesin diyerek iftira eden Hızır Çavuş isimli erkekten şikayetçi olmasıyla ilgilidir. Dava sonucu

ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca kadının Kasım oğlu Çelebi isminde bir vekil aracılığıyla mahkemeye müracaatı dikkat çekicidir.

2.1.8 Kalpazanlık

Kalpazan tabiri, kalp para yapanlar için kullanılmıştır. Osmanlı Devleti'nde sahte para basımında büyük oranda kalp akçe ifadesi kullanılmıştır. “Kalp akçe, akçenin taklidi olarak yapılan para hakkında kullanılan bir tabirdir. Daha sonra madeni paraların her çeşidinin kalpına bu ad verilmiştir” (Pakalın, 1993, s.153). Osmanlı Devleti kalpazanlık suçunu gerçekleştirmeden önce önlemek için kanunlar çıkarmıştır. “Fatih Sultan Mehmet döneminde çıkarılan kanunnamede; Her kanda kalpazan bulunursa, ol yerün kadısı ve subaşı katına iledüb anlar dahi teftiş edüb göreler. Şer' ile kalpazanlığı sabit olursa hükm edeler, mezkûr kulum boğazından asub rızkını beğlik ede, kimesne mani olmaya” (Akgündüz, 2006, s.482). İfadelerden anlaşılacağı üzere Osmanlı Devletinden kalpazanlık faaliyetine yönelik birtakım önlemler alınmak istenmiştir. Eğer suç gerçekleşmişse ve şüpheliler tespit edilmişse cezasını ağır olacağı görülmektedir. Kalpazanlık suçu çeşitli yöntemlerle yapılmaktaydı. Bunlardan birincisi, düşük ayarlı gümüş paraların imal edilmesidir. Düşük ayarlı gümüşlerde olması gereken miktarda gümüş konulmadığından ve içerisinde bakır oranı fazla olduğundan dolayı bu akçeler kıızıl akçe olarak anılmaktaydı. Bir diğer kalpazanlık yöntemi ise altın paraların içerisine gümüş katılarak meydana getirilen ve “gümüş altın” denilen kalp altınların kalpazanlar tarafından imal edilmesidir. Bu yöntemler dışında kalpazanlık faaliyetlerinde sıklıkla başvurulan başka bir yöntem ise kırk akçe yani düşük ağırlıklı paranın kesilmesi ile oluşturuluyordu. Bu yöntem kalpazanların akçelerin etrafını kesmesi sonucunda elde ettikleri gümüş ile düşük ayarlı yeni paralar kesmesi ile oluyordu (Kılıç, 1999, s.181).

“Evliya Çelebi Seyahatnamesinde darphanede kalpazanlık yapanların ellerinin kesildiğini, sikke basanların binaya giriş ve çıkışta kontrol edildiğini anlatmaktadır. Ayrıca, Osmanlı Arşivi'ndeki belgelerde kalpazanların ya idam edildiklerine ya ellerinin kesildiğine ya da kürek cezası verildiğine ilişkin hükümler vardır. 16. yüzyıla ilişkin el kesilmesi hükümlerinden birinde Alaiye kazasından mazul Aliyüddin nam kadının, teftişi sırasında eşyası muayene olunurken kırk sekiz haneli bir para kalıbı ve bazı gümüş sikkeler bulunduğu bildirilmekle ve merkumun elinin kesilmesi emredilmektedir. Bir

başka hükümde ise Kefe’de yeni akçe kesmeye başlandıktan sonra birçok kalpazan zuhur ettiği ve bir takım derdest edildiği bildirilmekle toprak kadıları marifeti ile teftiş edip cürmü sabit olanların birer ellerinin kesilmesi emredilmektedir” (Tekin, 2002, s.428). Tez çalışmasına konu olan defterlerde sadece M.1592 tarihine denk gelen 84 numaralı defterde bulunan 421 numaralı davanın kalpazanlıkla alakalı olduğu görülmektedir. Kayıta, Mehmet Paşa Mahallesinde sahte para basıldığı ihbarı üzerine içlerinde Subaşı Müstehdamında bulunduğu bir grup bahse konu adrese giderek 3 erkek ve 2 kadını suç üstü yaparak yakalamıştır. Deftere işlenen kayıttan anladığımız kadarıyla Raziye isimli kadın suça yer ve imkan sağlayan kişi olarak görülmektedir. Aynı defterde bulunan ve 459 numara ile kaydedilen belgede Raziye’nin ‘siyaseten katl olunduğu’ ifadesi yer almaktadır. Osmanlı’da Kalpazanlık suçuna farklı cezalar verildiği görülmektedir. Örneğin; “İstanbul’da bir şahsın kalpazanlık yaptığının tespit edilmesi üzerine evlatlarına merhamet edilerek, evlatlarıyla birlikte İzmir’e katle bedel bir daha İstanbul’a gelmemek üzere sürgün cezası verildiği görülmektedir. Kalpazanlık suçunu işleyen bir şahsa merhamet edilerek sürgüne gönderilmesi ile alakalı bir örnekte İstanbul’da bulunan ve Ahmet Efendi olarak bilinen şahsın kalpazanlık faaliyetlerinde bulunduğu belirtilmiştir. Yapılan araştırmada bu şahsın yanında kalp akçe olduğunu dile getirdiği öğrenilmiştir. Bunun üzerine bu şahsın yakalanıp cezalandırılması istenmiştir. Ahmet Efendi işlemiş olduğu bu suçtan dolayı yakalanmış, kendisine gerekli ceza verilmesi gerekirken dört evladına merhamet edilerek suçu hafifletilmiş ve Magosa’ya katle bedel sürgün edilmiştir. Ahmet Efendi altı ay yirmi altı günlük mahkumiyet sonunda affedilip serbest bırakılmıştır. Başka bir örnekte ise Bursa’da üç kişinin, kanunlara aykırı olmasına rağmen kalpazanlık faaliyetlerinde bulunduğu ve bu şahısların da bu işlerle iştigal ettikleri halk arasında bilinmektedir. Yapılan tahkikat üzerine bu şahısların üzerinde kalp para olduğu, bu paraları çarşı ve pazarlarda kullandıkları tespit edilmiştir. Ayrıca bu üç şahıs yakalandığında yanlarında kalpazanlık faaliyetlerinde kullanılan alet ve edevat ile bir miktar kimya ve ecza eşyası olduğu tespit edilmiştir. Bu üç şahıs yapmış oldukları bu davranıştan dolayı yakalanıp Kıbrıs’a sürgün edilmişlerdir. Sürgün edilen üç şahıs üç yıl altı ay on sekiz günlük mahkumiyet sonunda affedilip serbest bırakılmıştır”. Osmanlı Devleti kalpazanlık faaliyetlerini engellemek için suçluların yakalanıp cezalandırılmasına önem vermiş ancak bu suçun işlenmesine tam anlamıyla engel olamamıştır.

2.1.9 Diğer Davalar

Osmanlı Devletinde kadınlar hukuki birtakım haklara sahip olmuş, her türlü sorunlarını mahkemeye rahatça taşıyarak orada kendilerini savunmuştur. Kişilere ve mal varlığına işlenen suçlarda mağdur konumunda buldukları zaman mahkemelere bazen doğrudan kendileri bazen de tayin ettikleri vekiller aracılığıyla başvurarak haklarını aradıklarını incelenen siciller aracılığıyla görmekteyiz. Şu ana kadar kadınların, evlilik akdi, mehir, boşanma, zina ve kadına karşı şiddeti de içerisinde bulunduran darp ile ilgili belgeler incelenmiştir. Bu konular dışında kalan ve yine kadınların doğrudan ve dolaylı olarak içerisinde bulunduğu davalar bu bölümde incelenecektir. 17 numaralı defterde ulunan 64.sıradaki M.1549 tarihli kayıttta Bekir isimli erkeğin Kumru isimindeki kadına tecavüz ettiği iddiasıyla alakalıdır. Belgede şüpheli, şahit beyanı yoktur. Tecavüz konusuyla alakalı kadınlar mahkemeye giderek müracaatçı oldukları görülmüş ancak suçun bir delili bulunmadığı, şahitler aracılığıyla ispat edilemediği ve şüphelinin suçu inkar etmesi sebebiyle ceza alınmadan deftere kaydedilmiştir. İncelenen sicillerde tecavüz ya da tecavüze teşebbüs konusuna çok nadir rastlanılmıştır.⁹ Tecavüz, had cezası ile cezalandırılması gereken zina suçu içerisinde yer aldığından farklı bir suç olarak görülmemiştir (Uysal, 2014, s.95). İspatlanması o dönem için zor olan tecavüz vakalarında tanık beyanı kararın verilmesinde son derece önemli olmuştur. Örneğin Ankara’da meydana gelen bir tecavüz olayında, Cennet isimli kadın, Veli ve Hüseyin isimli şahısların oturduğu eve gelip, eve zorla girerek kendisine tecavüz ettiklerini söyleyerek cezalandırılmalarını istemiştir. Zanlılar olayı başta inkar etseler de, mahkemede hazır bulunan köy ahalisinden dört erkek tanığın şهادet getirerek, sanıkları, Cennet isimli kadının evine girerken gördüklerini ve evden feryatların geldiğini duyduklarını söylemişlerdir. Tanıkların vermiş olduğu ifade sonrası olayın şüphelileri suçlarını itiraf etmiş ve mahkeme şüpheli şahısları tutuklayarak şeran cezalandırılmasına karar vermiştir (Ankara 49 numaraları Şeriye Sicili 235 numaralı dava).

Eğer bir kadın kendisine tecavüz edildiğini iddia ediyorsa bunu şahitler aracılığıyla ispatlaması gerekir. İspat olmaması durumunda, iddiasını ispatlayamayan iftira atan

⁹ Kadınlarla Tecavüz suçunun kanunnamelerde cezası şu şekilde tanımlanmıştır: “Bir kişi zina kasdına bir kişinin evine girse evli olursa evli cürmün vire ve eğer ergen olursa ergen cürmün vire kız oğlan çeken ve hıyanet ile bir kimesnenin evine girenin ve kız ve avret çekmeğe bile varan kimesneye siyaset için zekeri kesile” (Abacı, 2001, s.194).

konumuna düşeceğinden kadına “kazf” suçunun cezası verilecektir. Şahitin olmadığı davalarda ise şüphelinin yemin etmesi istenir. Eğer şüpheli suçun işlemediğine dair yemin ederse herhangi bir ceza almazdı. Örneğin: tecavüz iddiası ile ilgili bir belgede, Erkilet köyü sakinlerinden Fatma Hatun, Yusuf bundan dört ay önce gece ahırdaki hayvanlara yem vermek için giderken ahırımın önünde bana tecavüz etti. Kocam Cafer on yedi ay önce başka memlekete gitti ve karnımda Yusuf’tan olma dört aylık bebek vardır demiş ve gereğinin yapılmasını istemiştir. Yusuf’a bu durum sorulduğunda Yusuf suçlamayı kabul etmemiştir. Ardından mahkeme mahalleliden Yusuf’u sormuş, mahalleli Yusuf’un iyi bir insan olduğunu söylemesi üzerine ve Şahitlerin olmaması göz önüne alınarak Fatma’nın davası düşmüştür (Büyükşahin, 2013, s.79). Tecavüz iddiasının ispatlanamaması ile ilgili olarak Ankara Şer’iyye sicilinde de örnek davalar bulunmaktadır. 80 numaralı defterde bulunan davada, İmaret Mahalleli Ayşe ile Hacettepeli Osman arasında tecavüz iddiasıyla alakalı bir olay yaşanmıştır. Ayşe, Osman’ın kendisine tecavüz ederek gebe bıraktığını iddia etmektedir. Mahkeme yine kadından bu iddiasını ispatlayacak delil ya da şahit istemiş ancak tecavüz iddiası ispatlanamadığından Osman, mahalle ahalisinden sorulmuş ve iyi halli bir adam olduğu mahalle halkı tarafından bildirilince Ayşe’nin tecavüz iddiası sonuçsuz kalmış ve dava düşerek deftere kaydedilmiştir.

26 numaralı defterde bulunan 478.sıradaki M.1564 tarihli dava Hasan Ağa mahallesinde ikamet eden Fatma isimli kadının uygunsuz hareketleri nedeniyle, mahalle halkının mahkemeye başvurması ve hemen ardından Fatma isimli kadının mahalleden çıkarılmasıyla ilgilidir. İmam Abdi Halife öncülüğünde 16 kişilik bir grup mahkemeye giderek Abdullah kızı Fatma iyi değildir, namahrem ile konuşur, namahremden çekinmez biz bunu kabul edemeyiz dediklerini ve adı geçen Fatma’ya mahalleden çıkıp gitmesi hükmü ile dava kayıtlara geçmiştir. İncelenen sicillerde buna benzer başka bir örnek bulunmamaktadır. Ancak diğer bölgelere ait sicillerin yapılan incelenmesinde benzer durumların yaşandığını ve mahkemenin kadının mahalleden gönderilmesi yönünde karar verdiğini görüyoruz. Başka bir kayıta, Mahalle sakinleri, Fatma’nın evinde fuhuşla meşhur olan kadınları barındırdığı, namahremden uzak durmadıklarını, ayrıca mütesellimi ve naibi kaldırıp kadınları namahrem ile meclis kurdukları anda yakaladıklarını belirttiler. Bunların da mahalleden ihracına karar verildi. Yine aynı döneme ait Ayıntab sicillerine ait bir belgede, Kürkciyan Mahallesi ahali adı verilmeyen hatun ile kızları Zeliha ve Şerife’nin evlerine daima namahrem kişilerin girip çıktığını,

daha önce 4-5 defa namahrem kimselerle yakalanıp mahkeme tarafından tazir ve hapis cezası verilip mahalleden ihraç olunmuşlarken yine ıslah olmadıklarını bildirdiler. Kadı, hatunların Ayntab'dan çıkarılıp başka kazaya nakillerine karar vermiştir” (Özharat, 2014, s.680).

İncelenen Sicillerde geçen başka bir davada Ayşe isimli kadının erkeklerle içki içip sohbet etmesi ile alakalıdır. Davada Ayşe isimli kadının namahrem olan 2 erkekle içki içtiği iddia edilmektedir ancak suçun sübuta erdiği belli olmadığı için ceza ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Osmanlı Hukuku, içki içme suçunda Hanefi mezhebinin görüşlerini esas almıştır. Bu hukukta da suçun teşkil edebilmesi için iki unsur dikkate alınarak kişinin sarhoş olması ve bu sarhoşluğun cezai kasıt ve irade ile gerçekleşmesine özellikle dikkat edilmiştir. Zira bunlardan birinin olmaması halinde had cezası yerine tazir cezasına hükmedilip tazir cezası uygulanmıştır (Akgündüz, 2011, s.525). 20 Nisan 1592 tarihli Üsküdar Naibine, veziriazam tarafından gönderilen bir fermanda: ‘Her nerede olursa olsun, ağızda şarap emaresi bulunursa, böyleler cezayı hak etmektedirler (Sicil 84. S.661) anlamı taşıyan bir hüküm gönderilmiştir. Belirtilen fermanda, sarhoşluktan söz edilmez. Ağızda içki kokusu ile ilgili bir belirti görülmesi, cezalandırılmak için yeterli hukuki bir dayanaktır. Kadınların içki içmesi ile ilgili başka bir belgede, Nefise isimli kadının eşkıya ile hamr içip fisk içerisinde olduğu gerekçe ile dava edilmiş ve malum şahıs hakkında şeran tazir hükmü verilmiş ve bunun neticesinde mahalleden ihraç olunmuştur. Ancak kaydın son kısmında tövbe edip iyi hali söz konusu olduğunda tazirin uygulanacağı hükmedilerek kaydedilmiştir. Osmanlı Devleti’nde gayrimüslimlerin gizli olarak içki içmeleri serbest olmasına rağmen, bunu açık bir şekilde gerçekleştirmeleri ya da sarhoş halde dolaşmaları yasaklanmış; aksi takdirde kürek cezası verilmiştir (Avcı, 2004 s.268).

İncelenen belgelerde kadının bulunduğu tek cinayet vakası 84 numaralı defterde kayıtlıdır. Kasten adam öldürme ya da kasten adam öldürmeye teşebbüs suçu sabit olursa verilecek ceza kısas yani suçu işleyenin öldürülmesidir. Kısas durumunun gerçekleşmesi için varislerin mahkemeye talepte bulunmaları gerekmektedir. Varislerin herhangi bir talepte bulunmadığı durumlarda suçlu hakkında kısas cezası uygulanmazdı. Zira kısas, varislere ait bir haktı. Varisler bu tür davalarda talep etmeleri durumunda diyet isteyebilirlerdi. Davanın tarafları eğer diyet konusunda anlaşılırsa diyeti bizzat suçu işleyen öderdi. Kasten adam öldürme dışındaki bütün taksirle adam öldürmeye sebebiyet

verme suçlarında devletin gerek görmesi halinde faili tazir ile cezalandırma yetkisi bulunmaktadır. Ancak kasten adam öldürme suçunu daha önce de işlemişse, taziren ölüm cezası verilebilirdi (Aydın, 2006: 198-213). Bir kimseyi kasten öldürme suçu subuta erdiği takdirde verilecek ceza suçlunun kısas edilmesi, yani öldürülmesidir. 16.yüzyıl sonlarına doğru meydana gelen olayda Ayşe isimli kadının annesi Ayni Hatun'u öldürenlere karşı vekil aracılığıyla mahkemeye müracaatı ile alakalıdır. Belgede cinayet şüphelisi 3 erkek 2 kadın vardır. Şüpheli erkeklerden birisi mahkeme huzurunda cinayeti itiraf etmiş ve olayı şu şekilde aktarmıştır; 'Üsküdar'dan adalara kayık ile geçildiği esnada kadını Mustafa boğup elbiselerini soyup Ayni Hatunu kayığa koyup boğazına taş bağlayıp denize bıraktılar'. Öldürmenin gerekçesi şüphelilerin beyanında belirtilmemiş olup dava sonucu verilen ceza ile ilgili herhangi bir bilgi de bulunmamaktadır.

Tablo.2: Kadınların Bulunduğu Davalar ve Konumları

DAVA TÜRÜ	Davalı	Davacı
EVLİLİK-BOŞANMA-NAFAKA	37	80
MİRAS-ALACAK-VERECEK	10	14
ZİNA	32	4
TEHDİT-HAKARET	5	6
İFTİRA	5	4
DARP	3	14
HIRISZLIK	1	1
KALPAZANLIK	1	0
CİNAYET	0	1
TOPLAM		214

3. OSMANLI TOPLUMUNDA ÇOCUK

Türk-İslam geleneklerine göre evrensel bir kurum olan ailenin asıl amacının insan neslinin devamı yani çocuk yapmak, yetiştirmek olarak bilinmektedir. Eski Türklerde çocuk sahibi olmak ve neslin devamını sağlamak çok önemlidir. Eşlerden evlilik

akdinden kısa bir süre sonra çocuk sahibi olması beklenirdi (Ergin, 1989 s.78). Doğum, hane halkı için büyük bir mutluluk ve sevinç vesilesi olmuştur. Türk ve İslam telakkisine göre ailenin amacı insan neslinin devamıdır. Dolayısıyla çocuk yapmak ve yetiştirmek ailenin en temel görevidir. Aile içinde davranışların, planların ve hesapların büyük bir kısmı çocuğa göre yapılmaktadır. Doğum o dönem toplumunda sevinç gösterilerine sebep oluyordu. Doğum münasebetiyle saçılar saçılıyor, çocuğa takılar takılıyor, baba ziyafetler veriyordu (Doğan, 2001, s.376). Osmanlı Devletinde, cariyelerden biri çocuk doğurduğu zaman statüsü değişir, padişah kadınları arasında derecesi yükselirdi. Doğan çocuk erkekse “şehzade annesi” olarak yeni bir kimlik kazanırdı. Evlilik sonrası çocuk sahibi olmanın; kadın ve erkeğe bir saygınlık kazandırdığına inanılırdı. Çocuk sahibi olunması, evliliğin temel işlevlerinden biri olarak düşünüldüğünden, sürecin uzaması türbe ziyaretlerinden, ilaç kullanımına ve son olarak da erkeğin yeni bir evlilik yapmasına kadar çeşitli alternatifleri gündeme getiriyordu. Osmanlı toplumunda incelendiği kadarıyla çocuksuz ailelerin ortalaması %11 olarak bilinmektedir. Çocuk sahibi olma isteği yüzünden başka kadınla evlilik yapanların oranı da %5 olarak görünmektedir (Demirel, 1992, s.105). Ayrıca yapılan araştırmalara göre Osmanlı Devleti döneminde Anadolu’da her on aileden en az birinin çocuksuz olduğu ortaya konmaktadır. Evliliğin üzerinden yıllar geçmiş olmasına rağmen henüz çocuk sahibi olamayan karı kocalar arasında çocuk sahibi olma önemli bir sorun olmuş ve bu sebepten dolayı erkeğin çok eşliliğe yöneldiği görülmektedir.

Osmanlı toplumunda aile ve çocuğun toplumdaki yeri üzerine yapılan çalışmalar, çocukların toplum içindeki yaşantıları hakkında önemli bilgiler vermektedir. Çocukların doğumundan sonraki süreçte kırka basma, diş çıkarması, konuşmaya başlaması ve ardından ilk adımını atarak yürümesi ile erkek çocukların sünnet merasimi bir ritüele dönüşerek, toplumsal olarak önemle takibi yapılırdı. Erkek çocukların sünnet olması genelde altı ya da yedi yaşlarında yapılır ve çocukluğun en önemli aşamalarından biri olarak kabul edilirdi. Çocuğun sünneti ailenin ve çocuğun hayatında özel bir öneme sahiptir. Bu sebeple düğün törenine konu olurdu bu tören ailelerin imkanlarına göre toplumsal anlam ve içerik kazanırdı. Padişah çocuklarının sünneti ise geleneğin ulaştığı düzeyi göstermesi bakımından önemlidir. Bu tören özellikle devletin merkezinde, topluma da örnek olması hasebiyle büyük bir ihtişamla yapılıyordu. II. Mehmed’in oğullarını sünnet ettirmesi hadisesi emsallerinin numunesi niteliğindedir. Üç gün tören

yapılmış, herkese yedirilip içirilmiştir (Atsız, 2013, s.162). Varlıklı ailelerin kendi çocuklarıyla birlikte fakir çocukları da sünnet ettirmesi ve sünnet kutlaması yapmaları bunun Osmanlı toplumunda, toplumsal bir şenliğe dönüşmesini sağlamıştır.

İslam Hukukunda çocukluk esas olarak iki döneme ayrılmıştır. Doğumdan ilk yedi yaş aralığındaki dönem Gayri mümeyyiz dönemini oluşturmaktaydı. Gayri mümeyyiz dönemde çocuğun cezai ehliyeti olmadığından had cezası ve kisası gerektiren bir suç işlemesi durumunda cezalandırma yapılmazdı. Yedi yaşından erişkinliğe kadar olan dönem ise çocukluğun temyiz çağı olarak görülmüştür. Bu dönem, çocuğun iyi, kötü arasındaki ayrımı yapmaya başladığı dönemdir (Aydın, 1993 s.361). Osmanlı hukuk sistemi, 9-15 yaş aralığını çocukluktan yetişkinliğe geçişin yapıldığı dönem olarak görmüştür. Fiziki anlamda gelişen ve adet görmeye başlayan kız çocuğu dokuz yaşını tamamladığında yetişkin olarak kabul edilirdi. Erkek çocukların yetişkinlik olarak kabul edilmeleri için on iki yaşın tamamlanmış olması zorunluydu. Yetişkinlik için üst yaş sınırı ise on beş yaşın tamamlanması olarak kabul edilmiştir (Araz, 2013, s.98). Şer'iyeye Sicillerinde bulunan belgeler, toplumsal hayatta kız çocukların büyük ölçüde 10-14 yaş aralığında, erkek çocukların ise 14-15 yaşlarında buluş dönemine eriştiklerini göstermektedir.

Çocuğun ilk eğitim ve öğretimi evde ebeveyni tarafından verilirdi. Belli bir yaşa gelen çocuk mektebe gönderildiği görülmektedir. Bir yaş sınırı olmasa da genel olarak 4-5 yaşlarında çocuk mektebe veriliyordu. Eğitim, Osmanlı toplumunda destime her din kesim önem vermiştir. Tanzimat'a kadar her dini zümre, çocuklarının ilk eğitimini kendi örgütleyip kurardı. Çocuk eğitiminden sonra dükkan çırağı olabilir, medreseye veya sultaniye devam edebilir veya Babıâli kalemlerinden birine çirak olarak girer; başarı göstermesi durumunda maaşa geçer, memur olur ve görevinde yükselebilirdi (Güdek, 2012, s.91). Osmanlı Devletinde her cemaat dini müfredat çerçevesinde okullar kurmuş ve eğitim programını bu doğrultuda uygulamıştır. Müslüman çocuklar Sıbyan mektebine, Museviler sinagoga Hıristiyanlar ise papazların yanına eğitim görmek maksadıyla bırakılıyordu (Ortaylı, 2000, s.94). Mekteplere isteyen her Müslüman çocuğu gidebilirdi başlangıçta herhangi bir kayda gerek duyulmamıştır. Sıbyan mekteplerinde çocukların okula başlama konusunda net bir yaş belirlenmemiştir (Gelişli, 2002, s.57). Çocukların mektebe başlamaları bir merasimle kutlanırdı. Bunlara halk arasında amin alayı adı

verilmekteydi¹⁰ (Onur, 2005, s.122). Sıbyan mekteplerinde eğitim süresi ortalama 3-4 yıldır. Sıbyan mekteplerinin temel amacı çocuklara okuma yazma öğretmek, Kuran-ı Kerim'i ezberletmek ve temel dini bilgileri vermektir. Bu mekteplerin resmi olarak hazırlanarak uygulamaya konulmuş herhangi bir müfredatı yoktur ve mekteplerin yönetimi kurucularının tesis ettikleri vakıfların elindedir. Söz konusu okullar da zaman Anne ve babaların çocuklarına dini terbiye ile İslami okullar aracılığıyla öğretme düşüncesi, Sıbyan mekteplerinin Osmanlı Devletinde yaygınlaşmasında etkili olmuştur. Çocuklar mekteplerde temel dini bilgiler öğrenmekteydi. Velilerin de mekteplerden beklediği çocukların Kur'an okumayı öğrenmesi, namaz kılması ve peygamberlerin tarihini öğrenmesiydi (Araz, 2013, s.123). Sıbyan mekteplerinde çocuklar parasız okudukları gibi giyecek yardımı alırlardı. Sıbyan mekteplerinin bunları vakıflar aracılığıyla karşıladığı bilinmektedir. Mekteplerde eğitimin bir süresi yoktu ancak okulu bitirmiş sayılmak için Kur'anı hatmetmiş olmak şartı bulunmaktaydı (Gelişli, 2002, s.58). Sıbyan mektebinde öğretmen olarak görev yapanların büyük bir bölümü okulun bulunduğu mahallede imamlık vazifesi yapan kimseler olmuştur. Ancak ilerleyen dönemlerde eğitim alarak okullara tayin olunan öğretmenlere kadar sürecin bu şekilde olduğu görülmektedir. Tevhid-i Tedrisat Kanununun 3 Mart 1924 tarihinde ilan edilmesine kadar sıbyan mekteplerinin varlıklarını devam ettirmişti. Araştırmamıza konu olan Şer'iyye Sicillerinde içerisinde çocukların da bulunduğu 42 dava mevcut olup, bu davaların 40'ı vasi tayini, 2 Tecavüze teşebbüs ile ilgilidir.

3.1 ÇOCUKLARLA İLGİLİ DAVALARIN ANALİZİ

3.1.1 Vasi Tayini

Osmanlı aile yapısında çocuklar, çeşitli sebepler yüzünden yetim veya öksüz kaldıklarında devreye vasi denilen kimseler giriyordu. Fıkıh terimi olarak “vesayet; eda ehliyeti bulunmayan veya eksik olanları himayeye mallarını idareye ilişkin yetki ve sorumluluk” anlamına gelmektedir. Verilene bu yetki sonucu “veli musî, yetki verilen

¹⁰ Kutlamalarda muallim çocuğa elifba cüzünün en başındaki harfi okuturdu. Ardından dualar edilir ilahiler söylenirdi. Okunulan duaların ardından çocuklar bir ağızdan amin diye bağıştıkları için bu törene amin alayı denilmekteydi

kimse ise vasi” olarak adlandırılmıştır (Özmen,1996, s.4). Vasinin görevi, buluğa ermemiş çocuğun nafaka işlemlerinin yapılması, baba veya anneden intikal eden mal ve paranın çocuğun yararına olacak şekilde kullanılması idi. Çocukların bakımı ve büyütülmesi sorunu İslam Hukukunda hıdane başlığı altında düzenlenmiştir. Hıdane önceliği anne tarafından kadınlara aitti. Anneanne, babaanne, teyze ve halanın çocukların hıdanesini üzerine aldığı bilinmektedir (Araz, 2013 s.52). Hidane, Şer’i hukukun belirlediği doğrultuda, çocukların en iyi şekilde yetiştirilmesi, haklarının gözetilmesi ve küçük yaştan itibaren çocuğun eğitim almasının sağlanması için hukukun sınırlı sayıda kişilere vermiş olduğu sorumlulukları ifade etmektedir. Kadın ve erkek ayrımı yapılmaksızın bir kimsenin hidane ehliyeti için akıllı, yetişkin, güvenilir, bu sorumluluğu yerine getirebilecek fizikî güce sahip bulunması, görevini en iyi şekilde yerine getirmesi veya çocuk açısından sakınca teşkil eden bir kusurunun veya hastalığının bulunmaması gerekmektedir. Osmanlı Devletinde, çocuklara ait olan hakların korunması konusunda vasiliğin önemli yerinin olduğunu incelenen sicillerde bulunan vasi tayini ile alakalı belgeler aracılığıyla görmekteyiz. Sicillerde, anne ve babadan birisinin ya da her ikisinin de ölümü durumunda mahkemenin, çocukların haklarını korumak için birtakım önlemler aldığı bilinmektedir. Çocuğun haklarının gözetilmesini sağlayan vasi tayinlerinde ilk olarak çocuğu yakından tanıyan kişiler seçilmekteydi. Burada vasinin güvenilir olması mahkemenin karar vermesinin etkileyen önemli unsurlardan birisidir. Vasi atamalarında çocuğun kan bağından birisinin olması şartı bulunmuyordu asıl önemli olan vasiliğin şartlarını taşıyıp taşımadığı ve verilen görevi layıkıyla yerine getirebilmesi temel şart olarak aranmaktaydı. Vasi tayininde çocuklar lehine olan ve bu görevi layıkıyla yapacak kişiler tercih edilmekteydi. Bazen Vasilik görevinin tam anlamıyla yapacak birinin arandığı durumlarda daha liyakatli kimseler vasilik görevine getiriliyordu. Örneğin M.1566 tarihli bir kayıtta, vefat eden Tur Ali’nin eytam-ı sıgarına annenin de vekaletiyle Sinan Çelebi Vakfı mütevellisi Mahmud b. Mustafa getirilmişti. Vasiye yönelik herhangi bir şikayet olması durumunda, konu mahkemede değerlendirilerek mevcut vasi yerine sorumluluğun bilincinde olan ve çocuğun hakkını en iyi şekilde gözetecek yeni bir vasi tayin edilirdi (Gazanker, 2014, s.61). M.1524 tarihli belgede Narişah isimli kız çocuğuna, babasından kalan mirasın korunması için mahkeme tarafından annesinin vasi tayin edildiği ile alakalıdır. Burada çocukların yaşı, babanın ölüm sebebi ve kalan mirasın değeri belirtilmediği için herhangi bir değerlendirme yapmak mümkün olmamıştır

Aile içerisinde bir vasi tayini yapılamaması durumunda kadı tarafından tayin işlemi yapılır ve kan bağı olmayan hür, ehil, akil, buluğa ermiş, güvenilir ve aynı dinden bir kişi Vasi olarak tayin olunurdu. Vasi olarak genelde yetimin en yakını tercih edilmekteydi. Genellikle annesi veya akrabası olabileceği gibi başka hayır sahibi kimseler de vasi olabilirdi. Örneğin M.1536 tarihli belgede Reisli köyünde ikamet eden Elvan isimli kadının 2 çocuğun bakımı ve mirasın korunması için vasi tayin edildiği şahitler önünde deftere kaydedilmiştir. Burada vasinin görev ve sorumluluklarını yerine getirmediği ve çocuğun zararına faaliyetlerde bulunduğu tespit edilirse vasiliğin iptali ve yine bir vasinin görevlendirmesi kadı tarafından yapılırdı. İncelenen bir davada Veli Alaaddin'in Vasisi olan annesi Havva çocuğun malının bin dokuz yüz guruşluk bir kısmını lüzumsuz yere harcadığı ve telef ettiği için Vasilik görevi anneden alınarak amcası Ahmed Efendi'ye verilmiştir". Örnekte de belirtildiği üzere çocuğun malını gereksiz yere harcamış olmasından dolayı vasi olarak atanan anne vasilikten alınmıştır. Vasilerin sorumluluklarını yerine getirip getirmediğini denetlemek amacıyla bazı zamanlar nazır tayinleri yapıldığı bilinmektedir Çalışmamıza konu olan defterlerde buna benzer bir örnek bulunmamaktadır ancak Konya Şer'iyye Sicillerinde vasilerin denetlemesi ile alakalı örnekler mevcuttur. Örneğin: "Abid Mahallesinde babaları ölen İsmail ve Şerife'nin vasisi olan annelerinin denetimi için Es-seyyid Ali bin Ahmed nazır olarak tayin edilmiştir. Poladlar Mahallesinde annesi ve babası ölen İbrahim ve Mehmed'in Vasileri olan amcalarının üzerinde nazır olan diğer amcaları vefat edince yerine yine akrabalarından biri nazır olarak tayin edilmiştir" (Sevici, 2011, s.44). Tayin edilen vasinin değiştirilmesi ile ilgili incelenen belgelerdeki başka bir örnekte M.1546 tarihinde kaydedilmiştir. Dava gayrimüslimlerle ilgili olup vasi mahkeme huzurunda değiştirilip deftere kaydolunmuştur. Kadıköyden Simone ve Rine isimli yetimlerine mahkeme tarafından Hamza vasi tayin edilmiş ancak bir süre sonra çocukların anneanneleri olan Marola ben vasi olurum diye mahkemeye başvurması sonucu mahkeme tarafından köyün ehillerine Marola isimli kadın sorularak iyi birisi olduğu ve çocuklara layıkıyla bakabileceği anlaşıldıktan sonra Hamza vasilikten ihraç edilip Marola vasi tayin edilmiş ve bu yeni tayinde Yorgi ve Toma isimli şahitlerde mahkeme huzurunda bulunmuştur. Bazı durumların da vasinin mahkemeye gelerek bu görevi yapamadığını ve ihracını istediğini incelenen siciller aracılığıyla görmekteyiz. Örneğin bir kayıta, "yetim Hatice'nin vasisi olan annesi mahkemeye gelerek vesayeti devam ettirmeye gücü yetmediğini ve bu

sebepten başka vasi istediğini beyan etmiştir. Bunun üzerine vesayet işlemleri için annenin yanı sıra yeni bir vasi daha tayin edildiği” deftere kaydedilmiştir. M.1514 tarihinde kaydedilen belgede vasi Hacı tarafından mahkemeye müracaatta bulunularak yerine başka birisinin vasi olarak atanmasını talep etmiş, bu talep mahkeme tarafından uygun bulununca miras olarak bırakılan nakit ile taşınır ve taşınmaz malların tamamı eksiksiz olarak yeni vasi olarak tayin edilen Emirşah’a teslim edilmiş ve Hacı’nın üzerine vasilikle alakalı herhangi bir mal kalmadığına dair yemin etmesini ardından deftere bu şekilde kaydedilmiştir. İncelenen sicillerde vasilerin bu şekilde taleplerle mahkemeye müracaatı sıklıkla görülmektedir ancak neden yerlerine vasi olarak başka birisinin tayin edilmesini istediği ile alakalı bir gerekçe sunulmamıştır. Vasi tayinlerinde görevin bitmesi için, ataması yapılan vasinin vefat etmesi ya da vasi olarak atandığı kişinin gelişimini tamamlaması gerekmektedir. Ancak vasi olarak atanmış kişi görevini yerine getirmediği takdirde kadı tarafından bu duruma son verilebilir ve yerine yeni birisi vasi olarak atanırdı. Vasinin görevlerinden birisi de çocuğa miras kalan mallarını korumak ve bu malları uygun bir ortam olması halinde işletmekle yükümlüdür. Eğer çocuğa faydası olacaksa miras kalan mallar üzerinde tasarrufta bulunarak, ticaret yapabilmektedir. Ancak çocuğa ait olan malları zararına işletemez ve kendi yararına kullanamazdı. Çocuğun rüştünü ispat etmesiyle vasi çocuğa ait olan tüm mal varlığını çocuğa teslim eder, bu andan itibaren çocuk malları üzerinde kullanım hakkına sahip olurdu (Gazanker, 2014, s.62).

Üsküdar da dahil diğer incelenen kadı sicillerinde vasi tayini ile ilgili pek çok kayıt mevcuttur. Kadınların da en az erkekler kadar vasilik üstlendikleri dikkat çekmektedir. Örneğin, böyle bir vasi tayinine dair kayıta; “Sultaniye Mahallesinde Yusuf isimli çocuğun babasından kalan malının reşit olana kadar validesi Mihri Hatunun vasi olunmasına karar verildiği belirtilmektedir. Aynı şekilde Gayrimüslim çocukların vasiliği de böyle olmaktadır. Örneğin; “Çenger Mahallesinde Baguna kızı olan Manolun oğlu babalarından kalan mallarının idare yetkisinin anaları Harisinin vasi olarak atandığına dair karar verilmiştir. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere gayrimüslimlerin Müslümanlar gibi benzer hukuki muameleye tabi olduklarını gösterir. Yeniden evlenen kadınlar evlenmelerine bağlı olarak üvey babanın çocuğu sorun etmesi durumunda akrabalarına terk ettikleri çocuklarıyla ilişkilerinin nasıl geliştiği fetva mecmualarına yansıyan ipuçları dışında açık değildir. Yeniden evlenerek çocukları üzerindeki hıdane hakkını kaybeden

kadınların, kocalarının anlayışlarına ve mekansal yakınlığa bağlı olarak çocuklarını daha sık görme imkanına sahip olduklarını düşünmek mümkündür.

Osmanlı Devletinde yapılan hukuki düzenlemelerden birisi de vesayet ile ilgili yapılan düzenlemelerdir. Bir kişinin, hukukun verdiği hakları kullanabilmesi için birtakım vasıflara sahip olması gerekiyordu. Mümeyyiz olmayan kişiler bu hakları kullanamazlardı. Çocuklar, zaman içerisinde bazı sezgilere sahip olabiliyorlarsa da, hukukun aradığı anlamda tam olarak rüşt değillerdir. Bu sebepten çocukların haklarının korunup geliştirilmesi gerekir ve çocukların haklarını korumayı üstlenecek bir velinin görevlendirilmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Baban ölümünden evvel, çocuğun haklarını korumak için velayetini üstlenecek bir kimseyi vasi olarak tayin edebilirdi. Bu durumda babanın ölümünün ardından velayet yetkisini, tayin edilen kişi üstlenirdi. Mahkeme defterlerinde bu şekilde vasi tayini ile ilgili kayıtlar mevcuttur. Babanın ölümünden önce herhangi bir kimseyi vasi olarak tayin etmemesi durumunda vasi tayini ve velayet yetkisi dedeye geçer. Eğer çocuğun hem babası hem de dedesi vasi tayin edilmeden ölmüş ise vasi tayin edilmek üzere konu mahkemeye aktarılır ve mahkeme huzurunda çocuğa vasi ataması yapılırdı. Mahkeme tarafından yapılan vasi tayini işlemin “vasiyyül kadı” olarak ifade edilmektedir. Vasilerin yetkileri çocuklar, belli bir çağa (rüşt çağı) geldiklerinde sona ererdi (Kaya 2008 s.100). Vesayetle ile vekalet kelimeleri arasında anlam olarak bir yakınlık bulunsa da vekalet birisinin yaşadığı müddetçe kendi adına yapılacak işlerde yetki vermesini ifade etmektedir. Vesayet kavramı ise ölümünden sonra başlayarak kişilere yetki verilmesi anlamında kullanılmıştır. Kaynaklarda vesayetle ilgili konularda vekalet de sıkça atıfta bulunulmuştur (Bardakoğlu, 2013, s.66). Yetimlerin ihtiyaçları, karşılanması zarureti doğduğunda, vasi olan şahıs, yetimlerin miraslarını çocukların lehine yönelik kullanmakla görevliydi. Bu anlamda vasi, ihtiyaç halinde taşınır ya da taşınmaz mülkü satabiliyordu. Örneğin 26 numaralı defterde M.1564 tarihli kayıta göre vasi olan Hasan Bey intikal bargiri ve hırdavat eşyaları, diğer vasi Hasan b. Mustafa ise intikal bir göz değirmen hissesi sattığı görülmektedir. Ayrıca harcamaların deftere kaydediliyor olması yetim ve öksüz çocukların haklarının gözetildiğini göstermesi bakımından önemlidir. M.1564 tarihli dava çocuğun ihtiyaçları için değirmen hissesinin vasi Mustafa tarafından 360 akçeye sattığını ve satışa tanıklık edenlerle birlikte deftere kaydedildiği görülmektedir. Vasi, taşınır ya da taşınmaz mallar üzerinde yapacağı tasarruf için ya önceden kadının iznini almış ya da malın satışıyla ilgili

mahkemeye gelerek kayıtlara geçmesini sağlamıştır. M.1525 tarihli belge de, vasinin tasarrufta bulunduğu mallardan geriye kalan paranın deftere kaydedilmesiyle ilgilidir. Nurullah'a vasi olarak atanan Başçı Hacı'nın mahkeme huzurunda vasinin babasından kalan meblağdan yalnızca 1000 akçe kaldığını ve bu parayı da vasiye teslim ettiğini beyan etmiş ve vasi de bunu onaylayarak şahitler önünde deftere kaydedilmiştir. Belgede ilk vasi tayininde meblağın ne kadar olduğu belirtilmediğinden harcamalara dair bir değerlendirme yapılamamıştır. Başka bir kayıta vasi tarafından taşınmaz malların satışıyla alakalıdır. Belgede Çengel köyünde babalarından miras kalan bahçenin 16000 akçeye satıldığı ve bu satış işleminin mahkemeye bildirilerek deftere kaydettirildiği görülmektedir.

Başka bir örnekte ise “Üsküdar Yeni Mahalle’de yaşayan Fotini bint Papa Dimitri isimli Rum kadın, kocası Angili'nin vefatından sonra çocukları için vasi atanan kız kardeşi Kaliye'den davacı davacı olmak için kadıya gitmiştir. Yetimlerin vasiliğini üstlenen kişilerden beklenen en önemli vazife malı eytamın idaresinde dikkatli ve dürüst davranmalarıydı. Fakat Kaliye kendisine emanet edilen yetim mallarını kendisi için harcayarak yetimleri zor durumda bıraktığı iddiasıyla Fotini tarafından mahkemeye verildi. Anne Fotini bu davada kendisini temsil etmek üzere Meryem bint Mehmed adlı bir Müslüman kadını vekili olarak görevlendirmiş ve mahkemede kadını vekil temsil etmiştir”. Sicilde geçen bu kayıt vasi tayini ile ilgili olduğu kadar Gayrimüslim bir şahsın Müslüman bir kadını vekil olarak ataması bakımından da önem arz etmektedir.

Tez çalışmamıza konu olan defterlerde 40 vasi tayini ile ilgili dava bulunmaktadır. Vasi tayini ile ilgili davalarda gayrimüslim çocukların da sıklıkla bulunduğu göze çarpmaktadır. Örneğin M.1524 tarihli kayıta Pendik Köyünde ölen Yahşi oğlu Kosta'nın küçük çocuklarına yine Pendik Köyünden Orto isimli şahsın mahkeme tarafından vasi tayin edildiğini göstermektedir. 1535 tarihli başka bir belgede İstavros Köyünde ölen Petro isimli gayrimüslimin geride kalan yetimlerine yine aynı köyde ikamet eden Yorgi'nin vasi olarak tayin edildiği ve Dimitri ile Mihal'ın bu duruma şahitlikleri ile Yorgi'nin vasi olduğuna hükmedilip deftere kaydedilmiştir. M.1564 tarihli davada Hüma isimli kadının ölen kocasından alacağı olan 2000 akçelik mehrini ölen yetimlerin vasisi olan Mehmed'den istemiştir. Vasi inkar ederek böyle bir mehrin olmadığı söylemiş ancak 3 erkek şahıs kadın lehine şahitlik yaparak Hüma Hatun'un 2000 akçelik mehri vardır demiş ve deftere bu haliyle kaydedilmiştir. Kadının mehrini alıp almadığı deftere

yazılmamıştır. İncelediğimiz davalarda vasilik ile ilgili en dikkat çekici nokta vasi tayinlerinde herhangi bir sürenin belirtilmemiş olmasıdır. Genel olarak vasi konulu davalarda akıl- baliğ olana dek ifadesi kullanıldığını görmekteyiz. Ayrıca göze çarpan başka bir konu da incelenen belgelerde vasi olarak tayin olunan kimselerin ücret alıp almadıklarına dair bir bilgi bulunmamasıdır. Osmanlı hukukunda yetim çocukların haklarının gözetilmesi ve buna bağlı olarak yürütülen vasilik uygulamasının toplumsal anlamda önemli bir sorumluluğu yerine getirdiği görülmektedir. Şer’iyye Sicillerinde bulunan vasi tayini ile ilgili incelenen belgelerde anne ya da babanın vefatı durumunda yapılan vasi tayinleri ile çocukların haklarının korunması anlamında önemli bir boşluğu doldurmuştur.

3.1.2 Evlatlık Verme (Tebenni)

Osmanlı Devletinde evlat edinmenin, bugünkü modern hukukta uygulandığı şekliyle soya dayalı olan bir uygulaması bulunmuyordu. Buna karşılık belgelerde özel olarak ifade edilen biçimiyle “liecli-tterbiye ve’tebenni” olarak tanımlanan bir İslam hukuku uygulaması yürürlükteydi (Bay, 2014, s.153). Osmanlı Devletinde evlat edinme uygulaması, evlat edinilecek çocuğun kimsesinin olması ya da hem anne hem de babasının rızası ile çocuğun bakım ve gözetimle sınırlı olarak manevi evlat statüsünde olup, evlat edinen aileye varis olamamaktaydı. Nitekim bu konudaki kayıtlarda çocuğun ergin olana kadar, ianeden müstağni oluncaya kadar gibi ifadelerle, evlâtlık uygulaması belirli bir zamanla sınırlandırılmış, ayrıca evlatlıkların durumu bu ad yanında ahiret evlatlığı, oğulluk gibi isimlendirmelerle de ortaya konmaya çalışılmıştır. Evlatlık uygulamasında asıl amaç çocuğun iyi yetiştirilmesi olmuştur (Yazıcı, 2007, s.14). Osmanlı toplumunda yetim kalan ve korunmaya muhtaç birçok çocuğun evlatlık olarak ailelerin yanına yerleştirildikleri incelenen Şer’iyye Sicilleri aracılığıyla görülmektedir. Çalışmamıza konu olan defterlerde evlatlık konusu ile alakalı 2 kayıt mevcuttur. İlk örnek 51 numaralı defterde kayıtlıdır. Babası vefat etmiş Şah isimli çocuğun ninesi tarafından Hemsaye Hatuna evlatlık vermesi ve bakımını üstlenmesi için teslim ettiği ve Hemsaye Hatun’un da çocuğu evlatlık edinmek ve bakımını üstlenmek üzere teslim aldığını. Daha sonra da mahkeme tarafından ‘sagire-i mezbûrenin nafakası, kisvesi ve diğer ihtiyaçları için tarih-i kitabdan itibaren yevmi bir akçe takdir etti ve ona meblağ-ı mezbureyi

harcaması için izin verdi' hükmolunup deftere bu haliyle kaydedilmiştir. Diğer örnek ise Hasan'ın Ayşe isimli kızını Emrullah'a tebenni ve yetiştirme amacı amacıyla teslim etmesi ve Ayşe'nin nafakası ve kisvesi için babası üzerine mahkeme tarihinden itibaren günlük 4 akçe verileceğine hükmedilmiş ve ayrıca mütebenniye mezbura meblağı mezburu harcamaya izin vererek kaydedilmiştir. Çocuğun maddi durumdan dolayı bakılamamasından dolayı başka bir ailenin yanına verilmesi ile alakalı diğer bir örnekte Bursa Sicillerinde görülmektedir. Bursa'da ikamet eden "Kebapçı kalfası Osman üç yaşındaki çocuğunu da alarak mahkemeye gelmiş ve fakir ve mu'sir olduğunu infak ve iksaya kudreti olmadığını açıklayarak çocuğu belli ki daha önce anlaştıkları Bahçıvan Süleyman yanına yerleştirmek istediğini belirtmişti. Süleyman'ın kendi malından teberrüan infak ve iksa üzere liecli't-terbiye ve't-tebenni etmeyi kabul etmesi üzerine çocuk velayeti ile birlikte ianeden müstağni oluncaya değin yanına yerleştirilmişti". Evlatlık verilen kız çocukları ile ilgili bir örnekte, "Ayvansaray Mustafa Paşa Mahallesi'nde oturan Hanife binti Halil mahkemeye başvurarak beş yaşında Rabia için liecli't tebenni hacr ü terbiyemde olub münfik-i şer'isi olmamağla kadr-i kifaye nafaka ve kisvebaha isteğinde bulunmuştur. Kadı bu durumu mahkemede hazır bulunan şahitlere sormuş ve bu beyanın bildirildiği gibi olması üzerine çocuğun nafaka ve giyimine harcamak üzere tarih-i hüccetden beher yevm üçer para tahsis etmiştir. Ayrıca, 'inde'z-zafer" olarak ifade edilen ergenlikte parayı çocuğa teslim etmek şartıyla nema ile işletebilmesine de izin verilmiştir" (Bay, 2014, s.157). Evlat edinme ile ilgili belgelerin yapılan incelemesinde anlaşıldığı kadarıyla evlatlığın nafakası, evlat edinen aile tarafından karşılanmıştır. Osmanlı Devleti, kimsesiz çocukları korumak ve toplum içerisinde sağlıklı gelişimini sağlamak amacıyla muhtaç çocukların korunmasına yönelik önemli bir sosyal işlevi evlat edinme ile yerine getirmiştir. Çalışmaya konu olan defterlerde 2 örnek dışında evlat edinme konusu ile alakalı herhangi bir kayda rastlanılmamıştır.

3.1.3 Çocuk İstismarı

İncelenen defterlerde çocuk istismarı ile ilgili 2 belge bulunmaktadır. Bu belgelerde erkek çocuklara taciz ve tecavüz iddiası ile mahkemeye müracaat edilmiştir. Daha önce zina ile ilgili davalarda belirtildiği üzere II. Mehmed kanunnamesinde zina suçuna verilecek ceza

belirlenmiştir. Ancak oğlan çekme olarak adlandırılan küçük erkek çocuklarına yapılan taciz ya da tecavüz yer almamıştır. II. Mehmed'in ardından tahta çıkan II. Bayezid'in kanunnamesinde bu duruma yer verilmiş ve cezası belirlenmiştir. Dördüncü bölümün yirmi altıncı maddesinden yer alan ibare şu şekildedir; “Kız ve oğlan çeken kişinin ve hiyanet ile bir ecnebinin evine giren kimsenin ve avret ve kız çekmeğe varan kimesnenin içmeği (emceği) kesile. Kız ve avret çeküb gücile nikah etdirene cebr ile boşadalar ve nikah edenin sakalın keseler ve muhkem let edeler. Ve avretle dutılanın şer'an siyasetin edeler”. Yine Bu oğlan çekme ile alakalı olarak Kanuni döneminde çıkarılan kanunnamede de bu durum belirtilerek cezası da belirtilmiştir. Zina ve livata aynı madde yer içinde almış ve ilk kısım beşinci madde de şöyle bir ceza verilmiştir, “eğer oğlan çeken veya kız çeken kimesnelerin, hiyanet ile evine girenin ve avret-kız çekmeğe bile varanun siyaset için zekerlerin keseler”. Görüldüğü gibi zina suçunun içinde yer alan bu suçun cezası penisin kesilmesi ile sonuçlanıyordu (Akgündüz, 1990, s.43-297). Hangi mahallede meydana geldiği belirsiz olan, M.1525 tarihine denk gelen belgede Timurhan isimli ve Levent Piri namıyla bilinen erkeğin, geceleri sokakta dolaştığı ve Müslüman oğlancıklarını zorla öptüğü tespit edilip kadı huzuruna getirilmiştir. Timurhan'ın suçlamayı reddetmesi üzerine bahsi geçen şahıs mahalle ahalisinden sorulmuş ancak mahalleden kimse kendisine kefil olmayınca Timurhan tazir cezası ile cezalandırılmış ve deftere bu haliyle kaydedilmiştir. İncelenen defterler dışında da bu gibi durumlarla karşılaşmıştır. Yine İstanbul'da yaşanan M.1552 yılına denk gelen olayda ise tecavüz mağduru bu sefer beş-altı yaşındaki Mustafa idi. İstanbul Yeniköy'de gerçekleşen olayda Mustafa'ya tecavüz eden kişi olan İsa isimli kişi suçlamaları kabul etmeyince mahkeme değişik bir yola başvurmuştur. İsa denilen şahıs yaklaşık kırk kişilik bir topluluğun arasına karıştırılır, ardından mahkemeye getirilen Mustafa'dan kendisine livatada bulunan kişiyi işaret etmesi istendiğinde, küçük çocuk, İsa'dan başka birini göstermemiştir (Araz, 2013, s.97). 3 Numaralı Eyüp Şer'iyye Siciline kayıtlı olan ve M.1586 tarihine denk gelen olayda. Yorgi isimli çocuk beyanında, İbrahim isimli şahsın kendisine saldırdığını ve tecavüze yeltendiği sırada bağıracağı için kendini yaraladığından bahsetmiştir. İbrahim her ne kadar bu durumu kabul etmese de Mustafa ile Mehmed isimli iki kişinin İbrahim aleyhine şahitlik yapması ve Yorgi'ye tecavüze yeltendiği sırada bağırması üzerine, çocuğu yaraladığına şahit olduklarını beyan etmişlerdir. Belgede dava sonucu verilen ceza ile ilgili bir bilgi bulunmadığından suçun yaptırımını konusunda

herhangi bir değerlendirme de yapılamamaktadır. Konya Şer'iyeye Sicillerinde karşımıza çıkan bir davada buna benzer bir olaya 700 akçe ceza verildiği görülmektedir. M.1670 tarihinde görülen bir davada es-Seyyid Yunus Çelebi isimli şahıs Seyyid Ömer'in oğlu Seyyid Hasan'a tecavüze etmeye çalıştığı esnada yakalandığını ve tecavüz teşebbüsü ile ilgili konunun gereğinin yapılmasını talep etmiştir. Seyyid Yunus Çelebi isimli şahıs suçlamayı kabul etmemiş ve süre istemiştir. Ancak geçen sürede herhangi bir delil ya da şahit ibraz edilemediğinden dava Seyyid Yunus Çelebi'nin 700 akçe cezaya çaptırılması ile son bulmuştur (Küçük, 2013, s.68). 56 numaralı defterde bulunan M.1583 tarihli kayıta Hani isimli kadının müracaatı üzerine, şüpheli Memi isimli çingenenin altı yaşındaki Sefer isimli çocuğu tutup bir bahçeye götürerek taciz ederek zulmettiğini beyan etmesi üzerine Memi isimli şahıs suçlamayı kabul etmemiş ancak şahitler Davud oğlu Devran ve Musa oğlu Pazarlı isimli şahısların vermiş olduğu ifade de, bir feryat işittiklerini, sesin geldiği yere vardıklarında şüpheli Memi'nin adı geçen Sefer'in üzerinden kalkarak kaçtığını ve ardından da oğlanı alıp anasına götürdük deyip şahitlik ettiklerinin söylemişler ve deftere de bu şekilde kaydedilmiştir. Davanın akıbeti hakkında bilgi bulunmadığından değerlendirilme yapılamamıştır. 17 numaralı defterde 29 numaralı dava M.1548 tarihinde Çengel köyünde meydana gelmiştir. Gayrimüslimler arasındaki dava Aleks isimli erkek çocuğun darp edilmesi ve sonrasında tecavüze uğradığı iddiasıyla alakalıdır. Sicilde çocuğun yaşına dair bilgi bulunamamaktadır. Aleks'in babası müracaatçı olarak mahkemeye gelmiş ve Yorgi'den şikayetçi olmuştur. Davanın Osmanlı mahkemesinde görülmesine rağmen gayrimüslimler İncil üzerine yemin etmesi dikkat çekicidir. Şahit bulunmadığından dolayı dava sonucunda şüpheli Yorgi suçlamaları kabul etmemiş ve böyle bir şeyi yapmadığına dair yemin etmesi üzerine şahsın beratına karar verilerek dava sonuçlanmıştır.

SONUÇ

Suç kavramı, insanın var olmasıyla birlikte ortaya çıkmış ve her toplumda farklı şekillerde görülmüştür. Osmanlı hukuk sisteminde işlenen bir suça verilecek cezada temel olarak, İslam Hukukunun uygulandığı görülmektedir. Suçlara verilecek cezalar kanunnamelerde büyük oranda belirtilmiş ve cezanın sınırları da çizilmiştir. Osmanlı Hukuku'nda, bir suçun işlenmesinin ardından hakkında daha önceden bu suçun cezası ile bir hüküm bulunmaması halinde, suçun failinin cezalandırılması kadıların takdirine bırakılmış ancak kadıların sınırsız bir yetki verilmemiştir.

Osmanlı Devletinin payitahtı olan İstanbul'un önemli bir yerinde bulunan Üsküdar, kadınlar ve çocukların içerisinde bulunduğu suç ve cezaların detaylı incelenmesi için örnek olarak alınmış ve bu konuda 16. yüzyıl Üsküdar Şer'iyye Sicillerinde bulunan kadın ve çocuklarla ilgili davalar analiz edilmiştir. Bu siciller kadınların doğrudan ya da dolaylı olarak bulunduğu davalar incelendiğinde 214 kayda rastlanılmıştır. Davaların büyük çoğunluğunda olayın yaşandığı mahalle belirtilmemesinden dolayı suç profilinin ortaya konması ile nüfus yoğunluğu arasında bir orantı kurulamamıştır. Kadınlara mahkemelerin açık olduğu ve müracaat için herhangi bir sınırlama getirilmediği bilinmektedir. Örneğin; Osmanlı toplumunda kadın istemediği bir evliliğe zorlandığı takdirde evlenmeyi reddederek hakkını mahkeme yoluyla arayabilmekteydi. Evliliklerde toplum tarafından tek eşlilik rağbet görmekteydi ve incelenen sicillerde çok eşli evliliğe rastlanmamıştır. Evlilik akitlerinde kadın mehir almaktaydı. Kadının aldığı bu mehir tasarrufu yine kendisine aitti. Erkeğin ölümü durumunda mirastan ilk olarak alınacaklar arasında kadının mehri gelmektedir. Kadın mehrini eşinin mirası paylaşılmadan önce almış olup terekede bu durum açıkça belirtilmiştir.

Kadınlara kimi davalarda bizatihi gelerek hazır buldukları gibi kimi zaman da kendi yerlerine vekil tayin ederek de temsil edildikleri de görülmüştür. İncelenen defterlerde kadınların boşanma, evlilik, mehir hakkı gibi davalarla birlikte, mülk satış işlemlerinde, darp, hakaret ve tecavüz durumlarında da uğramış oldukları haksızlıklara karşı çıkmak ve mağduriyetlerinin giderilmesi amacıyla mahkemeye gelmişlerdir. Bazı durumlarda delil yetersizliği ya da tanık bulunmaması sebebiyle davalar sonuçlanmadan düşürülmüş olsa da kadınlar yine de mahkemeye müracaat ederek haklarını aramışlardır. Evlilikte olası bir anlaşmazlık durumu sonrası boşanan kadın nafakasını almaktaydı. Nafaka ödeme

konusunda erkeğin sorun çıkardığı durumlarda kadın mahkemeye başvurarak hakkını aramıştır. İncelenen belgelerde en sık karşımıza çıkan boşanma türü kadının talebi doğrultusunda gerçekleşen muhalaa yöntemi ile yapılan boşanma türü olmuştur. Bunun dışında boşanma ve darp ile ilgili kayıtlarda şiddet gören bir kadının mahkemeye başvurması hukuki anlamda önemli bir adımdır. Günümüzde birçok kadının buna benzer durumlarda günümüz değer yargıları ile şu anki eğitim seviyesine rağmen suça ve suçu işleyene karşı sessiz kaldığı düşünüldüğünde 16. yüzyıl için kadının mahkemeye müracaatı ve uğramış olduğu haksızlığı mahkeme yoluyla çözüme kavuşturmaya çalışması önemlidir. Buna benzer davalarda kadının itiraz hakkını kullanmış olması, Osmanlı hukukuna duyduğu güvenin bir göstergesi olarak da değerlendirilmektedir.

İncelenen belgelerde davanın her iki tarafının da beyanı deftere yazılmış ve varsa şahitlerin dinlenmesi yapılarak kayda geçirilmiş ancak büyük bir bölümünde verilen ceza yazılmadan kayıt sonlandırılmıştır. Cezası belirlenerek kaydedilen davalarda ise genellikle tazir cezasına hükmedilmiştir. Tazir cezasının bu kadar fazla olmasının sebebi, sopa cezası, hapis cezası, sürgün cezası, terk, azledilme, uyarma, kınama, ve para cezası gibi birtakım cezaların da literatürde tazir cezası olarak ifade ediliyor olmasından kaynaklanmaktadır. Tazir cezalarında para cezası sıklıkla uygulanmıştır. Burada kadınların devlet otoritesini sarsmadan takdir yetkisini kullanarak böyle bir cezaya hükmettiği düşünülebilir. Ayrıca işlenen her suçun cezai bir müeyyide doğurması zorunluluk olmamaktadır. İncelenen sicillerde karşımıza bir hayli fazla çıkan bu durumda; kişinin suçu işlediğine dair kanıt olmaması ve konuyla ilgili şahitlerin vermiş oldukları beyanlarda suçun sübuta ermediğine dair yemin etmesiyle kişinin herhangi bir ceza almaması sıklıkla görülmüştür. Kadınlar yalnızca müşteki ya da şüpheli olarak mahkemede bulunmamış, incelenen sicillerde şahitlikleri erkeklere oranlara sınırlı kalmış olsa da, kadınların şahit olarak mahkemede bulunduğu davalara da rastlanılmıştır.

Şer'iyye Sicillerinde çocukların bulunduğu davaların büyük çoğunluğu vasi tayin edilmesi ile alakalıdır. Vasi tayinlerinde asıl amaç çocuğun gelişimini güven içerisinde sağlaması ve geleceğinin en iyi şekilde temin edilmesi olmuştur. İncelenen belgelerde vasi tayini dışında evlatlık verme ve çocuk istismarı ya da tecavüz iddiası ile alakalı davalar bulunmaktadır. Evlat edinme uygulaması ilerleyen dönemlerde yetersiz kalınca evlatlık ile ilgili kurumsal yapılanmalara ihtiyaç duyulmuş ve dönemin devlet yöneticileri şartlara uygun kurumların açılmasını sağlamışlardır. Osmanlı toplumunda uygulandığı

şekliyle evlat edinme muhtaç çocukların korunmasına yönelik önemli bir sosyal işlevi yerine getirmiştir.

Üsküdar Şer'iyeye Sicillerine ait defterlerin yapılan analizden yola çıkarak hukuk bilincinin toplumun büyük bir bölümünde bulunduğunu ve bu sayede de taraflar arasındaki husumetlerin hukuki yollarla çözülebilmesi için mahkemelere müracaat edildiği görülmektedir. Araştırmaya esas teşkil eden Şer'iyeye Sicilleri sınırları içerisindeki vakalardan bir genellemeye varmak güç olsa da kadına yönelik şiddetin Osmanlı toplumunda çok yaygın olmadığı anlaşılmaktadır. 16. yüzyılda Üsküdar'da kadın ve çocuğun bulunduğu davaları konu edinen bu tez çalışması Müslüman ve gayrimüslim ayırt etmeksizin Osmanlı çocuğu ve özellikle Osmanlı kadınının önemli derecede toplumsal hayatın içerisinde bulduklarını ortaya koymuştur. Gelecekte yapılacak diğer ilmi çalışmalar sayesinde Osmanlı toplumunda kadın ve çocuğunun konumu daha da belirgin hale gelecektir.

KAYNAKÇA

- Acar, İ.(2002). *Osmanlılarda Zina Suçu ve Cezası*, Türkler Ansiklopedisi. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları c.10 s.149-163.
- Abacı, N. (2001). *Bursa Şehrinde Osmanlı Hukukunun Uygulanması (17.Yüzyıl)*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Acar, H. İ. (2010). *Talak*. TDV. İslam Ansiklopedisi. C.39 s.496-500.
- Afyoncu, E.(2002). *Katip*. TDV İslam Ansiklopedisi c.25 s.53-55).
- Akbel, M.(2016). *Osmanlı'da Kadına Şiddet*.Tarih Okulu Dergisi yıl 9 s.207-222
- Akbulut, İ. (2003). *İslam Hukukunda Suçlar Ve Cezalar*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi c.52 s.167-181
- Akgündüz, A. (1986). *İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*.Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Akgündüz, A.(1988). *Şer'iyeye Sicilleri Mahiyeti, Toplu Kataloğu ve Seçme Hükümler*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Akgündüz, A.(1990). *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, 2. ve 4. Kitap, İstanbul: Fey Vakfı Yayınları.
- Akgündüz, A.(1999). *Osmanlı Kanunnamelerinin Şer'i Sınırları*. Osmanlı Ansiklopedisi. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları c.6 s.401-411.
- Akgündüz, A.(2006). *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*. Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Akgündüz, A.(2009). *İslam Hukukunun Osmanlı Devletinde Tatbiki: Şer'iyeye Mahkemeleri ve Şer'iyeye Sicilleri*. İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi Sayı.14 s.13-36.
- Akkaya, M. (2005). *XVII. Yüzyılda Üsküdar'da İşlenen Bazı Suçlar*, VIII. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu, İstanbul: Dörtbudak Yayıncılık.
- Akman, M. (2004). *Osmanlı Devletinde Ceza Yargılaması*. İstanbul: Eren Yayıncılık.

- Aksoy, İ.(2011). *Türklerde Aile ve Çocuk Eğitimi*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, cilt 4, sayı 16 s.11-19.
- Akyılmaz, G. (2000). *İslam ve Osmanlı Hukukunda Kadının Statüsü*. Konya: Göksu Matbaacılık.
- Akyılmaz, G.(2002). *Osmanlı Aile Hukukunda Kadın*, Türkler Ansiklopedisi Ankara: Yeni Türkiye Yayınları c.10 s.664-685.
- Akyılmaz. G.(2007). Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü.Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 11.cilt.
- Akyılmaz, G.(2017). *Osmanlı Devleti'nde Kadınların Mülkiyet Hakları Ve Karşılaştıkları Hukuki Sorunları*, Türkiye Barolar Birliği Dergisi sayı 133-2 s.325-364.
- Akyüz, Yahya (1994), *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul, Kültür Koleji Yayınları.
- Alandağlı, M. (2014). *Üsküdar'ın Detayda Gizli Tarihini Aralamak (Vassale ve Derkenarlar Işığında XVII. Yüzyılda Üsküdar*.8. Uluslar arası Üsküdar Sempozyumu Bildiriler Kitabı.
- Araz, Y.(2013). *Osmanlı Toplumunda Çocuk Olmak*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Atar, F.(2001). *Kadı*. TDV İslam Ansiklopedisi c.24 s.66-69.
- Atsız, H.N. (2013). *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*. Ötüken Yayınları
- Avcı, M. (2004). *Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar*. İstanbul: Bilimevi Yayınları.
- Aydın, M. A. (1985). *İslam Osmanlı Aile Hukuku*. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Aydın, M. A.(2002). *Osmanlı Hukukunun Genel Yapısı ve İşleyişi* Türkler Ansiklopedisi Ankara: Yeni Türkiye Yayınları c.10 s.24-33.
- Aydın, M. A. (2003). *Mehir*. TDV İslam Ansiklopedisi c.28 s.389-391.
- Aydın, M. A.(2005). *Türk Hukuk Tarihi*.İstanbul: Hars Yayıncılık.
- Aydın, M. A.(2010). *Kadın*. İslam Ansiklopedisi. Ankara: Diyanet İşleri Yayınları c.24 s.86-94

- Bardakoğlu, A.(2013). *Vesayet*. İslam Ansiklopedisi, Ankara: Diyanet İşleri Yayınları c.43, s.66-70
- Barkan, Ö.L. (1943). *XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları-Kanunlar I*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (2015). *Arşiv Belgelerine Göre Osmanlıda Kadın*. İstanbul
- Başıoğlu, T.(2011). *Ta'zir*. İslam Ansiklopedisi. Ankara: Diyanet İşleri Yayınları c.40 s.198-202.
- Bay, A. (2014). *Osmanlı Toplumunda Evlatlıklar ve Hukuki Durumları*. Turkish Studies Dergisi s.149-163.
- Baykara, T. (1990). *Osmanlı Taşra Teşkilatında XVII. Yüzyılda Görev ve Görevliler*, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Bayram, M.(2002). *Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları) ve Fatma Bacı*.Türkler Ansiklopedisi Ankara:Yeni Türkiye Yayınları c.6 s.611-638.
- Berkes, N. (1973). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Ankara, Bilgi Yayınevi
- Bostan. M.H.(2008). *XV- XVII. Yüzyıllarda Üsküdar Nahiyesi Köylerinde Sosyal ve İktisadi Hayat*, Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VI. s.365-400
- Bostan, M. H.(2012). *Üsküdar*. İslam Ansiklopedisi c.42 s.364-368,
- Büyüksahin, Ş. (2013). *Kayseri Şer'iyye Sicillerine Göre Kayseri'de Kadın*. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)
- Çağatay, N. (1988). *İslam Hukukunun Ana Hatları ve Osmanlıların Bunun Bazı Kurallarını Değişik Uygulamaları*, Belleten Dergisi C. LI, S. 200, s. 625-636.
- Canatan, K. (2011). *Türk Ailesinin Tarihsel Gelişimi*, Açılım Kitap, İstanbul, s. 97-119.
- Cin, H. Akgündüz, A.(1989). *Türk Hukuk Tarihi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Cin, H. (1972). *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*.Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

- Çimen Kabaklı, L.(2008). *Türk Töresinde Kadın ve Aile*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık
- Demirel, Ö. (1992). *Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı*. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu c.1
- Develioğlu,F.(1997).*Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat:Eski ve Yeni Harflerle*. Ankara: Aydın Yayınları.
- Doğan, S.(2009). *Dünden Bugüne Türk Ailesi: Sosyolojik Bir Değerlendirme*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Doğan, İ. (2001). *Osmanlı Ailesi: Sosyolojik Bir Yaklaşım*. Yeni Türkiye Yayınları.
- Dulum, S. (2006). *Osmanlı Devletinde Kadının Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı (1839-1918)*.Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi, Tokat.
- Düzdağ, M. E. (2012). *Şeyhülislam Ebussud Efendi Fetvaları Işığında 16.Asır Türk Hayatı*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Ergenç, Ö. (2012). *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ergin, Muharrem (1989). *Dede Korkut Kitabı*, Ankara: TDK Yayınları.
- Ertaş, F. C.(2012). *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı'da Tereke Uygulaması ve Muhasebesi Sosyo-Ekonomik Yapıya ve Miras Hukukuna Etkileri*. XIII. Dünya Muhasebe Tarihçileri Kongresi Bildirileri, s.197-222.
- Ertaş, Y. M.(2014). *Osmanlı Döneminde İktidar ve Mekan: 17.Yüzyılda Politik Bir Mekan Olarak Üsküdar*. Sempozyumu Bildirileri,c.7 s.127-156.
- Erten, H. (2001). *Konya Şer'iyeye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı (XVIII.Y.Y. İlk Yarısı)*.Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Faroqhi, S. (2003), *Osmanlı Dünyasında Üretmek, Pazarlamak, Yaşamak* Çev.G. Ç.Güven- Ö. Türesay, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Faroqhi, S. (2010). *18. Yüzyıl Anadolu Kırsalında Suç, Kadınlar ve Servet*. Modernleşmenin Eşiğinde Osmanlı Kadınları. Ed. Madeline C. Zilfi. Çev. Necmiye Alpay. İstanbul; Tarih Vakfı Yurt Yayınları s. 7-27.

- Faroqhi, S.(2014). *Orta Halli Osmanlılar*, Çev.; Hamit Çalışkan, İstanbul; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- Gazanker, E. (2014). *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Toplumunda Kimsesiz Çocuklar Ve Evlatlıklar*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Gelişli, Y. (2002). *Osmanlı İlköğretim Kurumlarından Sıbyan Mektepleri*. Türkler Ansiklopedisi. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Göyünç, N.(1979). *Hane Deyimi Hakkında*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi sayı 32. S.331-348.
- Güdek, M. (2012). *Modernleşme Döneminde Osmanlıda Çocuk Eğitimi ve Literatürü*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Haskan, M.N.(2001). *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*. İstanbul. Üsküdar Araştırmaları Merkezi.
- İnalcık,H. (1988). *Mahkeme*. TDV İslam Ansiklopedisi c.7 s.147-152.
- İnalcık,H.(2010). *Devlet-i Aliyye*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- İnalcık,H.(2004). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*. Eren Yayıncılık
- İnalcık, H.(2000). *Osmanlıda, Devlet, Hukuk, Adalet*. Eren Yayıncılık.
- İpşirli, M.(1994). *Bilâd-ı Selâse*. İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi,
- Kafesoğlu, İ.(2007). *Türk Milli Kültürü*. Ankara: Ötüken Yayınları.
- Karaman, H.(1996). *Mukayeseli İslam Hukuku*. c.1 s.365. İstanbul: Nesil Yayınları
- Karadeniz, F.(1999). *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Farklı Sınıflardaki Osmanlı Kadınına Genel Bir Bakış*. Osmanlı Ansiklopedisi. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları c.10, s.450-457.
- Karataş, İ.(2009). *Osmanlı Devletinde Gayrimüslimlerin Toplum Hayatı*. Gökkuşbuca Yayınları.

- Kaya, A. (2008). *17. Yüzyıl Bursa Şer'iyeye Sicillerinin İslam Aile Hukuku Açısından Tahlili*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi c.17 s.81-107.
- Kılıç, O. (1999). *XI. Yüzyılın ikinci Yarısında Osmanlı Devleti'nde Kalpazanlık Faaliyetleri*. Osmanlı Ansiklopedisi c.3 s.180-193. Yeni Türkiye Yayınları.
- Koca, F.(2000). *İkrar*. İslam Ansiklopedisi. c.22 s.38-40.
- Konan, B. (2011). *Osmanlı Hukukunda Tecavüz Suçu*. Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi s.29 s.149-172.
- Konyalı, İ.H. (1976). *Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi*, İstanbul, Ahmet Sait Matbaası.
- Kurt, A. (1999). *Osmanlıda Kadının Sosyo-Ekonomik Durumu*. Osmanlı Ansiklopedisi, İstanbul: Yeni Türkiye Yayınları. c.10
- Küçük, F. (2013). *14 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicili (1080-1081/ 1669-1670) (Değerlendirme ve Transkripsiyon)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kütükoğlu, S. M.(1994). *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*. Ankara: Kubbealtı Yayınları.
- Mantran R. (1990). *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul*, (çev. Mehmet Ali Kılıçbay - Enver Özcan), Ankara TTK Yayınları.
- Maydaer, S.(2007). *Klâsik Dönem Osmanlı Toplumunda Boşanma (Bursa Şer'iyeye Sicillerine Göre)*. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi c.16 s.1
- Montagu, M. W. Lady (2004). *Doğu Mektupları* (çev. M.A. Erginöz), İstanbul, Ark Kitapları
- Onur, B.(2005). *Türkiye'de Çocukluğun Tarihi*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Ortaylı, İ.(2000). *Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Ortaylı, İ.(2001). *Osmanlı Devletinde Kadı*. İslam Ansiklopedisi. Diyanet İşleri Yayınları c.24 s.69-73.

- Osmanoğlu, C.(2008). *Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Zina Suçu ve Cezası*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi s.109-178.
- Öz, M.(2012). *Vasi*. TDV İslam Ansiklopedisi c.42 s.546-547.
- Özcan, A. (1991). *Asesbaşı*. İslam Ansiklopedisi. Diyanet İşleri Yayınları c.3 s.464.
- Özdener, K. S.(1988). *İslam Öncesi Türklerde Kadının İçtimai Yeri*. Sosyoloji Konferansları Dergisi. Sayı:22 s.225-235.
- Özharat, S. Z. (2014). *17. Yüzyılın İkinci Yarısında Ayntab Şehrinde İşlenen Suçlar ve Cezaları*. Gaziantep University Journal of Social Sciences C.13 S.671-691.
- Özkerem A. BAŞ, G.(2016). *Osmanlıdan Günümüze Türk Toplumunda Aile Yapısı ve Boşanma*. KMU Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi sayı 18. S.87-95.
- Özmen, İ. (1996). *Vesayet Hukuku Davaları*, Ankara: Adalet yayınları.
- Öztürk, H. (1990). *Kınalızade Ali Çelebi'de Aile*. Ankara: Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Pakalın, M. Z.(1993). *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü 2*.İstanbul: M.E.B. Yayınları.
- Pierce, L. P. (2005). *Ahlak Oyunları 1540-1541 Osmanlı'da Ayntab Mahkemesi ve Toplumsal Cinsiyet*, Çev. Ülkün Tansel, İstanbul; Tarih Vakfı Yurt Yayınları
- Sami, Ş.(2009). *Kamus-i Türki*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Savaş, S.(1992). *Fetva ve Şer'iyeye Sicillerine Göre Ailenin Teşekkülü ve Dağılması* Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, C. II, Ankara; Türkiye Cumhuriyeti Aile Araştırmaları Kurumu Yayınları
- Sevici, H. *54 Numaralı Konya Şer'iyeye Sicili'nin (1-190) Değerlendirme Ve Transkripsiyonu*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi
- Solak, İ. UYSAL, Z. (2016). *Osmanlı Toplumunda Kadın (Konya Örneği 1670-1680)*. Konya, Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Somel, S. Akşin (2000). *Osmanlı Modernleşme Dönemi'nde Kız Eğitimi*, Kebikeç Dergisi, sayı 10, s.223-237.

- Sümer, F.(1989). *Türkmen Kadınlar Hakkında Notlar*. İstanbul: Türk Dünyası Tarih Dergisi, sayı 33.
- Şen, M.(1999). *Osmanlı Hukukunun Yapısı*. Osmanlı Ansiklopedisi. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları c.6 s.327-339.
- Taşçioğlu, M. (1958). *Türk Osmanlı Cemiyetinde Kadının Sosyal Durumu ve Kadın Kıyafetleri*. Ankara Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu.
- Tekin, O. (2002). *Başlangıcından Türkiye Cumhuriyeti'ne Kadar Türk Devletlerinin Sikkeleri*. Ankara; Yeni Türkiye Yayınları s.413-422.
- Turan, O. (1969).*Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi: Türk Dünya Nizamının Milli İslami ve İnsani Esasları*. İstanbul: Nakışlar Yayınevi.
- Turan, R. (1992). *Osmanlılarda Kuruluş Yıllarında Türk Ailesi, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, C.I, Aile Ankara, Araştırma Bakanlığı Yayınları*
- Uğur, Y. (2010). *Şer'iyeye Sicilleri. İslam Ansiklopedisi* Ankara: Diyanet İşleri Yayınları. C.39, s.8.
- Unat, Faik Reşit (1964). *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Ankara, MEB Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H.(1988).*Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*. Ankara: T.T.K. Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H.(2011).*Osmanlı Tarihi II*, Ankara: T.T.K. Yayınları,
- Üçel, G.(2010). *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları*. İletişim Yayınları.
- Üçok, C. Mumcu, A. (1976). *Türk Hukuk Tarihi*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Ülker, İ. (2016). *Üsküdar Ser'iyeye Sicillerine göre XVI. Yüzyılda Osmanlıda Noterlik İşlemleri. Uluslararası Üsküdar Sempozyumu IX*.
- Yağcı, G.Z. (2014). *Kölelerin Kaçmaya Çalıştıkları Mekan Üsküdar (XVI-XVIII. YÜZYILLAR) Üsküdar Sempozyumu Bildirileri,c.7 s.267-283*.

Yakut, E. (2015). *Klasik Dönem Osmanlı Aile Hukukunda Kadının Konumu*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi. Sayı: 1, s.1-23.

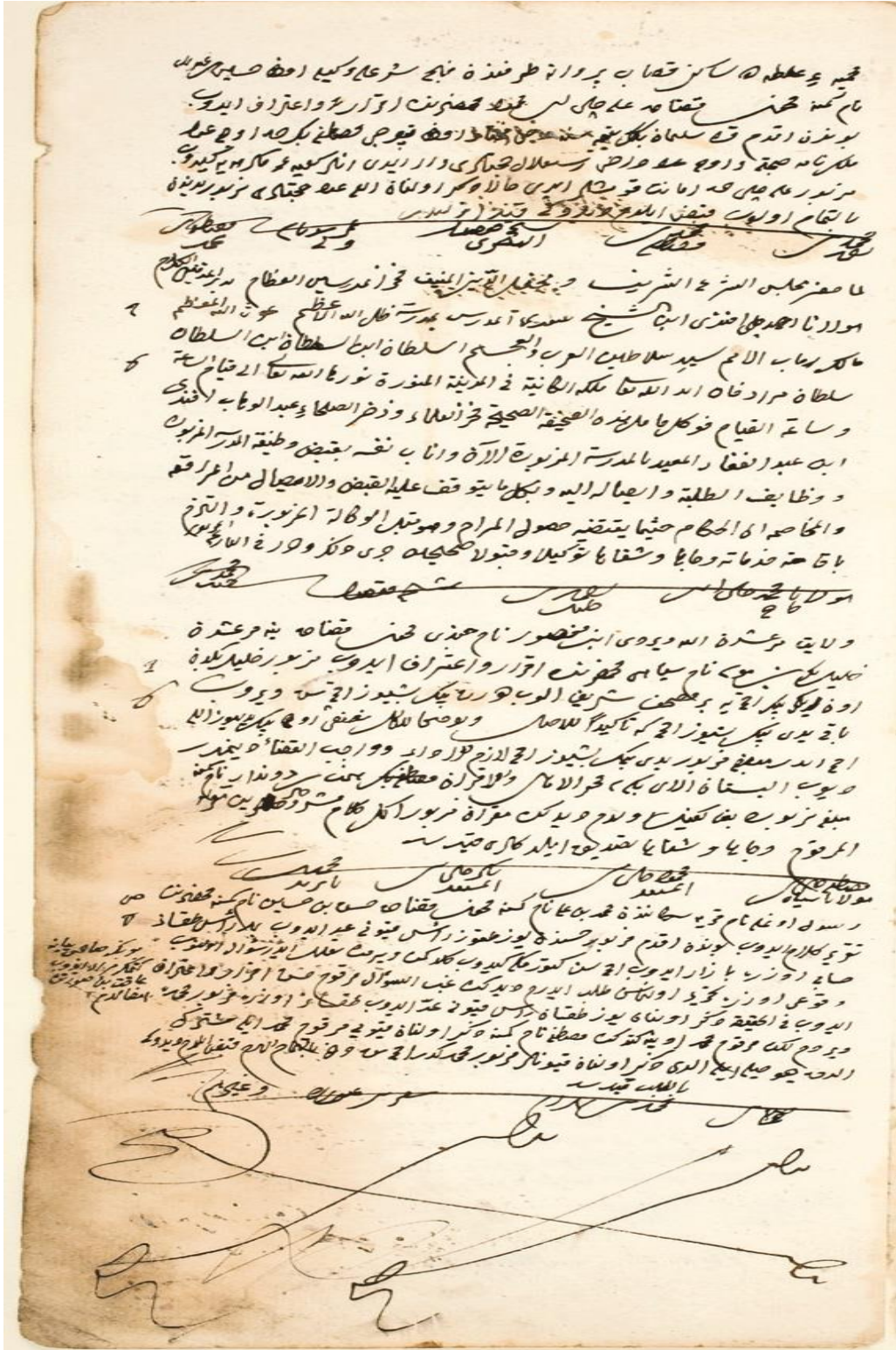
Yavuz Sultan Selim Han Kanunnamesi (1987). Çev. Hadiye Tuncer. Ankara: Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı Yayınları

Yaylalı, D.(2001).*Karine*. İslam Ansiklopedisi Ankara: Diyanet İşleri Yayınları c.24 s.492-494.

Yazıcı, N. (2007). *Osmanlılarda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları sayı 1, s.1-46.

Yılmazçelik, İ. (1987). 392 Numaralı Harput Şer'iyye Sicili, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

EKLER

Ek 1 : 421 [39a(2)-3] Raziye ve evindekilerin kalpazanlık yaparken yakalandığı (Üsküdar Şer'iyeye Sicili 84 numaralı defter)

اولاد... بابا جان نام اربن خفا قضا با عت التبر
 لعمري خديت حفرنت توي كلام ايدوب بوندن اقدم نوبورده
 قاطب بكنده او توزير التون اولوب بيز سندن انك رايون
 او تون فلور كج التني حايه اوزن بيز سندن بوز اچ اولور مذكور
 سرت اوزن اشك يكم اياي و ك و كسيرا با ايدوب عيلا
 نوبورده بت بوز و اچ قاطوب حاللا ذكر اولن بيز سندن
 بولاي ايد صلا سونم اوزنن اچ بوز و اچ و ايد رانده يكم
 بوندره بيزن عد التني حايه بالجامه صرا اولور ع ا ل
 اولو صلا صلا ٢٩٩١
 ايد حفر لعمري بونچ
 بيزن تومر بوز و اچ افي و روي مذكور لعمري حرت بوز اچ
 قاطوب صرا اولور
 م ا ل
 م ح ح
 م الكه عت عت المعطي بارك تون و طوطو تون و احو
 اولور
 اولاد... حقا و احو ح قاطب نيت خديت حفر قضا با عت التبر
 رضوان بن عبد الله لصفار و بواله كنه توي كلام ايدوب مذكور
 رضوان لبتون نيت لحن و او كلوب و بته صوامح و نيتون
 ايلتوب جيرا و تهر كوج ايلت لزونن طلب ايدوب و بيز سندن
 مذكور رضوان ايدوب ايلت ايدوب قو اولن او علاه كورده
 و بيز سندن بيزن عقيب الاك ستمال بيز سندن و صلوة بن با زار
 كنه لرحامه اولوب مذكور رضوان مرقوم لحن الله يا ستم
 اولوب كند و كنه بيز سندن بيز سندن بيز سندن
 آركن مرقوم بيز سندن بيز سندن بيز سندن
 بالجامه صرا اولور
 صرا اولور
 صرا اولور
 صرا اولور

Ek 3: 306 [50a-2] Fâtıma bt. Abdullah, Rıdvan b. Abdullah'ın beş yaşındaki oğluna tecavüze yeltendiği hakkında şikayeti (Üsküdar Şer'iyye Sicili numaralı defter)

اولدر حرم ووسه سنا بنولده ووزداد اوغلم ده كنده ساكنه فاطمه بنته كرامه
قبيلندن قهوه من آتة الذكر و كمانه تابة اولوب والديه اولاده ياش بخت خدره
قهر قضا ده توري كلام ايدير قومه بوكلمج مذكوره فاطمه نيز زاده بيابن خدره
نام كنه تاريخه نيجيز ايدير يدير مقدم ووسه اصره كيدوب انه معلومه في شوقه
ايدوب كجه يه كيدوب نه اصره كلده و كنه و خاتمه ايدوب بوكلمج مذكوره زوجه اولوب
و ادمه مراد ايدوب نه مزبورك قومه واقمير و يوشه تاز قبه مانج اوغلم خدره
اسكدر اولاد تنده قلمه و معلوم ده ساكنه اربتور بي حاجي بلال مزبورك خدره
بيولوب كنه و عا نيمه لاسا بنولده كجه تا اوقت حضور نه شهلا تاه اقدار
اوغلم خدره بونجه سوال اولوب و اوغلم خاله نيمه يار اوغلم خاله طاهر ايدير
و ايدرك مذكوره حاجي بلال نيز قهوه استنظام اولنده قهوه اولوبه مزبور بيابن ايدير
كجه سرتينه بيله كيدوب يولده بخت و انه فلورده قهوه و يولده بخت كيدوب
فلورده طاهر مزبورك ساكنه اولورده بخت و ادرده اول و خاتمه ايدير و يولده
كجه لورده و يولده قهوه شايه بخت يولده و اقدار و اقدار و اقدار و اقدار
و خدره سنا ايد يها مذكوره بيابن نيز ايتونه اولورده و نيمه سنا و ايدير خدره
رعاية تراه ايد قبول سنا و نيمه قبول و اوغلم اولوب ما و قهوه بالجام
مصدق اولورده و اول او ادره رضا الكمار (941)

ازدهم
عبدالله
مراد
ايدير
بخت

قلمه معلوم ده ساكنه سوزا نيمه فاطمه بنته مصطفى قهوه نيز بونجه اقدار
اوغلم مصطفى ده كنه قهوه نيز ايد يوز ايد اولوب مذكوره فاطمه مزورده
كجه اولورده ايدير طاهر ايدير نيز ايدير نيمه الوالده بخت يوز ايد و نيمه
كجه اولورده بخت يوز ايد و نيمه و ايدير نيمه الوالده بخت يوز ايد و نيمه
ان ايدير نيمه بخت يوز ايد و نيمه و ايدير نيمه الوالده بخت يوز ايد و نيمه
كجه بخت يوز ايد و نيمه و ايدير نيمه الوالده بخت يوز ايد و نيمه

ما نيمه بخت قهوه نيز ايد يوز ايد و نيمه و ايدير نيمه الوالده بخت يوز ايد و نيمه
كجه بخت يوز ايد و نيمه و ايدير نيمه الوالده بخت يوز ايد و نيمه
طاهر ايدير نيز ايدير نيمه الوالده بخت يوز ايد و نيمه
عقيب الاستنظام و ادره بخت يوز ايد و نيمه و ايدير نيمه الوالده بخت يوز ايد و نيمه
بخت يوز ايد و نيمه و ايدير نيمه الوالده بخت يوز ايد و نيمه
فايدير اوغلم اولوب انه كنه كنه و ايدير نيمه الوالده بخت يوز ايد و نيمه
كجه بخت يوز ايد و نيمه و ايدير نيمه الوالده بخت يوز ايد و نيمه

سنا اولورده
عبدالله الكمار
مراد الكمار
ايدير الكمار
بخت الكمار

Ek 4 : 372 [59b-3] Hani bt. Hasan'ın Memi adlı şahsın küçük oğluna tecavüze teşebbüs ettiği Şikayeti (Üsküdar Şer'iyye Sicili 56 numaralı defter)

4. **Ek 6** : Etik Kurul İzni Muafiyeti Formu

Ek 7 : Orijinallik Raporu

Ek 8 : Turnitin Benzerlik İndeksi

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı :Okan GÜMÜŞDOĞRAYAN

Doğum Yeri ve Tarihi :Sivas-04/02/1990

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :Gazi Üniversitesi-Edebiyat Fakültesi-Tarih Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi :Hacettepe Üniversitesi-Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü

Bildiği Yabancı Diller :İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri :5.Uluslararası Bolu Tarihi, Kültürü ve Köroğlu Sempozyumu (Bildiri), 4.Uluslararası Gelibolu Sempozyumu (Bildiri), Teke Yöresi Sempozyumu (Bildiri), Türk Dili Edebiyatı, Türk Tarihi Ulusal Öğrenci Kongresi (Bildiri)

İş Deneyimi

Çalıştığı Kurumlar :İçişleri Bakanlığı

İletişim 05067415861

E-Posta Adresi okangumusdograyan@gmail.com

Tarih : 26/09/2019

